

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Eglės Radvilaitės
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Sutartinis teisingumas tarptautiniame civiliniame procese

Vadovas: prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentė: partnerystės prof. dr. Egidija Tamošiūnienė

Vilnius

2020

TURINYS

IŽANGA	2
1. TARPTAUTINIO CIVILINIO PROCESO BRUOŽAI IR TIKSLAI.....	6
1.1. Tarptautinio teisingumo samprata	6
1.2. Šalių autonomijos principas tarptautiniame civiliniame procese.....	10
1.3. Šalių autonomijos ribos ir sutartinio teisingumo reglamentavimas.....	12
2. REGLAMENTAS BRIUSELIS I BIS IR JURISDIKCIJOS PROROGACIJA	24
2.1. Formalusis susitarimo dėl jurisdikcijos galiojimas.....	24
2.2. Materialusis susitarimo dėl jurisdikcijos galiojimas.....	31
2.3. Vienai šaliai palankesnė jurisdikcijos prorogacija.....	39
2.4. Jurisdikcijos prorogacija trečiųjų asmenų atžvilgiu.....	43
2.5. <i>Lis pendens</i> taisyklės reformos įtaka sutartiniam teisingumui	47
2.6. Tarptautinė <i>lis pendens</i> taisyklė.....	55
3. 2005 m. HAGOS KONVENCIJA IR JURISDIKCIJOS PROROGACIJA	58
3.1. Tarptautinis sutartinio teisingumo mechanizmas – papildoma našta ES teismams?	58
3.2. Teismo, kurio šalis nepasirinko, pareigos	67
IŠVADOS	74
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	76
SANTRAUKA	86
SUMMARY	87

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Šalių autonomijos ir sutarties laisvės principais grįstas jurisdikcijos pagrindas – sutartinis teisingumas, per pastaruosius kelis dešimtmečius palaipsniui tapo tarptautinio civilinio proceso paradigma. Sutartinio teisingumo institutas įtvirtintas tiek Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse¹ (toliau – **CPK**), tiek Europos Sąjungos (toliau – **ES**), tiek kituose tarptautiniuose teisės aktuose, tačiau šio teisingumo pagrindo turinys ir taikymo sąlygos skiriasi. Darbo tema aktuali dėl to, kad iki šių dienų tiek Lietuvos teismai, turintys užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, privačių interesų ir CPK įtvirtintų civilinio proceso principų įgyvendinimą, tiek ir pačios susitarimus dėl teisingumo sudarančios šalys daro nemažai klaidų, dėl ko nėra užtikrinama efektyvi subjektyvių teisių gynyba, švaistomi intelektualiniai ir materialiniai resursai. Klaidos daromos todėl, kad neatsižvelgiama į sutartinio teisingumo instituto bendrus bruožus, o dar dažniau todėl, kad lakoniškos teisės normos reglamentuojančios sutartinį teisingumą, formalus ir materialus susitarimo dėl teisingumo galiojimo sąlygas, interpretuojamos netinkamai, teismų taikomos mechaniškai apsiribojant vien lingvistiniu normų aiškinimu.

Įprastai sutartinis teisingumas suvokiamas kaip teigiamas teisinis reiškiny, tačiau šalių autonomija turi ir negatyviąją pusę. Šalys ne visada laikosi *pacta sunt servanda* principo ir sutarčių privalomą pobūdį neretai siekia paneigti ar jo įgyvendinimą apsunkinti nesąžiningų bylinėjimosi taktikų, kurioms prielaidas sukuria ir teisinio reguliavimo spragos, pagalba. Vienas iš 2015 m. sausio 10 d. įsigaliojusio naujos redakcijos 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo² (toliau – **Reglamentas Briuselis I bis**) tikslų – spręsti piktnaudžiavimo teisėmis problemą ES. Reformuotas praktiškai visas sutartinio teisingumo institutas, paraleliai vykstančius procesus koordinuojanti *lis pendens* taisyklė, pirmą kartą įvesta tarptautinė *lis pendens* taisyklė. Magistro darbe vertinamos ne tik teigiamos pagrindinių naujovių pusės, bet ir išryškunami probleminiai reformų aspektai, įskaitant ir pakeitimais galutinai neišspręstą piktnaudžiavimo teisėmis problematiką, kuri egzistuoja ir dėl abipusiu pasitikėjimu grįsto „Briuselio“ režimo ir kvestionuotos Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – **ESTT**) praktikos.

¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

² 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // Oficialusis leidinys, L 351, 20/12/2012, p. 1–3.

2015 m. spalio 1 d. visose ES valstybėse narėse, išskyrus Daniją³, įsigaliojo 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencija dėl susitarimų dėl teisingumo⁴ (toliau – **2005 m. Hagos konvencija**), kurioje pirmą kartą tarptautiniu lygiu suvienodintos sutartinio teisingumo bei teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo taisyklės civilinėse ir komercinėse bylose. Poreikį nagrinėti šį tarptautinį teisės aktą lemia tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje 2005 m. Hagos konvencija nebuvo nagrinėta, nors užsienio teisės mokslininkų nuomonės konceptualiai išsiskiria ne tik dėl to kokią turinį talpina esminės konvencijoje įtvirtintos teisinės kategorijos, bet ir kokią problematiką jos kelia. Ir nors kai kurie jurisdikcijos prorogacijai svarbūs klausimai reglamentuojami panašiai kaip Reglamente Briuselis I bis, regioninis ir tarptautinis teisės aktai turi daugiau skirtumų nei panašumų – nustato skirtingus reikalavimus susitarimo dėl teisingumo formaliajam ir materialiajam galiojimui, skirtingai reguliuoja paraleliai vykstančius procesus.

Darbo originalumas. Lietuvos teisės doktrinoje sutartiniam teisingumui skiriama pernelyg mažai dėmesio. Civilinio proceso teisei skirtuose vadovėliuose įprastai pateikiama tik bendra instituto charakteristika. Gintauto Bužinsko ir Jurgitos Grigienės monografijoje „*Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*“⁵ plačiau nagrinėtas sutartinio teisingumo institutas nacionaliniu lygmeniu, tačiau šiame magistro darbe orientuojamasi į ES ir tarptautinius teisės aktus, kadangi jie bylose su užsienio elementu taikomi dažniausiai. ES lygmeniu šią temą straipsnyje „*Jurisdikcijos prorogacija pagal „Briuselis I-BIS“ Reglamentą: galiojančių susitarimų dėl teisingumo sudarymas ir jų veiksmingumo užtikrinimas*“⁶ yra nagrinėjusi Agnė Kisieliauskaitė, tačiau autorė apžvelgdama pagrindines Reglamento Briuselis I bis reformas neanalizavo jų problematikos, skiriasi publikacijos ir šio rašto darbo perspektyvos, iš kurių nagrinėjamas sutartinio teisingumo institutas. Lietuvos teisės doktrinoje apskritai nėra analizuota 2005 m. Hagos konvencija. Darbo tema autorės žiniomis magistro darbuose nėra nagrinėta.

Darbo objektas. Magistro darbo pagrindinis objektas yra naujos redakcijos Reglamente Briuselis I bis reformuotas sutartinio teisingumo institutas, teorinė bei praktinė instituto problematika egzistuojanti dėl: (i) siekio suderinti privačių interesų apsaugą su kitais regioninės organizacijos tikslais; ir (ii) santykio tarp ES įstatymų leidėjų keliamų tikslų ir ESTT praktikos. Tačiau darbe papildomai tiriama šalių autonomijos

³ Danija prie 2005 m. Hagos konvencijos prisijungė 2018 m. gegužės 30 d., konvencija Danijoje įsigaliojo 2018 m. rugsėjo 1 d.

⁴ 2014 m. gruodžio 4 d. Tarybos sprendimas dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu // Oficialus leidinys, L 353, 10.12.2014, p. 5–8.

⁵ BUŽINSKAS, G., GRIGIENĖ, J. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

⁶ KISIELIAUSKAITĖ, A. Jurisdikcijos prorogacija pagal “Briuselis I-BIS” Reglamentą: galiojančių susitarimų dėl teisingumo sudarymas ir jų veiksmingumo užtikrinimas. *Jurisprudencija*, 2017, 24(2).

principo įtaka tarptautinės privatinės teisės raidai, pagrindiniai sutartinio teisingumo bruožai, susitarimų dėl teisingumo rūšys, tokių susitarimų galiojimo sąlygos. Analizuojami ir naujausi ES ir tarptautiniai reguliavimo pokyčiai šioje srityje, opiausia problematika ir teisės aktų įtvirtinančių sutartinį teisingumą tobulinimo perspektyvos.

Darbo tikslas. Magistro darbas susideda iš trijų dalių, turinčių savitus tikslus. Pirmosios dalies tikslas – atskleisti sutartinio teisingumo instituto bruožus ir tikslus, bei apžvelgiant sutartinio teisingumo reglamentavimą nacionaliniu, ES ir tarptautiniu lygiais ir pasitelkiant Lietuvos teismų praktiką ir teisės doktriną įvertinti privačių ir viešųjų interesų santykį ir jų derinimo ribas kiekvienu lygiu. Antrosios dalies tikslas – kompleksiskai analizuojant jurisdikcijos prorogacijos reglamentavimą Reglamente Briuselis I bis, įvertinti sutartinio teisingumo mechanizmo teigiamas ir neigiamas puses ESTT praktikos šviesoje, ir tai ar įtvirtintos teisinės inovacijos iš tikrųjų užtikrina didesnę teisinį tikrumą ir teisėtų lūkesčių apsaugą civilinių ir komercinių santykių šalims. Trečiosios dalies tikslas – vertinant kiekvieną susitarimo dėl teisingumo teisinę galią ir 2005 m. Hagos konvencijos taikymą nulemiantį elementą bei susitarime nenominuoto teismo rolę, išryškinti pastarojo teisės akto ir Reglamento Briuselis I bis konceptualius skirtumus, kurie darbe yra svertas lyginant regioninio ir tarptautinio teisės aktų sistemų palankumą privačių interesų įgyvendinimui.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. nagrinėjant tarptautinio teisingumo sampratą, išskirti šalių autonomijos principo svarbą tarptautiniame civiliniame procese, sutartinio teisingumo instituto pagrindinius bruožus ir tikslus;
2. išskirti sutartinio teisingumo instituto reglamentavimo ypatumus CPK, ES ir tarptautiniuose teisės aktuose bei įvertinti šalių autonomijos ribojimų pagrįstumą;
3. atlikti visapusišką Reglamente Briuselis I bis įtvirtinto sutartinio teisingumo instituto analizę;
4. išanalizuoti ne tik Reglamento Briuselis I bis sutartinio teisingumo instituto reformų priežastis, bet ir vertinant rezultatus iškelti egzistuojančias problemas silpninančias instituto veiksmingumą;
5. nustatyti Reglamento Briuselis I bis ir 2005 m. Hagos konvencijos santykį ir įvertinus pastarojo teisės akto specifiką pagrįsti kodėl praktikoje jo taikymas gali būti problematiškas.

Tyrimo metodai. Magistro darbe naudoti šie tyrimo metodai:

1. *teleologinis* metodas padėjo nustatyti, kokių tikslų ES įstatymų leidėjas siekė naujos redakcijos Reglamento Briuselis I bis pakeitimais, kuriais buvo reformuotas sutartinio teisingumo institutas;
2. *lingvistinis* metodas naudojamas ne tik atskleidžiant analizuotų teisės aktų normų, reglamentuojančių sutartinio teisingumo instituto turinį, bet jis pasitelktas ir aiškinant teisės doktrinoje egzistuojančias skirtingas pozicijas sutartinio teisingumo instituto klausimais;
3. *kritinės analizės* metodo pagalba atlikta Lietuvos teismų ir ESTT praktikos analizė, siekiant įvertinti nutartyse ir sprendimuose išdėstytus motyvus ir argumentaciją bei nustatant teismų praktikos teigiamą ir neigiamą įtaką šalių autonomijai ir sutartinio teisingumo efektyvumui;
4. *loginį* metodą darbo autorė naudojo siekdama pagrįsti asmenines pozicijas ir samprotavimus vertinant probleminius klausimus bei siūlomus analizuotų problemų sprendimų būdus;
5. *sisteminis* metodas pasitelktas skirstant gausią tyrimo medžiagą į atskiras darbo dalis, išskiriant ir sugretinant teismų sprendimų ir (ar) teisės mokslininkų pozicijas bei argumentus tarpusavyje. Šis metodas buvo reikšmingas atskleidžiant sutartinio teisingumo instituto vietą, jį įtvirtinančių teisės aktų sistemose, bei šių aktų tarpusavio konkurencijos santykį.

Svarbiausi šaltiniai. Darbo objektas ištirtas ir užsibrėžtų tikslų pasiekta naudojant įvairaus pobūdžio šaltinius. Darbe remiamasi CPK, Reglamentu Briuselis I bis bei kitais ES teisės aktais, 2005 m. Hagos konvencija. Nepamainomu šaltiniu buvo Lietuvos teismų ir ESTT praktika, kuri ne tik padėjo atskleisti sutartinį teisingumą reglamentuojančių teisės normų turinį, bet teismų praktikos analizė leido išryškinti ir šio instituto teorinio ir praktinio lygmens problematiką. Magistro darbe kiekvienas nagrinėtas probleminis klausimas buvo analizuotas remiantis užsienio teisės mokslininkų publikuotais straipsniais, leidiniais, studijomis ir tyrimais, išskiriant ypatingą Mathias Weller, Andrew Dickinson, Trevor Hartley ir Masato Dogauchi, indėlį į magistro darbą. Dėl nedidelio Lietuvos akademikų ir praktikų susidomėjimo sutartiniu teisingumo institutu, Lietuvos teisės doktrina remtasi nedaug, bet analizuotos profesorių Valentino Mikelėno ir Vytauto Nekrošiaus, taip pat Gintauto Bužinsko ir Jurgitos Grigienės, bei Agnės Kisieliauskaitės įžvalgos.

1. TARPTAUTINIO CIVILINIO PROCESO BRUOŽAI IR TIKSLAI

1.1. Tarptautinio teisingumo samprata

Kiekviena suvereni valstybė turi diskrecijos teisę įstatymais reglamentuoti teismų veiklos organizavimą ir įgyvendinimą, t. y. nustatyti teisės kreiptis į teismą tvarką, sąlygas, terminus, įgyvendinimo būdus. Tokia teisė įgyvendinama remiantis visuotinai pasaulyje pripažintu *forum regit processum* principu, kuris reiškia, kad civilinės bylos nagrinėjimo tvarką nustato civilinio proceso įstatymai tos valstybės, kurios teismas nagrinėja bylą⁷.

Lietuvoje civilinis procesas organizuojamas vadovaujantis CPK. Civilinės bylos nagrinėjamos nuosekliai, tam tikrais etapais, tačiau neabejotinos svarbos yra pirmoji ir lemianti kitų stadijų atsiradimą – civilinės bylos iškėlimo stadija. Vadovaujantis CPK 137 str. 3 d.⁸, teismas, gavęs ieškinį ir jį užregistravęs, privalo per 10 dienų susipažinti su gautu ieškiniu ir priimti vieną iš sprendimų: rezoliucija priimti ieškinį, nutartimi nustatyti ieškovui terminą ieškinio trūkumams pašalinti, arba nutartimi atsisakyti priimti ieškinį. Analizuojant ieškinio priėmimo klausimą teisėjas *ex officio* turi patikrinti dvi aplinkybių grupes: ar yra teisės kreiptis į teismą prielaidos ir ar egzistuoja tinkamos šios teisės įgyvendinimo sąlygos⁹. Viena iš šių sąlygų yra bylos teisingumas.

Teisingumo institutas nustato taisyklių sistemą reguliuojančią bylų paskirstymo teismams tvarką. Šios taisyklės yra konstitucinės svarbos, kadangi teismai, paisydami teisingumo taisyklių, užtikrina fundamentalią asmens teisę į teisminę gynybą ir atvirksčiai, netinkamas taisyklių taikymas gali lemti civilinio proceso teisės principų pažeidimą bei užkirsti kelią teisingumo įgyvendinimui, arba jį prailginti. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką matyti, kad teismams kyla sunkumų užtikrinti proceso operatyvumą, koncentruotumą ir ekonomiškumą civilinės bylos iškėlimo stadijoje, kadangi yra buvę atvejų, kai civilinė byla iškeliama ir nagrinėjama civilinio proceso tvarka ir tik kasacinėje instancijoje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – ir **LAT**) konstatuoja, kad byla turi būti iš naujo nagrinėjama nes buvo pažeistos nacionalinio teisingumo taisyklės¹⁰ arba dėl to, kad teismai nepagrįstai nusprendė, kad byla neteisinga Lietuvos teismams, todėl buvo pažeistos tarptautinio teisingumo taisyklės¹¹.

⁷ MIKELĖNAS, V. Civilinio proceso teisės vienodinimas bei derinimas ir naujasis Lietuvos civilinio proceso kodeksas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 181.

⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

⁹ DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. III tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 16.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-287-690/2017.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-462-916/2018.

Kaip matyti, teisingumo institutas gali būti sudėtingas ir painus, o prie to prisideda ir intensyvi visuotinė globalizacija, naikinanti fizines, socialines, teises, ekonomines kliūtis. Aktyviai plečiantis tarptautiniam verslui, didėjant gyventojų mobilumui įvairaus pobūdžio teisiniai santykiai peržengia nacionalines ribas ir tampa susiję su kelių valstybių teisės sistemomis. Teismo galias riboja valstybės teritorija, jos piliečiai ir nacionaliniai juridiniai asmenys, ir teismo teritorinės veiklos ribos¹², todėl teisės doktrinoje¹³ teisingumas yra skirstomas į dvi rūšis – nacionalinį, kuris apibrėžia vienos valstybės teismų kompetenciją sprendžiant bylas, ir tarptautinį – kuris nustato teismo kompetenciją nagrinėjant civilines bylas, susijusias su užsienio elementu, ir priimti jose sprendimus.

Ieškinio priėmimo stadijoje ypač svarbu nustatyti ne tik patį tarptautinio užsienio elemento buvimą¹⁴, bet ir jo pobūdį, kadangi vienoje byloje tarptautinis elementas gali lemti tik tai, kad teismui kils poreikis įteikti procesinius dokumentus užsienyje ar išsireikalauti įrodymus, o kitose bylose tarptautinis elementas gali eliminuoti pačią teismo jurisdikciją nagrinėti bylą.

Sprendžiant tarptautinės jurisdikcijos nustatymo klausimą pagrindinis tikslas tinkamai nustatyti teritorinį teisingumą. Tiek teisės doktrinoje, tiek nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose teritorinis teisingumas skirstomas į bendrąjį, alternatyvųjį, išimtinį, sutartinį ir kelių tarpusavyje susijusių bylų teisingumą¹⁵. Kiekviena tokio teritorinio teisingumo rūšis grindžiama konkrečiais jungiamaisiais faktoriais, kurie ir apsprendžia, kurios valstybės teismas bus kompetentingas nagrinėti bylą. Tokie teisiniai kriterijai gali būti atsakovo nuolatinė gyvenamoji vieta, turto buvimo vieta, pilietybė, prievolės įvykdymo vieta, žalos atsiradimo vieta, šalių susitarimas dėl jurisdikcijos.

Kiekviena suvereni valstybė savarankiškai sprendžia, kokius kriterijus įtvirtinti savo įstatymuose, kad būtų pateisinta nacionalinių teismų jurisdikcija užsienio subjektų atžvilgiu. Toks savarankiškumas kelia dvigubą problemą. Pirma, pasaulyje egzistuojant keliems šimtams valstybių su savo tradicijomis, papročiais ir teisinėmis sistemomis, ne

¹² LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 551.

¹³ BUŽINSKAS, G., GRIGIENĖ, J. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 9.

¹⁴ Tarptautinio elemento buvimą teismai konstatuoja nustatę vieną iš alternatyvių pagrindų: (1) viena iš bylos šalių yra užsienio asmuo arba ginčo objektas yra užsienyje; (2) juridinis faktas, kurio pagrindu atsirado pasikeitė ar pasibaigė šalių teisiniai santykiai, įvyko ar buvo atliktas užsienio valstybėje; (3) teismo ar arbitražo sprendimas, kurį prašoma įvykdyti Lietuvoje, priimtas užsienio valstybėje; (3) taip pat gali būti, kad įrodymai, reikalingi civilinėje byloje, yra užsienio valstybėje; arba (4) teismo pranešimus ar šaukimus reikia siųsti asmeniui, esančiam užsienio valstybėje, arba užsienio valstybėje reikia atlikti kitus procesinius veiksmus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. Teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-14. Teismų praktika. 2000, 14.

¹⁵ BUŽINSKAS, G., GRIGIENĖ, J. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 77.

visos valstybės savo tarptautiniam civiliniam procesui skirtose normose numato jungiamuosius teisingumo kriterijus, kurie grindžiami esminio bylos ryšio su valstybės teritorija teorija. Tai sudaro sąlygas „plėšikiškam“ bylinėjimuisi¹⁶, kadangi išsiskiriant bylos šalių interesams ir siekiant asmeninės ekonominės naudos gali būti kreipiamasi į valstybės teismą, kurio teisingumo taisyklės pateisintų bylos nagrinėjimą net tais atvejais, kai ši valstybė nesusijusi ar mažai susijusi arba su bylos šalimis, arba teisiniu santykiu. Antra, esant skirtingiems teisingumo kriterijams, gali susiklostyti, kad kelių valstybių teismai bus kompetentingi nagrinėti tą patį ginčą, o tai kelia paralelinio bylinėjimosi riziką. Jurisdikcijos kolizijų problematiką nagrinėjęs A. Perkauskas nurodo, kad kolizijos apsunkina tiek bylininkus, tiek atitinkamų valstybių teismų sistemas: neskaitant intelektinių ir materialinių išteklių tam pačiam ginčui spręsti skirtingose vietose, teismai ir bylininkai įsitraukia į „procesinį karą“ dėl pačios teisės jį nagrinėti¹⁷. Situaciją „aštrina“ ir tai, kad skirtingos valstybės jurisdikcijos kolizijos problemas sprendžia nevienodai: vienose¹⁸ taikoma *forum non conveniens* doktrina, kitose¹⁹ *lis alibi pendens* taisyklė, trečiose²⁰ galioja *perpetuatio iurisdictionis* principas.

CPK VII dalis „Tarptautinis civilinis procesas“ yra Lietuvos tarptautinės privatinės teisės dalis, kuri reglamentuoja teisingumo klausimus bylose su užsienio elementu, todėl CPK IV skyriaus „Teisingumas“ nustatytais vidaus teisingumo kriterijais teismas, sprenddamas dėl to, ar byla jam yra teisinga, nesivadovauja. Tai grindžiama principu *lex specialis derogat legi generali*. Svarbus CPK 780 str.²¹ kuris įtvirtinta, kad CPK VII dalies nuostatos taikomos subsidiariai, tik tada, kai atitinkamų santykių nereglamentuoja tarptautinė sutartis (arba ES teisė²²), kurios dalyvė yra Lietuvos Respublika.

Tarptautiniais teisės aktais bandoma vienodinti civilinio proceso teisę, įskaitant ir teisingumo taisykles, kadangi pripažįstama²³, kad aukščiau minėtos problemos trukdo

¹⁶ HARTLEY, C. T. *International Commercial Litigation. Text, Cases and Materials on Private International Law*. Cambridge University Press, 2012, p. 6.

¹⁷ PERKAUSKAS, A. *Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reguliavimas: unifikavimo tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002, p. 23.

¹⁸ HARTLEY, C. T. *International Commercial Litigation. Text, Cases and Materials on Private International Law*. Cambridge University Press, 2012, p. 250.

¹⁹ BUŽINSKAS, G., GRIGIENĖ, J. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 235.

²⁰ *Ibidem.*, p. 234-235.

²¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36- 1340.

²² Šioje normoje minima tarptautinė sutartis aiškintina plečiamai, todėl apima tokias teisės aktų grupes: 1) ES teisės aktus (tai, kad ES teisė yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalimi įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu "Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje" ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatyme; 2) dvišales ar trišales tarptautines sutartis; 3) daugiašales tarptautines sutartis (konvencijas).

²³ MIKELĖNAS, V. Civilinio proceso teisės vienodinimas bei derinimas ir naujasis Lietuvos civilinio proceso kodeksas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 183.

plėtoti tarptautinį ekonominį bendradarbiavimą, tarptautinę prekybą, trukdo laisvam asmenų bei kapitalo judėjimui. Teisės unifikavimas kartu prisideda ir prie didesnės žmogaus teisių apsaugos, kadangi teisės unifikavimas užtikrina teisinį aiškumą teisės subjektams teisingumo nustatymo procese.

Kita vertus, esant vienoms taisyklėms sprendžiant jurisdikcijos klausimą tuo atveju, kai užsienio elementas byloje susijęs su „tarptautinėje kooperacijoje“ nedalyvaujančiomis užsienio valstybėmis, bei kitoms, kai teisingumas turi būti nustatomas vadovaujantis tarptautiniais teisės aktais, jurisdikcijos nustatymas teismams tampa kokybiškai sudėtingesnis ir reikalaujantis ypatingo atidumo. Tą liudija ir tai, kad Lietuvos teismai iki šiol neretai susipainioja skirtingų taisyklių labirintuose, neatsižvelgdami į LAT praktiką²⁴, kurioje ne kartą buvo nurodyta, kokia tvarka privalo būti sprendžiamas klausimas dėl civilinės bylos teisingumo, nustačius tarptautinį elementą. Be to, Lietuvos teismai²⁵ teisingumo klausimą išsprendžia netinkamai dar ir dėl to, kad supainioja teisingumo ir taikytinos teisės institutus, kurie yra atskiri tarptautinės privatinės teisės institutai.

Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą garantuojama Europos Žmogaus Teisių Konvencijos apima tris procedūrinės teises: teisę kreiptis į teismą, teisę į nepriklausomą ir teisingą bylos išnagrinėjimą ir teisę, kad teismo sprendimas bus įvykdytas²⁶.

Teismų sprendimai, priimti konkrečios valstybės teismo, nepasižymi eksteritorialumu ir, nors ir įsiteisėja, savaime neįgyja teisinės galios už savo valstybės ribų ir negali savaime būti pradėti vykdyti kitos valstybės teritorijoje. Užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimas reiškia tai, kad jo galia išplečiama iš kilmės valstybės į pripažįstančiąją valstybę, kurioje jis įgyja *res judicata* ir prejudicinę galią²⁷. Netinkamai išspręstas tarptautinės jurisdikcijos klausimas gali būti itin „skausmingas“ bylos šalims, kadangi Lietuvos teismo sprendimas gali būti nepripažintas ir nebūti vykdomas užsienio valstybėje dėl to, kad prieštarauja tos valstybės imperatyvioms įstatymo normoms ar viešajai tvarkai, o kartu tai gali rodyti ir pačios šalies teismų nekompetenciją, taip pakenkiant ir valstybės tarptautiniam įvaizdžiui.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551-915/2016; taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. gegužės 9 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-171-611/2019.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. Teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-14. Teismų praktika. 2000, 14; taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-171-611/2019.

²⁶ STORME, M. A single civil procedure in Europe: a cathedral builders dream? *Ritsumeikan Law Review*, 2005, No. 22, p. 91 [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-10]. Prieiga per internetą: <<http://home.heinonline.org/>>.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-481-611/2019.

1.2. Šalių autonomijos principas tarptautiniame civiliniame procese

Teritorinis teisingumas skirstomas į bendrąjį, alternatyvųjį, išimtinį, sutartinį ir kelių tarpusavyje susijusių bylų teisingumą. Kiekvienas iš šių jurisdikcijos pagrindų grindžiamas skirtingais jungiamaisiais faktoriais. Įtvirtinti teisiniai kriterijai nėra pastovūs ir gali kisti priklausomai nuo teisinių santykių šalių veiksmų ar kitų aplinkybių, atitinkamai gali kisti ir valstybė, kurioje bus nagrinėjamas tarptautinio pobūdžio ginčas.

Nežinomybė gąsdina, todėl tarptautiniame civiliniame procese vis daugiau reikšmės įgyja dar nuo helenizmo laikų²⁸ žinomas šalių autonomijos principu grįstas sutartinis teisingumas, kuris padeda privatių santykių šalims strategiškai dėlioti veiksmus, užtikrina teisinį bei ekonominį stabilumą.

Šalių autonomija buvo pripažįstama ne visada ir ne visur. XX a. viduryje dauguma Europos valstybių visuotinai pripažino, kad tarptautinis civilinis procesas turi būti grįstas liberalumo ir laisvės idėja, todėl šalims leista susitarti ne tik dėl sutarčiai taikytinos teisės, bet ir ginčo nagrinėjimo vietos²⁹. Leidimas pasirinkti ginčo nagrinėjimo vietą atspindėjo ne ką kitą kaip iš senovės ateinančią sutarčių laisvės idėją, kuri grindžiama, be kita ko, šalių teisėtų lūkesčių ir teisinio tikrumo imperatyvu. Tačiau Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Lotynų Amerikos šalyse iki XX a. aštuntojo dešimtmečio buvo laikomasi itin antagonistinio požiūrio į jurisdikcines išlygas³⁰. Manyta, kad išlygos, perduodančios jurisdikciją kitos valstybėms teismams, paneigia valstybės funkcijas, susijusias su teisingumo vykdymu, todėl yra nesuderinamos su viešąja tvarka.

Iš tikrųjų susitarimai dėl bylos teismo priklausymo yra susiję su valstybės galių nagrinėti ginčą ribojimu ir šalių valios valstybei primetimu³¹, todėl nors šiais laikais yra visuotinai pripažįstama, kad šalių autonomijos ribos sutartiniuose santykiuose yra itin plačios, leidžiančios nuspręsti ne tik dėl sandorių turinio, bet ir teisė derėtis ir susitarti dėl įvairių specialiųjų sąlygų, šios ribos nėra absoliučios ir šalių autonomija gali būti ribojama tiek formos, tiek turinio prasme. Tačiau teisinė privačių ir valstybės interesų sinergija – misija įmanoma, o tą liudija ir tai, kad Europos Komisijos (toliau – **EK**) duomenimis³²,

²⁸ KISIELIAUSKAITĖ, A. Jurisdikcijos prorogacija pagal “Briuselis I-BIS” Reglamentą: galiojančių susitarimų dėl teisingumo sudarymas ir jų veiksmingumo užtikrinimas, *Jurisprudencija*, 2017, 24(2), p. 430.

²⁹ KRAMER, X., THEMELI, E. The party autonomy paradigm: European and global developments on choice of forum. Iš: Lazić, V., Stuij, S. *Brussels Ibis Regulation. Changes and Challenges of the Renewed Procedural Scheme*. The Hague/Heidelberg, Asser Press/Springer, 2017, p. 30 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-19]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2696462>>.

³⁰ *Ibidem.*, p. 5.

³¹ MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 168.

³² Europos Komisijos tarnybų darbinis dokumentas „Poveikio vertinimo ataskaita“. Papildomas dokumentas prie „Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo“. SEC (2010) 1547 galutinis.

beveik 70 proc. Europos įmonių (ir net 90 proc. įmonių, turinčių daugiau nei 205 darbuotojus), užsiimančių prekyba arba paslaugų teikimu kitoje valstybėje narėje, į tarptautinius susitarimus įtraukia ir sąlygą dėl jurisdikcijos.

Šalių apsisprendimui pasirinkti teismo nagrinėjimo vietą įtaką daro ne tik tai, kad taip galima išvengti kitų jurisdikcijos pagrindų, ar tai, kad susitarus dėl teisingumo užtikrinamas ekonominis efektyvumas, tačiau ir kitos psichologinio ir socialinio pobūdžio priežastys. Civilinio proceso eigą išimtinai reglamentuoja *lex fori*, todėl manytina, kad sutartinio teisingumo perspektyvas ir konkretaus teismo pasirinkimą šalys vertina ir pagal tai, kokios valstybės procesinės teisės normos numato palankesnes sąlygas paduoti ieškinį, kur palankiau reglamentuoti civilinio procesinio teismo ir veiksnio, atstovavimo, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimai, ir kt. Iš kitos pusės, šalys gali pasirinkti tam tikrą jurisdikciją ir dėl to, kad nori ginčą spręsti neutralioje jurisdikcijoje ar dėl to, kad pasirinktoje valstybėje yra specializuotų teismų sistema³³. Neatmestina, kad noras susitarti gali kilti ir dėl prevencinių tikslų, pavyzdžiui pasirinkus valstybę kurioje proceso kaštai būtų dideli, šalims tai gali būti stimulas tinkamai vykdyti visus išpareigojimus tinkamai, kad netektų bylinėtis. Atlikti tyrimai³⁴ rodo, kad šalys pasirinkdamos jurisdikciją labiausiai vertina teisėjų kompetenciją, pasitikėjimą, kad bus priimtas teisingas sprendimas, korupcijos teismų sistemoje nebuvimą ir nuspėjamumą dėl bylos baigties. Įvairių apklausų rezultatai gali būti svarbūs ir valstybėms. Siekiant įgyti tarptautinį prestižą, gali būti svarstoma kokiomis teisinėmis priemonėmis procesą galima padaryti efektyvesnę arba inovatyvesnę, arba atsižvelgus į tyrimų duomenis daugiau dėmesio skirti teisėjų korpuso kompetencijos lygiui kelti.

Norą teisingumo išlygą įtvirtinti sutartyse gali lemti ir jų unikalumas, kadangi tokioms išlygoms taikoma nepriklausomumo (autonomijos) doktrina – susitarimas dėl bylos teismo priklausymo laikytinas savarankišku procesinio pobūdžio susitarimu, todėl pagrindinės sutarties negaliojimas nereiškia ir susitarimo dėl teisingumo negaliojimo³⁵. Toks pat principas taikomas ir arbitražiniams susitarimams³⁶, kurie plačiau šiame darbe nebus aptariami.

³³ BUŽINSKAS, G., GRIGIENĖ, J. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 140.

³⁴ KRAMER, X., THEMELI, E. The party autonomy paradigm: European and global developments on choice of forum. Iš: Lazić, V., Stuij, S. *Brussels Ibis Regulation. Changes and Challenges of the Renewed Procedural Scheme*. The Hague/Heidelberg, Asser Press/Springer, 2017, p. 37 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-19]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2696462>>.

³⁵ BUŽINSKAS, G., GRIGIENĖ, J. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 145.

³⁶ MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016, p. 50.

Prof. V. Mikelėnas³⁷ skiria trijų rūšių susitarimus dėl jurisdikcijos: prorogacinius, derogacinius ir mišrius. Prorogaciniams susitarimas būdinga tai, kad juose išvardijamos konkrečios valstybės, kompetentingos nagrinėti ginčą, o derogaciniuose, atvirkščiai – išvardijamos konkrečios valstybės, kurių teismų kompetencija nepripažįstama. Mišrūs susitarimai derina prorogacinių ir derogacinių susitarimų požymius.

Susitarimams dėl jurisdikcijos ypač svarbi juridinė technika, kadangi teisinis tikrumas, kurio dažniausiai ir siekiama susitarimu, priklausys nuo to, ar pasirinktas teismas turės išimtinę teisę nagrinėti bylą, ar ne³⁸. Neišimtinė jurisdikcija kelia didesnę jurisdikcijų kolizijų tikimybę ir paralelinio bylinėjimosi riziką, kai yra taikomos tarptautinės privatinės teisės normos, kadangi tokiu atveju, nors susitarimu ir numatoma, kurios jurisdikcijos teismai turės ar neturės teisę nagrinėti bylą, bet neužkertamas kelias kreiptis ir į kitų valstybių teismus. Vokiečių prof. R. Sturmer³⁹, nagrinėdamas pasaulio valstybių tarptautinės privatinės teisės normas ir jų vienodinimo galimybes, pabrėžė, kad per daug skirtingos taisyklės, reguliuojančios teismo pareigą sustabdyti ar atsisakyti nagrinėti bylą, kai tokia pati byla iškelta užsienio valstybės teisme, yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl nėra pripažįstami ir vykdomi teismų sprendimai.

1.3. Šalių autonomijos ribos ir sutartinio teisingumo reglamentavimas

Šalių autonomijos reikšmė privatinuose santykiuose – neabejotina. Viena iš alternatyvių šio principo pasireiškimo formų, susitarimai dėl bylos nagrinėjimo vietos, gali būti laikomi vienu iš pagrindinių modernių laikų tarptautinį civilinį procesą apibūdinančių bruožų. Tačiau sutarties laisvės principui didelę įtaką daro sutartinio teisingumo institutų įtvirtinančių teisės aktų turinys ir kokybė, todėl šalys prieš sudarydamos susitarimą dėl teisingumo turi skirti laiko išsiaiškinti, koks teisės aktas būtų taikomas jų ginčui ir kokie ribojimai jame numatyti, kadangi, kaip jau minėta, privatus interesai pateisinami tik tokia apimtimi, kiek jie neprieštaruja viešiesiems.

Tuo atveju, jeigu byloje užsienio elementas nėra susijęs nei su valstybe, su kuria Lietuva yra pasirašiusi tarptautinę teisinės pagalbos sutartį, nei patenka į kitų tarptautinių daugiašalių sutarčių ar konvencijų taikymo sritį ar nėra ES teisinio reguliavimo įtakoje, taikomos CPK VII dalies nuostatos. CPK 787 str. 2 d. numato prorogacinio susitarimo galimybę, o būtent, kad šalys gali raštu susitarti, jog turiniai ginčai bus sprendžiami

³⁷ MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 167.

³⁸ HARTLEY, C. T. *International Commercial Litigation. Text, Cases and Materials on Private International Law*. Cambridge University Press, 2012, p. 163.

³⁹ STURMER, R. Transnational rules of civil procedure. Feasibility study. Rome: UNIDROIT, 1999, p. 3 [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/documents/1999/study76/s-76-01-e.pdf>>.

Lietuvos Respublikos teismuose, o CPK 788 str. įtvirtinta teisė ūkinės komercinės veiklos subjektams raštu susitarti dėl derogacinio susitarimo, kad ginčai, kylantys iš sutartinių teisinių santykių, bus nagrinėjami ne Lietuvos teismuose⁴⁰. Sutartinio teisingumo galimybė ribojama dėl bylų, kurių atžvilgiu Lietuvos teismai turi išimtinę kompetenciją.

Taigi, CPK pripažįsta šalių autonomijos principą, kartu tarptautinio teisingumo taisyklės atitinka didesnio mobilumo siekiančių bylininkų interesų. Nors tas eksplicitiškai nėra įtvirtinta teisės normose, šalims leidžiama pasirinkti neutralų teismą. LAT dar iki šių dienų taiso žemesnių instancijų teismų klaidas ir primena, kad objektyvaus ryšio su valstybe nebuvimas nedaro susitarimo turinio niekiniu⁴¹. Akivaizdu tai, kad tokiu atveju šalis pačios prisiima riziką, kad pasirinktas teisių gynimo būdas neužtikrins efektyvios pažeistų teisių apsaugos nes sprendimas gali likti nepripažintas. Tačiau teisės doktrinoje netrūksta ir kritikos sutartinio teisingumo reglamentavimui, manant, kad CPK normos santykinai varžo sutarčių laisvės principą ir asmenų poreikius. Štai pavyzdžiui, E. Jakubauskas straipsnyje „Teisinis „unboxingas“: CPK VII dalis. Galbūt atėjo laikas reformai?“⁴² kelia pagrįstą klausimą kodėl prorogacinį susitarimą gali sudaryti bet kuris asmuo, o derogacinį tik verslo atstovai, taip pat kodėl draudžiama proroguoti neturtinių ginčų atveju, o deroguoti leidžiama tik esant sutartiniams santykiams, bet ne deliktiniams. Darbo autorės vertinimu CPK 787 str. 2 d. trūkumu gali būti laikoma ir tai, kad straipsnyje nėra numatyta kokio pobūdžio yra susitarimas dėl teismo jurisdikcijos, išimtinis ar ne. Įstatyme įtvirtinus prezumpciją, kad susitarimas laikomas išimtinu jeigu nesusitarta kitaip, būtų išvengiama dažnai bereikalingų ginčų dėl susitarimo pobūdžio ir tai užtikrintų proceso operatyvumą.

Lietuva yra sudariusi tarptautines teisinės pagalbos sutartis su Rusijos Federacija, Baltarusijos Respublika, Latvijos Respublika, Estijos Respublika, Lenkijos Respublika, Moldova, Ukraina, Kazachstanu, Turkija, Uzbekistanu, Kinija, Azerbaidžanu, Armėnija⁴³. Teisinės pagalbos sutartys, nors ir sudarytos gana seniai, nepraranda savo aktualumo, kadangi jos taikomos tuo atveju, kai iškilęs teisinis klausimas nepatenka į tarptautinių daugiašalių sutarčių ar konvencijų, ES teisės aktų materialiąją taikymo sritį, teritorinę taikymo sritį, taikymo sritį asmens ar taikymo laiko atžvilgiu sritį. Visos aukščiau minėtos teisinės pagalbos sutartys, išskyrus sutartis su Kinija ir Turkija (šiose sutartyse apskritai

⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36- 1340.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. balandžio 19 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-209-969/2017.

⁴² JAKUBAUSKAS, E. Teisinis „unboxingas“: CPK VII dalis. Galbūt atėjo laikas reformai? [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.pro/index.php/2019/10/14/18023/>>.

⁴³ Tarptautinių teisinės pagalbos sutarčių sąrašas yra pateiktas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos internetiniame puslapyje [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-21]. Prieiga per internetą: <<https://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/tarptautines-sutartys>>.

nereglamentuojami jurisdikcijos pagrindai), pripažįsta šalių autonomijos principą ir leidžia raštu susitarti, kad bus nukrypstama nuo bendrųjų jurisdikcijos taisyklių, kurios būtų taikomos esant prievolinio pobūdžio ginčams. Lingvistiškai vertinant teisinių pagalbos sutarčių nuostatas, reglamentuojančias sutartinį teisingumą, tarsi atrodytų, kad leidžiama susitarti tik susitariančiųjų šalių subjektams tarpusavyje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁴⁴, sistemiškai analizuodamas tarptautinių sutarčių tekstą ir tikslus, priėjo išvadą, kad Lietuvos teismai privalo pripažinti ir tokius susitarimus, kai susitariančiosios valstybės subjektas sudaro susitarimą su trečiosios šalies subjektu ir nominuoja Lietuvos teismą. Ir nors toks LAT išaiškinimas priimtas tik sutarties su Rusija atžvilgiu, darbo autorė nemano, kad būtų klaidinga teigti, kad dėl kitų tarptautinių teisinės pagalbos sutarčių praktiškai identiško reglamentavimo, panašaus sudarymo laikotarpio, toks išaiškinimas, kad teismas privalėtų nagrinėti bylą net ir tuo atveju, kai nei bylos šalys, nei kitos bylos aplinkybės neturi objektyvaus ryšio su Lietuva, būtų taikomas ir likusių sutarčių atveju.

Europos ekonominės bendrijos steigimo sutarties rengėjai suvokė, kad, norint sukurti bendrą rinką, tam tikrais atvejais gali kilti poreikis koordinuoti valstybių veiksmus, sprendžiant jurisdikcijų kolizijų klausimus ir mažinti valstybių narių išimtinę kompetenciją šioje srityje⁴⁵. Akivaizdu, kad iki šios dienos ES lygiu pasiekta itin daug, o tiesioginio veikimo reglamentais teisingumo taisyklės suvienodintos srityse, kuriose kyla daugiausiai teisinių ginčų. Pažymėtina, kad sutartinio teisingumo galimybė buvo numatyta ir pirmojoje teisingumo taisyklių vienodinimui civilinėse ir komercinėse bylose skirtoje 1968 m. Briuselio konvencijoje⁴⁶ (toliau – **Briuselio konvencija**), todėl galima pagrįstai teigti, kad šalių autonomijos pripažinimas ir gerbimas nuo pat pradžių buvo ir yra neatsiejama ES vykdomos politikos dalis.

Sutartinio teisingumo institutas įtvirtintas Reglamento Briuselis I bis 25 str.⁴⁷ Nors Reglamentas Briuselis I bis bus detalai analizuojamas kitoje šio rašto darbo dalyje, pažymėtina, kad jis palankiai vertinamas teisės doktrinoje⁴⁸. Palankumo šis reglamentas sulaukti gali iš pirmo žvilgsnio bent dėl keturių priežasčių:

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-73-421/2017.

⁴⁵ LIUBERTAITĖ, L. Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje: ribų beiškant. *Teisė*, 2011, 79 t., p. 94.

⁴⁶ 1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters (consolidated version) // Official Journal, C27, 26/01/1998, p. 1–33.

⁴⁷ 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // Oficialusis leidinys, L 351, 20/12/2012, p. 1–3.

⁴⁸ HARTLEY, C. T. *International Commercial Litigation. Text, Cases and Materials on Private International Law*. Cambridge University Press, 2012, p. 164.

1. Susitarimui dėl tarptautinės jurisdikcijos nekeliamas objektyvaus ryšio tarp bylos ir pasirinkto teismo reikalavimas. Tą yra akcentavęs ir LAT⁴⁹, pripažindamas, kad Kipre įsteigtos bendrovės susitarimas su Prancūzijos piliečiais dėl Lietuvos teismų jurisdikcijos yra teisėtas. Vienintelis pačiame reglamente nustatytas susitarimo dėl teisingumo turinio reikalavimas – teisinio santykio, kuriam taikomas susitarimas dėl ginčų sprendimo būdo, konkretizavimas.
2. Objektyvaus ryšio nereikalaujama ne tik su konkrečia valstybe, bet ir su ES, kadangi šalys gali susitarti dėl jurisdikcijos prorogacijos net ir nei vienai iš jų neturint nuolatinės gyvenamosios vietos (buveinės) ES, o tokie susitarimai ES valstybių narių teismams yra privalomi. Tai yra naujojo Reglamento Briuselis I bis ypatybė. Iki 2015 m. sausio 10 d. galiojusiame 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamente (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo⁵⁰ (toliau – **Reglamentas Briuselis I**) buvo įtvirtintas imperatyvas, kad susitarimai dėl teisingumo galimi tik tuo atveju, jeigu bent viena iš šalių turi nuolatinę gyvenamąją vietą (buveinę) ES.
3. Reglamento Briuselis I bis 25 str. aiškiai įtvirtina, kad jurisdikcijos prorogacija yra išimtinė, nebent susitarta kitaip.
4. Susitarimui dėl teismo pasirinkimo nustatyti alternatyvūs ir įvairiems teisiniams santykiams tinkantys formos reikalavimai. Be to, kaip ESTT išaiškino byloje *Höszig Kft*⁵¹, nėra reikalaujama, kad nuostatos dėl jurisdikcijos suteikimo būtų formuluojamos taip, kad tiesiogiai indikuotų konkrečios ES valstybės konkretų teismą. Užtenka, kad nuostatoje būtų nustatyti objektyvūs veiksniai (pavyzdžiui, valstybės miestas) pagal kuriuos teismas, į kurį kreiptasi, galėtų nustatyti, ar jis turi jurisdikciją.

Reglamente Briuselis I bis šaliu autonomija dėl teismo pasirinkimo ribojama tik išskirtiniais ir aiškiai nurodytais atvejais, pavyzdžiui, susitarimo dėl teisingumo šalys negali apriboti valstybių narių teismų jurisdikcijos, jei joms pagal reglamento nuostatas priklauso išimtinė jurisdikcija tam tikrų bylų atžvilgiu⁵². Siekiant apsaugoti silpnesniasias

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-209-969/2017.

⁵⁰ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo // Oficialus leidinys, L 12, 16.1.2001, p. 1–23.

⁵¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Höszig Kft. prieš Alstom Power Thermal Services*, bylos Nr. C-222/15, skaitm. prakt. rink., para. 46.

⁵² Pavyzdžiui, bylų kurių dalykas yra daiktinės teisės į nekilnojamąjį turtą, bendrovių ar kitų juridinių asmenų arba fizinių ar juridinių asmenų asociacijų steigimo galiojimas, negaliojimas, likvidavimas ar jų organų sprendimų galiojimas, taip pat įrašų viešuosiuose registruose galiojimas, arba patentų, prekės ženklų,

teisinių santykių šalis, tam tikri apribojimai numatyti draudimo, vartojimo ir darbo santykių srityse, kuriose visais atvejais proroguoti jurisdikciją galima tik po ginčo kilimo ir laikantis kitų kiekvienai teisinių santykių grupei nustatytų sąlygų.

Nors ir galima sutikti, kad darbuotojų apsaugos tikslais sutartinio teisingumo ribojimas gali būti objektyviai pateisinamas⁵³, tačiau to paties negalima pasakyti dėl draudimo santykių tuo atveju, kai draudėjai yra verslininkai. Taip pat svarstyтина, ar tikrai visais atvejais teisinga vartotojus *per se* laikyti silpnesniaja šalimi.

Pagal Reglamento Briuselis I bis 15 str. susitarti dėl teisingumo po to, kai kilo ginčas galima tik draudėjo, apdraustojo arba naudos gavėjo naudai ir tik tais atvejais, kai draudimo sutartis sudaryta dėl specifinių ir ES teisės aktuose įtvirtintų rizikos rūšių. Šios specifinės rizikos rūšys indikuoja, kad draudėjai užsiima neeiline komercine veikla, kuri pasižymi didele nuostolių ar žalos tikimybe. Atsižvelgiant į tai, vargu ar draudėjai gali būti laikomi silpnesniaja šalimi apskritai, kadangi sudarydami draudimo sutartis draudėjai neabejotinai derasi su draudikais dėl palankiausių draudimo sąlygų, o kartu gali norėti numatyti ginčo nagrinėjimo vietą dar prieš sudarant draudimo sutartį, kadangi derybos po ginčo kilimo gali užtrukti dėl išsiskiriančių šalių interesų. Todėl Reglamente Briuselis I bis numatytas ribojimas susitarti dėl ginčų teisingumo dar prieš kylant ginčui gali būti laikomas pernelyg varžančiu šalių autonomijos principą.

Vartotoju laikomas fizinis asmuo, kuris sudaro ar siekia sudaryti sutartį savo asmeniniais, su komercine ar profesine veikla nesusijusiais, tikslais. ES teisėje vartotojų kaip silpnesnės sutartinių santykių šalies samprata yra formali, grindžiama prezumpcijomis, kad tam tikromis aplinkybėmis visa objektyviuosius požymius atitinkanti asmenų grupė yra ekonomiškai silpnesnė, neturinti pakankamai teisinių žinių ir derybinės galios prieš *per se* pranašesniais laikomus verslininkus⁵⁴. Ir nors daugeliu atvejų toks požiūris yra tinkamas ir apsaugos tikslai yra pasiekiami, tačiau akivaizdu, kad gali susiklostyti situacija, kai asmuo, net ir siekdamas asmeninių tikslų, gali būti pranašesnis už verslininką ar bent lygiavertis dėl turimos informacijos, patirties ar kt. Kitaip tariant, tai, kas yra teisėta, nebūtinai yra teisinga. Pavyzdžiui, ar galima būtų teigti, kad Lietuvoje prabangių kailinių ir drabužių salono savininkas, žmonos gimtadienio proga nusprendęs užsakyti ir nupirkti vienetinius kailinius iš Italijos provincijoje pagal individualius užsakymus kailinius gaminančio ir pardavinėjančio fizinio asmens, tikrai stokatų derybinės

pramoninių pavyzdžių arba kitų panašių teisių, kurios privalo būti deponuojamos ar registruojamos, registravimas arba galiojimas.

⁵³ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme taip pat draudžiama iš anksto susitarti vartojimo ir darbo ginčus spręsti arbitraže.

⁵⁴ BUBLIENĖ, D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 9(99), p. 42.

galios ir jį reikėtų ginti? Formaliai – taip, faktiškai – ne, tačiau pagal Reglamento Briuselis I bis nustatytą režimą, proroguoti jurisdikciją vis tiek būtų galima tik po ginčo kilimo ir tik vartotojo naudai, todėl sutarčių laisvės principas šiuo atveju tampa nelankstaus teisinio reguliavimo „įkaitu“, ir nepanašu, jog ES būtų suinteresuota keisti išsiskleidusią, į konkrečios situacijos aplinkybes neorientuotą vartotojo sampratą.

Visus jurisdikcijos ir teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo klausimus civilinėse ir komercinėse bylose, kylančius tarp ES valstybių narių ir Europos laisvosios prekybos asociacijos narių – Norvegijos Karalystės, Islandijos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos, bei Danijos Karalystės (toliau – **ELPA šalys**) – reglamentuoja naujoji 2007 m. spalio 30 d. Lugano konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo⁵⁵ (toliau – **Lugano konvencija**). Ši konvencija pasižymi keletu ypatumų.

Pirmiausia, Lugano konvencija turinio prasme beveik nesiskiria nuo Reglamento Briuselis I bis, todėl ji remiasi tais pačiais principais kaip ir Reglamentas Briuselis I bis. Antras ypač svarbus aspektas, kad vadovaujantis antruoju Lugano konvencijos protokolu, aiškinant ir taikant Lugano konvencijos nuostatas turi būti remiamasi ESTT sprendimais, priimtais bylose, kuriose buvo aiškinamas ir taikomas Reglamentas Briuselis I arba Briuselis I bis, tiek, kiek šių teisės aktų nuostatas galima laikyti lygiavertėmis⁵⁶. Todėl Lugano konvencijos 23 str. 1 d. numatyta jurisdikcijos prorogacijos galimybė savo esme atitinka Reglamente Briuselis I bis įtvirtintoms sutartinio teisingumo taisyklėms ir sąlygoms, o tai palengvina pačios konvencijos nuostatų turinio aiškinimą ir taikymą. Visgi, esminis skirtumas yra tas, kad priešingai nei Reglamente Briuselis I bis šalys gali susitarti dėl jurisdikcijos prorogacijos, net ir neturint nuolatinės gyvenamosios vietos ES, pagal Lugano konvencijos 23 str. 1 d. yra reikalaujama, kad bent viena iš susitarimo šalių turėtų nuolatinę gyvenamąją vietą (buveinę) arba ES arba ELPA šalyse. Todėl svarbus Reglamento I bis ir Lugano konvencijos santykis. Lugano konvencijos 64 str. paaiškinta, kad Lugano konvencija nedaro poveikio Reglamento I bis galiojimui tarp ES valstybių narių ir visi klausimai, įskaitant taisykles dėl sutartinio teisingumo, yra toliau sprendžiami pagal to reglamento nuostatas, tačiau Lugano konvencija bus taikoma tais atvejais, kai, pavyzdžiui, ES valstybės narės subjektas sudarys susitarimą dėl teisingumo su ELPA šalies subjektu, pagal kurį ginčas, kilęs iš pirkimo-pardavimo sutarties, bus sprendžiamas kitos (objektyviais ryšiais nesusijusios su ginču) ES narės teisme, tokiu

⁵⁵ Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (Lugano konvencija) // Oficialus leidinys, L 339, 21/12/21/2007, p. 3–41.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368-687/2018.

atveju bus reikalaujama, kad bent viena iš susitarimo šalių turėtų nuolatinę gyvenamąją vietą (buveinę) arba ES arba ELPA šalyse, taip kaip to reikalauja Lugano konvencija.

Tarptautinio civilinio proceso sudėtingumas ypač išryškėja šeimos teisinių santykių bylose. Kitaip nei civilinėse ar komercinėse bylose, ilgą laiką ES lygiu teisingumo taisyklių, skirtų šeimos teisinių santykių sričiai, nebuvo, egzistavo teisinio reguliavimo spraga. Palaipsniui teisinis vakuumas išnyko, dabar atskirais ES reglamentais unifikuotos jurisdikcijos taisyklės pagrindinėse šeimos teisinių santykių srityse. Unifikuojant jurisdikcijos taisykles buvo atsižvelgta į tai, kad nepaisant didesnio apsaugos reikalavimo, šalių autonomijos ir privačių interesų negalima absoliučiai paneigti, todėl susitarti dėl teisingumo galima išlaikymo prievolių⁵⁷ ir paveldėjimo⁵⁸ bylose.

Susitarti galima ir santuokos ir tėvų pareigų bylose. 2003 m. Tarybos reglamente (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo⁵⁹ (toliau – **Reglamentas Briuselis II bis**) įtvirtintos autonomiškos jurisdikcijos taisyklės sutuoktinių tarpusavio santykių byloms ir byloms, susijusiomis su tėvų pareigoms, o tai gali trukdyti teismui įvertinti šeimyninių santykių visumą ir (ar) tapti papildoma ekonomine našta šalims, kadangi teismas kompetentingas nagrinėti tarptautinį elementą turinčią santuokinių ryšių bylą gali neturėti teisės nagrinėti su tėvų pareigomis susijusių klausimų. Reglamento Briuselio II bis 12 str. įtvirtinta galimybė, nors ir itin ribota apimtimi, susitarti dėl jurisdikcijos prorogacijos. Tačiau turi būti tenkinamos jos sąlygos, kurios skiriasi, priklausomai nuo byloje keliamų reikalavimų pobūdžio.

Jeigu byloje keliami reikalavimai susiję tiek su sutuoktinių tarpusavio santykiais, tiek su tėvų pareigomis vaikams, turi būti tenkinamos šios jurisdikcijos prorogacijos sąlygos:

1. Bent vienas iš sutuoktinių turi tėvų pareigas vaikui; ir
2. tokiai teismų jurisdikcijai, teismui priėmus bylą savo žinion, aiškiai išreikštu ar kitokiu nedviprasmišku būdu pritarė abu sutuoktiniai ir tėvų pareigų turėtojai ir ji labiausiai atitinka vaiko interesus⁶⁰.

⁵⁷ 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje // Oficialusis leidinys, L 7, 10/01/2009, p. 1–79, 4 str.

⁵⁸ 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentinių dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo // Oficialusis leidinys L 201, 27.7.2012, p. 107–134, 5 str.

⁵⁹ 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 // Oficialusis leidinys, L 338, 23/12/2003, p. 243–271.

⁶⁰ *Ibidem*.

Byloje, kurioje nesprenžiami sutuoktinių tarpusavio santykiai turi būti tenkinamos šios jurisdikcijos prorogacijos sąlygos:

1. Vaikas turi esminį ryšį su teismo vietos valstybe; ir⁶¹
2. teismų jurisdikcijai, teismui priėmus bylą savo žinion, aiškiai išreikštu ar kitokiu nedviprasmišku būdu pritarė visos bylos šalys ir ji labiausiai atitinka vaiko interesus.

Dėl ribotos darbo apimties, plačiau nebus komentuojami visi galimi tokios specifinės jurisdikcijos prorogacijos privalumai ir trūkumai. Visgi, verta paminėti, kad 2018 m. publikuoto Europos teisės mokslininkų atlikto tyrimo dėl Reglamento Briuselis II bis taikymo valstybėse narėse⁶², rezultatai parodė, jog dėl to, kad reglamento nuostatos yra lakoniškos ir palikta plati diskrecija teismams vertinti jų turinį, šalių galimybė pasinaudoti sutartinio teisingumo institutu priklauso išimtinai nuo teismo vertinimo. Vienu valstybių teismai pernelyg lengvai pripažįsta, kad sąlygos yra įvykdytos, tuo metu kitų valstybių teismai sąlygas vertina pernelyg griežtai, dėl ko šalims praktiškai neįmanoma realizuoti šalių autonomijos principo. Akademikų vertinimu, Reglamento Briuselis II bis 12 str. nėra kokybiškas, todėl jis ateityje turėtų būti koreguojamas, įvedant objektyvius kriterijus sąvokoms „aiškus ir nedviprasmiškas sutikimas“, „vaiko interesai“. Pavyzdžiui, Bulgarijos teismų praktikoje įprasta, kad iniciavus santuokos nutraukimo bylą bus preziumuojama, kad yra sutikimas nagrinėti ir tėvų pareigų klausimus, dažnai net nevertinant ar tai atitinka vaiko interesus. Rumunijos praktikoje teismai yra nusprendę, kad santuokos nutraukimo ir tėvų pareigų klausimai gali būti nagrinėjami Rumunijoje, nes atsakovas neginčijo teismų jurisdikcijos, o tai, kad abi šalys kalba ta pačia kalba ir dėl to nereikės papildomų išlaidų vertimams, atitiks ir vaiko interesus. Tuo metu, Italijos kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad jurisdikcijos neginčijimas negali būti laikomas pritarimu jai. Lietuvoje buvo atsisakyta proruoti jurisdikciją, nusprendus, kad vaiko interesus labiausiai atitiks bylos nagrinėjimas jo nuolatinės gyvenamosios vietos teisme, kadangi tik ten vaikas galės būti išklaustas.

Šio darbo autorė nors ir sutinka, kad Reglamento Briuselis II bis 12 str. numatyta ribota jurisdikcijos prorogacijos galimybė pateisinama, siekiant apsaugoti vaikų interesus, visgi atsižvelgiant į tai, kad reglamentas taikomas tik santuokiniams ryšiams nutraukti ir nėra taikomas santuokos nutraukimo turtinėms pasekmėms, jo pagrindu nenustatoma

⁶¹ Lietuviškas Reglamento Briuselis II bis vertimas netikslus, kadangi vartojamas jungtukas „arba“, o originaliame angliškame šio teisės akto tekste naudojamas jungtukas „and“, todėl pagal jį sąlygos yra kumuliatyvios.

⁶² LAZIC, V., *et. al.*, Regulation Brussels II bis: Guide for Application. Asser Instituut, 2018, p. 94 [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-22]. Prieiga per internetą: <<https://www.asser.nl/media/5260/cross-border-proceedings-guide-for-application.pdf>>.

jurisdikcija dėl išlaikymo prievolių, nėra aišku kodėl sutuoktiniams, neturintiems vaikų, apskritai neleidžiama susitarti dėl bylos teisingumo nukrypstant nuo jungiamųjų faktorių įtvirtintų Reglamento Briuselis II bis 3 str.

ES teisės aktai bus taikomi ne visada, kadangi tam įtaką daro kiekvieno teisės akto materialioji taikymo sritis, jo galiojimas asmenų, teritorijos ar laiko atžvilgiu, taip pat teisės akto santykis su kitais tarptautiniais teisės aktais. Tarptautiniuose teisės aktuose taip pat pripažįstami privatūs interesai, leidžiama susitarimu pasirinkti teismą. Pavyzdžiui, tokia galimybė numatyta 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijos (toliau – **CMR konvencija**) 31 str. 1 d.⁶³, šios konvencijos dalyvė yra ir Lietuva. Lietuviškas šios konvencijos vertimas prieštarauja originalo kalbai, nes vadovaujantis lietuvišku vertimu išvada būtų priešinga. Praktikoje⁶⁴ yra buvę atvejų, kai teismas, vadovaudamasis netiksliu vertimu, atsisakė priimti ieškinį kaip neteisingą. CMR konvencija nereglementuoja kokią teisinę galią turi šalių susitarimas, tačiau LAT⁶⁵ yra konstatavęs, kad šalių susitarimas gali būti tik neišimtinis, kadangi jis neturi viršenybės kitų konvencijoje nurodytų alternatyvių jurisdikcijos pagrindų atžvilgiu. Tačiau susitarimo išimtinį pobūdį gali nulemti tai, kad ginčo dalykas patenka ir į Reglamento Briuselis I bis taikymo sritį. Tokiu atveju iškyla dviejų tarptautinių teisės aktų konkurencijos klausimas, kadangi juose susitarimams dėl teisingumo suteikta skirtinga teisinė galia. Esant tokiai konkurencijai CMR konvencijos nuostatos taikomos tiek, kiek jos neprieštarauja Reglamento Briuselis I bis principams ir tikslams. Sutartinio teisingumo institutui, jurisdikcijos nuspėjamumui ir teisiniam tikrumui pastarasis teisės aktas suteikia itin didelę reikšmę, o Lietuvos teismų praktikoje⁶⁶ ne kartą buvo akcentuota, kad alternatyvios jurisdikcijos egzistavimo galimybė paneigia šalių susitarimo dėl jurisdikcijos veiksmingumą, todėl turi būti taikomas Reglamentas Briuselis I bis.

Tarptautiniam civiliniam procesui ir jo raidai didelę reikšmę turi Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija (toliau – **Hagos konferencija**). Hagos konferencija yra tarpvyriausybinė organizacija, ypatingą dėmesį skirianti tarptautinės privatinės teisės vienodinimui pasauliniu mastu⁶⁷. Iki pat 2015 m. spalio 1 d., kai įsigaliojo 2005 m. Hagos

⁶³ 1956 m. gegužės 19 d. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR). *Valstybės žinios*, 1998-12-04, Nr. 107-2932.

⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. rugpjūčio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-903/2012.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-75-916/2017.

⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-888-516/2018; taip pat žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 15 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Nr. e2-574-196/2018.

⁶⁷ Hagos konferencijos oficialaus internetinio puslapio duomenimis šiuo metu yra 40 tarptautinių konvencijų parengtų įvairiais tarptautinės privatinės teisės klausimais, didžioji dauguma neįsigaliojusios [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-22]. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.listing>.

konvencija nebuvo nei vienos tarptautinės sutarties reglamentuojančios ir suvienodiniosios jurisdikcijos taisyklės civiliniuose ir komerciniuose ginčuose, taip pat teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą ne regioniniu ar dvišalių tarptautinių sutarčių pagrindu ir lygiu, o pasauliniu mastu.

Hagos konferencija pradėjo 2005 m. Hagos konvencijos rengimo ir derinimo darbus, paskatinta JAV dar 1992 m. JAV kooperacijos būtinybę grindė tuo, kad JAV teismai užsienio teismų sprendimus pripažįsta vien iš pagarbos sprendimą priėmusioms valstybėms, tačiau JAV besibylinėjantys asmenys nėra lygiavertės padėties, kadangi užsienio teismai JAV sprendimų daugeliu atvejų, o ypač Europoje, nepripažįsta dėl teisinės sistemos ypatybių (pavyzdžiui, dėl to, kad JAV priteisia baudinius nuostolius, kurie nepripažįstami didžiojoje daugumoje kontinentinės teisės sistemos valstybių)⁶⁸. Tačiau pradinis Hagos konferencijos tikslas⁶⁹ buvo sukurti panašią sistemą į tokia, kokia egzistavo Europoje, Briuselio konvencijos pagrindu, tačiau įvertinus didelius įvairiose valstybėse galiojančių jurisdikcijos taisyklių skirtumus, kompromisą tarptautinės sutarties rengėjai pasiekė susiaurindami konvencijos taikymo sritį iki susitarimų dėl teisingumo civilinėse ir komercinėse bylose.

JAV advokatų asociacijos rengto tyrimo duomenimis⁷⁰, net 98 % JAV teisės praktikų teigiamai vertina 2005 m. Hagos konvenciją, o daugiau kaip 70 % teigia, kad po to, kai konvenciją ratifikuos JAV, praktikoje bus dažniau sudaromi susitarimai dėl teisingumo nei arbitražiniai susitarimai, dėl to, kad teisminis procesas yra pigesnis. Australijos mokslininkai teigia⁷¹, kad Australijos prisijungimas prie šios konvencijos būtų neabejotinai svarbus prekybos santykius su šios šalies subjektais palaikantiems asmenims, nes Australijos teismai linkę nepaisyti susitarimų dėl jurisdikcijos, taip pažeisdami teisėtus šalių lūkesčius.

2005 m. Hagos konvencijos privalumus įvertino ir EK, savo pasiūlymą Europos Tarybai pagaliau priimti šią konvenciją argumentuodama ekonominiais motyvais. EK, atlikus išsamią konvencijos poveikio analizę⁷², priėjo prie išvados, kad patvirtinus

⁶⁸ Negotiation of Convention on Jurisdiction and Enforcement of Judgments. *The American Journal of International Law*, 2001, Vol. 95, No. 2, p. 418 [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-23]. Prieiga per internetą: <www.jstor.org/stable/2661420>.

⁶⁹ DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013, p. 20 [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-23]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/f1e7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>>.

⁷⁰ GARNETT, R. The Hague Choice of Court Convention: Magnum Opus or Much Ado About Nothing? *Journal of Private International Law*, 2009, Vol. 5, No. 1, p. 171.

⁷¹ MORTENSEN, R. The Hague and the Ditch: The Trans-Tasman Judicial Area and the Choice of Court Convention. *Journal of Private International Law*, 2009, Vol. 5, No. 2, p. 234.

⁷² Europos Komisijos pasiūlymas Europos Tarybai „Dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu“. COM (2014) 0021 galutinis.

konvenciją ES bendrovės būtų labiau linkusios įtraukti susitarimus dėl teisingumo ir tarptautinio pobūdžio sutartis dėl didesnio teisinio tikrumo, be to, tai, EK nuomone, iš esmės galėtų netiesiogiai paskatinti tarptautinę prekybą ir mažintų pasaulio regionų susiskaldymą.

Nors Reglamentas Briuselis I bis ir 2005 m. Hagos konvencijos formaliai yra du atskiri teisiniai instrumentai, bet siekiant sustiprinti susitarimų dėl teisingumo veiksmingumą ir šių instrumentų tarpusavio darną, rengiant naująjį Reglamentą Briuselis I bis, buvo atsižvelgta į 2005 m. Hagos konvencijos nuostatas ir atvirksčiai. Teisės doktrinoje toks derinimas yra kritikuojamas⁷³, teigiant, kad derinimas panašesnis į aklą kopijavimą, nevysiškai atsižvelgus į skirtingą šių teisės aktų prigimtį, o tai įneš tik daugiau sumaišties praktikoje ir neaiškumų interpretuojant šių teisės aktų turinį. Išsamesnė probleminių atvejų analizė pateikiama kitose rašto dalyse.

Akivaizdūs Reglamento Briuselis I bis ir 2005 m. Hagos konvencijos panašumai yra dėl lankstaus požiūrio į formos reikalavimą, susitarimo dėl teisingumo išimtinumo ir tokio susitarimo autonomijos nuo pagrindinės sutarties, tačiau 2005 m. Hagos konvencijos ypatybė yra ta, kad ji stipriai orientuota į komercinius santykius, o tai pasireiškia analizuojant jos taikymo sritį. Skirtingai nei Reglamentas Briuselis I bis, 2005 m. Hagos konvencija net ir ribota apimtimi neleidžia susitarti vartojimo ir darbo santykių šalims, o taip pat, skirtingai nei Reglamentas Briuselis I bis, ji netaikoma santykiams, kylantiems dėl keleivių ir prekių vežimo, konkurencijos teisės pažeidimų, fizinio asmens sužalojimo ir neturtinės žalos atlyginimo, kilnojamajam turtui padarytos žalos (nesant sutartinių santykių).

Apskritai, kol kas mažai tikėtina, kad artimiausiu metu bus pasiektas vienas iš Hagos konferencijos išsikeltų tikslų⁷⁴, jog ši konvencija efektyvumo prasme prilygtų 1958 m. birželio 10 d. Niujorko konvencijai dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – **Niujorko konvencija**), kadangi ji galioja tik ES šalims, Meksikai, Singapūrai, Juodkalnijai⁷⁵.

⁷³ WELLER, M. Validity and Interpretation of International Choice of Court Agreements: The Case for an Extended Use of Transnational Non-State Contract Law. Iš: BONELL, J. M. *Eppur si muove: The Age of Uniform Law - Essays in honour of Michael Joachim Bonell to celebrate his 70th birthday*. Rome: UNIDROIT, 2016, Vol. 1, 2016, p. [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-30] Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=3007729>>.

⁷⁴ DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013, p. 22 [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-23]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/f1e7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>>.

⁷⁵ Hagos konferencijos oficialiame internetiniame puslapyje pateikti duomenys [interaktyvus, žiūrėta 2020-01-22]. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.listing>.

Viena vertus, paradoksalu, kad JAV, būdama projekto iniciatorė ir pagrindinė „nuskriaustoji“, iki šios dienos nėra ratifikavusi ar prisijungusi prie šios konvencijos. Kita vertus, reikėtų atsižvelgti į tai, kad JAV yra federacinė respublika, jai reikia daugiau laiko pasiruošti įgyvendinti 2005 m. Hagos konvenciją ir nuspręsti, ar ji bus inkorporuota į federalinius ar valstijų įstatymus. Australija, Naujoji Zelandija, Argentina, Kosta Rika, Serbija, Kinija, Rusija, Tadžikistanas, Kanada taip pat aktyviai svarsto ratifikuoti 2005 m. Hagos konvenciją⁷⁶. Ir nors kol kas toks mažas dalyvių skaičius yra didelė kliūtis, norint, kad ES šalių subjektai galėtų veiksmingai naudotis konvencijos suteikiamais sutartinio teisingumo privalumais su pagrindinėmis laikytinomis prekybos partnerėmis, tačiau situacija palaipsniui turėtų keistis.

⁷⁶ PERTEGAS, M. Party Autonomy in Recent Work of the HCCH and its Relevance for East and Southern Africa. *Hague Conference on Private International Law: Presentation at the Conference on Commercial Private International Law in East and Southern Africa*, 2015, Johannesburg, South Africa [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-09]. Prieiga per internetą: <https://assets.hcch.net/upload/CoC_johannesburg2015.pdf>.

2. REGLAMENTAS BRIUSELIS I BIS IR JURISDIKCIJOS PROROGACIJA

2.1. Formalusis susitarimo dėl jurisdikcijos galiojimas

Galimybė susitarti dėl teisingumo reiškia ne tik šalių autonomijos principo pripažinimą, bet ir nukrypimą nuo bendrųjų ir vieningų teisingumo taisyklių, nustatytų Reglamente Briuselis I bis. Išimčių taikymas visada grindžiamas sąlygomis, kurios turėtų padėti užkirsti kelią nepageidaujamiems teisiniams efektams, o ypač piktnaudžiavimą teise.

Pripažįstant, kad susitarimas dėl teisingumo yra nepriklausomas sandoris, laikoma, kad šalių tarpusavio santykiai, susiklostantys dėl jurisdikcijos prorogacijos, turi ir sutartinio pobūdžio⁷⁷, todėl tokio susitarimo galiojimo vertinimas atliekamas užduodant tradicinius sutarčių teisės klausimus: ar šalių valia sudaryti susitarimą išreikšta aiškiai ir nedviprasmiškai, ar susitarimas atitinka formos reikalavimus, ar tokio susitarimo turinys nėra niekinis. Susitarimas dėl teisingumo turės teisinį *pacta sunt servanda* poveikį, įstatymo galią ne tik šalims, bet ir teismams ir bus vykdomas pateisinant nukrypimą nuo bendrųjų taisyklių tik tada, jeigu atsakymai į šiuos klausimus bus teigiami.

Istoriškai susitarimų dėl teisingumo formai keliami reikalavimai palaipsniui kito, tapo lankstesni. Originalus Briuselio konvencijos 17 str. numatė, kad susitarimas dėl jurisdikcijos prorogacijos turi būti rašytinis. Tačiau vienintelis ir griežtas rašytinės formos reikalavimas neatitiko visuomenėje susiklostančių santykių įvairovės, o tą patvirtino ir tuometinė Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika⁷⁸. Teisė prisitaikė, Briuselio konvencija kelis kartus pildyta, galiausiai įtvirtino papildomus ir alternatyvius susitarimo formos reikalavimus, kurie buvo perkelti tiek į Reglamentą Briuselis I, tiek įtvirtinti ir šiuo metu galiojančio Reglamente Briuselis I 25 str. 1 d. Pagal šį straipsnį susitarimas dėl jurisdikcijos:

- a) sudaromas arba paliudijamas raštu;
- b) priimamas tokia forma, kuri atitinka šalių tarpusavyje nustatytą praktiką; arba
- c) tarptautinės prekybos arba komercijos srityje sudaromas papročius atitinkančia forma, kuri atitinka praktiką, apie kurią šalys žino arba turėjo žinoti, ir kurią tokioje prekybos arba komercijos srityje plačiai žino ir kurios nuolat laikosi

⁷⁷ BALLESTEROS, M. H. The Regime of Party Autonomy in the Brussels I Recast: the Solutions Adopted for Agreements on Jurisdiction. *Journal of Private International Law*, 2014, Vol. 10, No. 2, p. 293.

⁷⁸ Atsižvelgiant į tai, kad šis teismas po Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. sausio 1 d. pervadintas į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, patogumo dėlei toliau tekste bus vartojamas trumpinys ESTT referuojant ir į ankstesnius teismo sprendimus.

sutarčių, susijusių su atitinkama konkrečia prekybos arba komercijos sritimi, šalys⁷⁹.

ESTT⁸⁰ pateikė nemažai atsakymų, kokiomis sąlygomis susitarimas dėl teisingumo gali būti laikomas atitinkančiu kiekvieną iš Reglamento Briuselis I bis įtvirtintų alternatyvių susitarimo formų, tačiau aiškinant formų turinį kompleksiskai buvo pateikti atsakymai ir dėl to, kokios papildomos pareigos kyla ES teismams vertinant, ar susitarimas formaliai galioja, kadangi supranacionaliniame teisės akte nėra nieko pasakyta apie esminį susitarimo dėl teisingumo elementą – šalių valią, ir pagal kokį teisinį standartą ar kokia teise remiantis turi būti nustatoma šalių valios sutaptis.

Susitarimai dėl teisingumo dažniausiai aktualūs tradicinių prekybos ar paslaugų teikimo santykių sferoje veikiančioms šalims, tačiau sutartinio teisingumo instituto teisinis poveikis gali pasireikšti net tokiems specifiniams teisiniams santykiams, pavyzdžiui, kaip, kad santykiams tarp akcininkų ir įmonės, išlygą dėl teisingumo įtvirtinant įmonės įstatuose⁸¹. Tačiau daugiausia neaiškumų teismams kyla vertinant susitarimus dėl teisingumo ir šalių valios egzistavimą būtent tradicinių santykių srityse, kadangi šie civiliniai santykiai nuolatos evoliucionuoja, atsiranda naujų komercinių praktikų. Tą puikiai iliustruoja žemiau pateikta ESTT bylų analizė.

Byloje *Galleries Segoura* buvo sprendžiama, ar prekių pirkimo-pardavimo sutarties šalys susitarė dėl jurisdikcijos prorogacijos, kai pati pirkimo-pardavimo sutartis buvo sudaryta žodžiu, tačiau pardavėjas pristatydamas prekes įteikė pirkėjui raštišką dokumentą, patvirtinantį prekių pristatymą ir reglamentuojantį apmokėjimo už jas sąlygas, kuriame be kita tiesiogiai įtvirtinta, kad prekių pristatymui taikomos bendrosios sąlygos. Šios bendrosios sąlygos buvo atspausdintos įteikto dokumento kitoje pusėje ir jose buvo įtvirtinta teisingumo išlyga. ESTT⁸² išaiškino, kad sprendžiant, ar susitarimas dėl teisingumo galioja, privalo būti nustatoma aiški šalių valia, tačiau susitarimo forma padeda spręsti, ar ji iš tikrųjų buvo suderinta. Vien faktas, kad pirkėjas neprieštaravo pardavėjo įteiktam dokumentui, įskaitant ir vienašališkai kitoje pusėje įtvirtintoms bendrosioms sąlygoms, nereiškia, kad jis besąlygiškai su jomis sutiko. Pirkėjas galėtų būti

⁷⁹ 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // Oficialusis leidinys, L 351, 20/12/2012, p. 1–3.

⁸⁰ ESTT praktika dėl formalaus ir materialaus susitarimų dėl teisingumo galiojimo daugiausia vystėsi aiškinant Briuselio konvencijos 17 str. turinį, tačiau Briuselio konvenciją pakeitus Reglamentu Briuselis I, o galiausiai įsigaliojus Reglamentui Briuselis I bis, ESTT išaiškinimais privaloma vadovautis tiek, kiek šie teisės aktai gali būti laikomi lygiaverčiais.

⁸¹ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1992 m. kovo 10 d. sprendime byloje *Powell Duffryn plc prieš Petereit*, bylos Nr. C-214/89, ECR [1992] I-1745, para. 14.

⁸² Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1976 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *Galleries Segoura SPRL prieš Rahim Bonakdarian*, bylos Nr. C-25/76, ECR [1976] 01851, para. 8.

saistomas susitarimu dėl teisingumo tik tuo atveju, jeigu net ir sudarant žodinę prekių pirkimo sutartį jurisdikcijos prorogacijos klausimas nebuvo keliamas ir nebuvo tokios sutarties dalykas, tačiau priimdamas pardavėjo įteikiamą dokumentą, kurio pirmajame puslapyje yra nuoroda į kitoje pusėje esančias bendrąsias sąlygas, pirkėjas savo valią išreikštų raštu pasirašydamas įteiktą dokumentą.

Kaip turi būti interpretuojamas reikalavimas susitarimą dėl teisingumo sudaryti raštu arba jį paliudyti raštu pateikta ir byloje *Estasis Salotti*. Bylos faktinės aplinkybės panašios į *Galeries Segoura* bylos, tačiau esminis skirtumas, kad Italijos įmonė ir Vokietijos įmonė raštu sudarė ir Milane pasirašė ant Vokietijos įmonės komercinio blanko priekinės pusės mašinų, skirtų baldų gamybai pirkimo-pardavimo sutartį, tačiau jokių tiesioginių nuorodų į kitoje blanko pusėje esančias standartines sąlygas, numatančias ir išlygą dėl teisingumo, nebuvo. ESTT⁸³ išaiškino, kad toks susitarimas negali būti laikomas atitinkančiu formos reikalavimą, kadangi nesant nuorodos į kitoje blanko pusėje esančias standartines sąlygas, negalima daryti išvados, kad Italijos įmonė, pasirašydama tik pagrindinę pirkimo-pardavimo sutartį, aiškiai ir nedviprasmiškai sutiko laikytis ir bendrųjų sąlygų, įskaitant sutikimą proruoti jurisdikciją Vokietijos teismams. Tačiau formos reikalavimus atitiktų ir šalių valią liudytų tokia praktika, kai sutartyje yra nuoroda į pradinę ofertą ar kitą derybinę komunikaciją tarp šalių, kurioje buvo aptartas ar abiem šalims suvokiamas faktas, kad standartinės sutarčių sąlygos bus taikomos užmezgus dalykinius santykius, įskaitant ir išlygą dėl teisingumo.

Byloje *F. Berghoef*⁸⁴ ESTT pateikė dar vieną svarbų išaiškinimą dėl susitarimo formos ir šalių valios santykio. Tuo atveju, kai šalys, jau po sutarties sudarymo, žodžiu susitaria pakeisti joje esančią teisingumo išlygą, nominuojant kitą ES teisumą, nėra reikalaujama, kad šalis, kuri žodžiu sutiko su tokiu pakeitimu, o vėliau kitai šaliai vienašališkai atsiuntus rašytinį sutarties pakeitimą, jį papildomai patvirtintų raštu.

XXI a. neabejotinai laikomas informacinių technologijų amžiumi. Taupant laiką atsisakoma tradicinių komunikacijos formų, varginančių ir ilgai trunkančių susitikimų, todėl šiomis dienomis įprasta komercinė praktika yra bendravimas elektroniniais laiškais, sutartys tarp skirtingų šalių subjektų dėl įvairių prekių ir paslaugų sudaromos internetu. Naujos tendencijos paveikė ir Europinį civilinę ir komercinę bylose taikomą sutartinio teisingumo institutą, pripažįstant, kad bet kuris elektroninėmis priemonėmis perduotas

⁸³ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1976 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *Estasis Salotti di Colzani Aimò e Gianmario Colzani s.n.c. prieš Ruwa Polstereimaschinen GmbH*, bylos Nr. C-24/76, ECR [1976] 0183, para. 9-10.

⁸⁴ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1985 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *F. Berghoef GmbH & Co. KG prieš ASA SA*, bylos Nr. C-221/84, ECR [1985] 2699, para. 15.

pranešimas, kuris užtikrina ilgalaikį susitarimo įrašą, laikomas lygiaverčiu rašytiniam susitarimui⁸⁵. Visgi, daugiausia klausimų kėlė, ar šalių valios ir formos reikalavimų santykis suformuotas ankstesniuose ESTT sprendimuose pritaikomas internetu sudaromoms sutartims, kai sutikimas su bendrosiomis sutarties sąlygomis (įskaitant ir su jose esančia išlyga dėl teisingumo) atliekamas „spustelėjimo“ būdu (angl. *click-wrapping*). Šis būdas netradicinis, kadangi siekiant susipažinti su standartinėmis sąlygomis pirkėjui kiekvieną kartą prieš perkant reikia specialiai pasirinkti ekrano laukelį ir pažymėti, kad jis sutinka su standartinėmis sąlygomis, tačiau pačių standartinių sąlygų tekstas pasiekiamas tik atskirai paspaudus kitą pateiktą nuorodą.

ESTT byloje *CarsOnTheWeb*⁸⁶ nurodė, kad situacijos, kai pirkėjas spaudžia atitinkamus langelius, siekdamas sudaryti sutartį, rodo suderintą šalių valią, todėl jam tenka visa tokių veiksmų rizika, įskaitant ir tą, kad jis prieš sudarydamas sutartį neperskaito standartinių sąlygų, kuriose įtvirtinta išlyga dėl teisingumo. Be to, „*click-wrapping*“ būdu sudaromos sutartys formaliai galios, jeigu pirkėjas prieš sudarant sutartį turėjo realią galimybę susipažinti su bendrosiomis sąlygomis ir jas išsisaugoti ar atsispausdinti, neatsižvelgiant į tai, ar faktiškai šia galimybe pasinaudojo. Toks ESTT sprendimas aiškiai diktuoja esminį elgesio standartą verslo subjektams, kurie įprastai pagal ES teisę laikomi profesionalais, todėl net ir menkiausias aplaidumas sudarant sutartis, įskaitant ir technologijų pagalba, gali sukelti reikšmingų padarinių ateityje. Darbo autorė mano, kad šiuo sprendimu nustatytas pernelyg žemas ir neproporcingas pasekmėms standartas, tinkamai neįvertinus, kokią ekonominę naštą tokiu būdu sudaromi susitarimai dėl teisingumo sukels mažoms bei labai mažoms įmonėms, fiziniams asmenims, kurie užsiima ūkine komercine veikla. Atsižvelgiant į tai, kad pastarieji subjektai ir taip neturi teisės derėtis dėl standartinių sutarčių sąlygų, įskaitant ir jose įtvirtintų sąlygų dėl teisingumo, tokių ekonomiškai silpnesnių verslo subjektų teisinės apsaugos tikslais ESTT turėjo nustatyti, kad nesusipažinimo su standartinėmis sutarties sąlygomis rizika būtų pateisinama tik tuo atveju, jeigu standartinės sutarties sąlygos būtų privalomai teikiamos susipažinti iš karto, draudžiant susipažinimą su jomis daryti priklausomą nuo atskirų nuorodų paspaudimo.

Viena iš pagrindinių sutartinio teisingumo instituto efektyvumo prielaidų yra jo lankstumas, todėl nors didžioji dauguma susitarimų sudaroma raštu, apsieičiant

⁸⁵ 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // Oficialusis leidinys, L 351, 20/12/2012, p. 1–3, 25 str. 2 d.

⁸⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *El Majdoub prieš CarsOnTheWeb*, bylos Nr. C-322/14, skaitm. prakt. rink., para. 31-34.

dokumentais, ypač verslo santykiuose, kurie dažniausiai tęsiasi ilgą laiką, susiklosto daug įvairesnė praktika. *Tilly Russ*⁸⁷ byloje ESTT sprendė klausimą, ar susitarimas dėl jurisdikcijos įtvirtintas konosamente esančiose bendrosiose sąlygose yra galiojantis, jeigu konosamentas pasirašytas tik vežėjo. Siuntinio gavėjui pareiškus ieškinį dėl žalos atlyginimo, ignoruojant susitarimu nominuotą Vokietijos teismą, vežėjas gynėsi teigdamas, kad tarp jo ir siuntėjo egzistavo ilgalaikė praktika, remiantis bendrosiomis sąlygomis, numatančiomis Vokietijos teismų jurisdikciją. ESTT konstatavo, kad tokiu atveju būtų nesąžininga paneigti Vokietijos teismų jurisdikciją, jeigu vežėjas pristatydamas krovinių nuolatos įteikdavo formaliai vienodą konosamentą, kuriame įtvirtinta ir jurisdikcinė išlyga, net jei tas konosamentas nėra patvirtinamas kitos šalies parašu ar kitokiu būdu.

Nors sutartinio teisingumo galiojimo klausimas yra procedūrinis, kuris turi būti sprendžiamas operatyviai ir greitai, nevertinant bylos esmės⁸⁸, remiantis vokiečių profesorių atlikta studija dėl Reglamento Briuselis I taikymo ES valstybėse narėse (toliau – **Heidelberg ataskaita**), prekybos arba komercijos srityje papročius atitinkančia forma sudaryti susitarimai dėl jurisdikcijos kelia daugiausia praktinių problemų.

Heidelberg ataskaitoje, kuri apibendrina negausią ESTT praktiką, aiškinant šios alternatyvios formos turinį, išskirti pagrindiniai reikalavimai ir principai, siekiant, kad susitarimas dėl teisingumo formaliai galiotų, o taip pat ataskaitoje pabrėžtas ypatingas teismų vaidmuo:

1. turi būti tarptautinės prekybos sutartis;
2. verslo srityje, kurioje šalys veikia, turi egzistuoti tam tikra praktika, tačiau vien nuorodos į bendrąsias tarptautinės prekybos ar komercijos praktikas, taisykles, principus nepakanka (pavyzdžiui, vien nuorodos į Tarptautinių prekybos rūmų parengtas *Incoterms* sąlygas arba praktinį eksporto ir importo vadovą);
3. praktikos egzistavimo klausimas negali būti sprendžiamas remiantis nacionaline teise;
4. tam tikras elgesys turi būti bendras ir reguliarus toje verslo srityje, kad būtų galima konstatuoti, kad egzistuoja tarptautinė praktika;
5. šalys žinojo apie tokią praktiką arba turėjo apie ją žinoti, nes ji yra visuotinai žinoma ir taikoma;

⁸⁷ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1984 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Partenreederei ms. Tilly Russ ir Ernest Russ prieš NV Haven- & Vervoerbedrijf Nova ir NV Goeminne Hout*, bylos Nr. C-71/83, ECR [1984] 02417, para. 17-18.

⁸⁸ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1997 m. liepos 3 d. sprendimas byloje *Francesco Benincasa prieš Dentalkit Srl.*, bylos Nr. C-269/95, ECR [1997] 3767, para. 27.

6. sutarties priskyrimo tarptautinei prekybai ir komercijai, praktikos egzistavimo ir šalių žinojimo ar turėjimo žinoti klausimus sprendžia nacionalinis teismas, kuris turi įvardinti, kokiais įrodymais vadovavosi priimdamas sprendimą⁸⁹.

Matyti, kad susitarimui dėl teisingumo sudaromu tarptautinės prekybos ar komercinius papročius atitinkančia forma keliami daugiau sąlygų, todėl susitarimo formalaus galiojimo vertinimas kokybiškai sudėtingesnis. Tokia forma nors iš pažiūros ir užtikrina lankstumą, visgi problematiška, nes visa įrodinėjimo našta tenka šaliai, kuri siekia įrodyti, kad susitarimas buvo sudarytas.

Sąlyga, kad susitarimas dėl teisingumo bus laikomas sudarytu net ir tuo atveju, jeigu šalis apie tokią praktiką „turėjo žinoti“, šio darbo autorės nuomone, laikytina didžiausia problema. Ja sukuriamas standartas, kad versle dalyvaujantys subjektai privalo puikiai išmanyti sritį, kurioje operuoja, nepaisant to, kad viena iš šalių gali tam tikra veikla verstis neilgai. „Turėjimo žinoti“ sąlyga yra per daug abstrakti ir vieną sutartinių santykių šalį gali pastatyti į ypač nepalankią situaciją dėl informacijos asimetrijos, o tai prieštarauja sutartinio teisingumo instituto tikslui užtikrinti teisinį tikrumą.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad teismas įpareigotas priimti galutinį sprendimą dėl to, ar prekybos ar komercijos papročiai egzistuoja ir ar jie taikytini šalių santykiams. Tokio sprendimo priėmimas ypač sudėtingas, kadangi akivaizdu, jog šalių autonomijos principas sutartiniuose santykiuose leidžia santykius grįsti bet kokia šalims priimtina tarptautine praktika, nesaistant jos konkrečiu regionu ar teritorija, o taip pat šalys gali užsiimti verslu itin specifinėje srityje. Apskritai, nėra reikalaujama, kad tokia praktika ar papročiai būtų viešai paskelbti⁹⁰. Todėl sutartinio teisingumo galiojimo klausimas ne ką mažiau priklauso ir nuo teisėjų kompetencijos, o tai, kad susitarimo formalaus galiojimo vertinimas turi būti atliekamas operatyviai ir greitai, nevertinant bylos esmės, šią užduotį teismui daro dar sudėtingesnę.

Taigi, susitarimo dėl jurisdikcijos sąvoka yra autonomiška ES teisės sąvoka, todėl ES valstybių narių teismai negali reikalauti, kad susitarimai dėl teisingumo atitiktų dar kokius papildomus formas reikalavimus, nenumatytus Reglamento Briuselis I bis 25 str. 1 d. Formos reikalavimų laikymasis yra pagrindinis indikatorius sprendžiant, ar buvo sudarytas susitarimas dėl teisingumo, todėl teismas turi laikytis aukšto ir griežto vertinimo standarto, bei atsižvelgti į visas faktines aplinkybes, kadangi tik taip gali būti užtikrinamas susitarimo šalių teisinis saugumas ir tikrumas, pagarba šalių valiai.

⁸⁹ HESS, B., PFEIFFER, T., SCHLOSSER, P. *Report on the Application of Regulation Brussels I in 25 Member States*. Munich: Verlag C.H. Beck, 2008, p. 161-162.

⁹⁰ NEKROŠIUS, V. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 64.

Šalių valios egzistavimo konstatavimas, o kartu ir susitarimo dėl teisingumo formalus (ne)galiojimo klausimas, tampa sudėtingesnis, kai šalių sutartis, kurioje įtvirtinta išlyga dėl teisingumo, turi defektų. Taip gali nutikti, kai vienoje sutartyje yra įtvirtintas ir susitarimas dėl teisingumo ir arbitražinė išlyga, arba kai sutartis sudaroma dviem kalbomis ir skirtingomis kalbomis parengtas sutarties tekstas prieštarauja vienas kitam. LAT yra išaiškinęs, kad teismui nustačius bet kokius sutarties nuostatų prieštaravimus dėl teisingumo ir siekiant nustatyti tikruosius šalių ketinimus turi būti taikomos sutarčių aiškinimo taisyklės⁹¹. Todėl prieš nusprendžiant, kad šalys nepasiekė susitarimo dėl teisingumo, turi būti įvertintas sutarties sąlygų tarpusavio ryšys, sutarties esmė, tikslas, jos sudarymo aplinkybės, šalių derybos dėl sutarties sudarymo⁹². Reikia vertinti ir tai, ar sutartyse, kurios išdėstytos keliomis kalbomis, nėra įtvirtinta, kad sutarties tekstas viena kalba turi viršenybę kita kalba parengtos sutarties atžvilgiu. Nustatant tikrąją šalių valią, teismui be lingvistinės sutarties teksto analizės reikia atsižvelgti ir į tai, kokiomis aplinkybėmis, pagrįsdamos savo versiją dėl tikrosios valios, remiasi ir kokias aplinkybes įrodo pačios šalys⁹³.

Kai kurie teisės mokslininkai mano, kad ESTT suformuotas standartas yra teisiškai ydingas. Pavyzdžiui, A. Briggs⁹⁴ laiko, kad šalių valios klausimą darant tiesiogiai priklausomą nuo formos reikalavimų laikymosi yra paneigiama idėja, kad šalių valia yra materialaus susitarimo galiojimo elementas, kartu paneigiant ir tai, kad šis elementas turėtų būti vertinamas taikant nacionalinės teisės normas. Ir nors apskritai ESTT jurisprudencijoje yra kritikuotinų teismo išaiškinimų, tačiau darbo autorė mano, kad autonomiškas standartas labiau atspindi proceso koncentracijos principą, kadangi bylos iškėlimo stadijoje teismui nekyla pareiga aiškintis kurios valstybės teisė turėtų būti taikoma susitarimo egzistavimo faktui nustatyti, todėl teisingumo klausimas sprendžiamas operatyviai, o tai lemia, kad yra taupomos ir ekonominės sąnaudos kurių atsirastų dėl svietimos teisės turinio aiškinimosi. Be to, vieningas standartas prevenciškai mažina ir nereikalingą bylinėjimąsi, kadangi mažėja tikimybė, kad susitarimą būtų siekiama pripažinti negaliojančiu vien tuo pagrindu, kad nebuvo tinkamai išreikšta šalių valia.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-196/2008.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-596-313/2015.

⁹⁴ MERRET, L. Article 23 of the Brussels I Regulation: A Comprehensive Code for Jurisdiction Agreements? *The International and Comparative Law Quarterly*, 2009, Vol. 58, No. 3, p. 550 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-02]. Prieiga per internetą: <www.jstor.org/stable/25622226>.

2.2. Materialusis susitarimo dėl jurisdikcijos galiojimas

Susitarimo dėl teisingumo privaloma galia ir poveikis pasireišk tik tuo atveju, jei tokio susitarimo turinys nebus niekinis, net ir tuo atveju, jeigu jis ir atitinka formaliuosius reikalavimus, ieškinio dalykas patenka į susitarimo dėl jurisdikcijos ribas ir Reglamento Briuselis I bis taikymo sritį ir susitarimas nepažeidžia išimtinės jurisdikcijos taisyklių. Materialiajam susitarimo galiojimui svarbūs visi klausimai, susiję su jo formavimu, o būtent, ar susitarimo sudarymui nebuvo panaudota apgaulė, prievarta, ekonominis spaudimas, taip pat, ar susitarimą sudarė veiksnūs asmenys. Susitarimas negali prieštarauti viešajai tvarkai ar gerai moralei.

Ieškovas gali kreiptis į nepasirinktą teismą su ieškiniu, reikalaujant pripažinti prorogacinį susitarimą negaliojančiu, remiantis sandorių negaliojimo pagrindais, arba tokius pagrindus ieškovas gali naudoti savo argumentams, kai atsakovas ginčija teismo, į kurį kreiptasi, jurisdikciją, o ieškinio dalykas nėra tiesiogiai susijęs su reikalavimu pripažinti susitarimą negaliojančiu dėl turinio defektų. Pastaruoju atveju, kaip yra pažymėjęs LAT⁹⁵, teismas privalo užtikrinti abiejų susitarimo šalių interesus, todėl atsisakyti palikti ieškinį nenagrinėtu jis gali tik tada, kai sandorio negaliojimo pagrindai yra akivaizdūs, ir tokiems defektams nustatyti nereikia atlikti išsamaus faktinių aplinkybių ir įrodymų vertinimo. Pavyzdžiui, šaliai ginčijant, kad sutartis, kurioje įtvirtinta išlyga dėl teisingumo, buvo suklastota, klastojimo faktas negali būti konstatuotas neįvertinus visų reikšmingų aplinkybių, be to, pagrindinės sutarties negaliojimas nereikia ir susitarimo negaliojimo, todėl tik teismas nominuotas susitarime turėtų spręsti sutarties klastojimo klausimą ir jo įtaką teismo jurisdikcijai. Būtent dėl to, kad nugincyti susitarimą dėl teisingumo yra sunku dėl jam taikomos atskirumo doktrinos ir tokią ypatybę žino civilinių ir komercinių santykių šalys, Lietuvos teismų praktikoje yra vos keletas bylų, kuriose susitarimo dėl jurisdikcijos turinio galiojimas būtų ginčytas vienos iš susitarimo šalių iniciatyva. Nors praktikoje randama ir gana grubių teismo *ex officio* atliekamo susitarimo turinio galiojimo vertinimo klaidų. Pavyzdžiui, vienoje byloje pirmosios instancijos teismas⁹⁶ nepagrįstai pripažino jurisdikcinį susitarimą sudarytą tarp laidavimo sutarties šalių niekiniu, nusprendęs, kad turėtų būti taikoma pagrindinė sutartis tarp kreditoriaus ir skolininko ir joje įtvirtinta teisingumo išlyga, nes kitu atveju bylos

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-73-421/2017.

⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-766/2008.

nagrinėjimas Lietuvos teismuose pažeistų skolininko, Prancūzijos įmonės, interesus ir pablogintų jos padėtį.

Dažniausiai teismai patys *ex officio* sprenddami teisingumo klausimą vertina ar susitarimas gali būti įgyvendinamas. Reglamentas Briuselis I bis netaikomas bankroto byloms, tačiau šios išimties taikymui reikia nustatyti, kad byloje keliamas reikalavimas būtų reikalavimas iškelti bankroto bylą ar toks reikalavimas būtų glaudžiais ryšiais susijęs su pradėtu bankroto procesu. Toks kvalifikavimas yra sudėtingas ir kiekvienos bylos iškėlimo stadijoje turi būti atliekamas individualiai, todėl nepaisyti šalių valios išreikštos susitarime dėl ginčų nagrinėjimo vietos negalima automatiškai vien nustaćius, kad vienai iš šalių iškelta bankroto byla. Lietuvos teismai neatsižvelgdami į tai vis dar daro klaidų ir nepagrįstai sprendžia, kad įmonei iškėlus bankroto bylą visi jai ar jos pareikštų ieškinių teisingumo klausimai išimtinai sprendžiami pagal nacionalines bankroto bylų teisingumo taisykles, kartu pripažįstant, kad iki bankroto bylos iškėlimo sudaryti jurisdikciniai susitarimai yra netaikomi dėl jų prieštaravimo šioms imperatyvioms teisingumo taisyklėms. LAT⁹⁷ yra naikinęs tokia motyvacija grindžiamas teismų nutartis, aiškindamas, kad nacionalinės bankroto bylų teisingumo taisyklės negali būti taikomos, kai byla turi tarptautinį elementą, todėl ES lygmeniu pirmiausia sprendžiama ar turi būti taikomas Reglamentas Briuselis I bis ar specialus ES reglamentas skirtas nemokumo byloms. Todėl bankrutuojanti įmonė privalės spręsti ginčą susitarime dėl teisingumo nominuotame teisme jei atlikus ieškinio reikalavimų vertinimą, byla bus kvalifikuojama kaip civilinė ar komercinė. Pavyzdžiui, yra pripažįstama⁹⁸, kad bankroto administratorių reiškiami ieškiniai dėl atstovaujamos įmonės sandorių nuginkėjimo *actio Pauliana* pagrindu, nėra grindžiami vien bankroto teise, juos gali pareikšti ne tik bankroto administratorius, todėl taikomas Reglamentas Briuselis I bis. Atitinkamai, bankroto administratorius gindamas įmonės interesus perima atstovaujamos įmonės teises ir pareigas, įskaitant ir pareigą laikytis ginčijamoje sutartyje įtvirtinto susitarimo dėl jurisdikcijos. Tačiau išlyga dėl teisingumo nesaistytų bankrutuojančios įmonės kreditorių, jeigu jie savarankiškai nuspręstų ginčyti skolininkės sandorius, kadangi jie nėra tiesioginės sandorių šalys. Iš vienos pusės, tai atitinka bendrus sutartinio teisingumo bruožus ir tikslus, tačiau iš kitos pusės, išimčių nebuvimas gali lemti, kad nebus apginti tiek bankrutuojančios įmonės, tiek jos kreditorių interesai, liks galioti nesažiningi ir

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-685-219/2015.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-82-684/2020.

neteisėtai sudaryti sandoriai, kadangi bankroto administratorius būdamas susaistytas susitarimo dėl teisingumo, gali neinicijuoti sandorių ginčijimo susitarime nominuotame teisme dėl to, kad neturi materialinių resursų. Tuo tarpu kreditoriai savarankiškai ginčyti nemokios skolininkės sandorių gali nenorėti dėl to, kad priteistos sumos galėtų dengti tik bankroto administratoriaus atlyginimą ir kitas bankroto proceso išlaidas, o ne didintų nemokios bendrovės turtą iš kurio tenkinami kreditorių reikalavimai.

Iki Reglamento Briuselis I bis įsigaliojimo, skirtingos ES valstybės narės materialųjų susitarimo dėl jurisdikcijos galiojimo klausimą sprendavo nevienodai. Vienos taikydavo *lex fori*, kitos *lex causae*, trečios *lex fori prorogati*⁹⁹. Dabar galiojančio Reglamento Briuselis I bis 25 str. 1 d. įtvirtinta, kad susitarimo dėl jurisdikcijos turinio galiojimo klausimas sprendžiamas tik pagal susitarime nominuoto teismo ar teismų teisę, įskaitant kolizines normas. Nors tikėtasi, kad naujas reglamentavimas sustiprins sutartinio teisingumo institutą ES lygiu, kadangi unifikuota taisyklė mažina iki tol buvusį teisinį netikrumą ir skirtingų sprendimų priėmimo galimybę, visgi šią teisinę reformą tiek teisės akademikai, tiek teisės praktikai vertina skirtingai.

Prof. A. Dickinson¹⁰⁰ naujovę vertina neigiamai. Jo požiūriu, formalus ir materialus susitarimo dėl jurisdikcijos galiojimo atskyrimas nebuvo būtinas, kadangi ESTT praktikoje ir iki tol buvo randami visi atsakymai, o sutartinio teisingumo instituto efektyvumui tik mažą įtaką darė tai, kad turinio galiojimo klausimą teismai sprendavo pagal skirtingas teises taisykles. Kaip vieną iš Reglamento Briuselis I bis 25 str. trūkumų šis autorius įvardijo ir tai, kad nėra aišku, ar sąvoka „niekinis“ (angl. *null and void*) referuoja į susitarime nominuoto teismo valstybėje esančią negaliojančių sandorių klasifikaciją, t. y., ar tik tokie sandoriai, kurie pagal nacionalinę teisę yra kvalifikuojami niekiniais, bus negaliojantys. Darbo autorės nuomone, negalima apsiriboti vien lingvistiniu teisės akto vertinimu, o profesoriaus nurodytas trūkumas gali kelti klausimą nebent dėl Reglamento Briuselis I bis juridinės technikos tobulumo, tačiau ne dėl jo turinio. Susitarimų dėl teisingumo negaliojimui didžiausią įtaką gali daryti būtent subjektų sudėties ir valios trūkumai, o šios sandorio elementų ydos daugumoje valstybių yra nugincijamų, bet ne niekinių sandorių pagrindai, todėl akivaizdu, kad pavartota sąvoka „niekinis“ apima ir nugincijamų sandorių pagrindus.

⁹⁹ HESS, B., PFEIFFER, T., SCHLOSSER, P. *Report on the Application of Regulation Brussels I in 25 Member States*. Munich: Verlag C.H. Beck, 2008, p. 159.

¹⁰⁰ DICKINSON, A. Surveying the Proposed Brussels I bis Regulation. *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12, p. 301.

2018 m. ES teisės mokslininkų publikuoto tyrimo dėl Reglamento Briuselis I bis praktinio taikymo ES valstybėse narėse¹⁰¹ (toliau – **Reglamento Briuselis I bis praktinio taikymo tyrimas**) rezultatai rodo, kad net 66% apklausoje dalyvavusių respondentų nuomone, Reglamento Briuselis I bis 25 str. papildymas buvo būtinas ir ilgai lauktas, kadangi iki tol ES egzistavo teisinio reguliavimo spraga. Reikėtų pritarti A. Kisieliauskaitei¹⁰², kad patobulintas Reglamento Briuselis I bis 25 str. sumažina teismo pirkimo (angl. *forum shopping*) galimybę, kai nesąžininga susitarimo šalis strategiškai rinktūsi teikti ieškinį susitarimu nenominuotam teismui, pagal kurio taikomą nacionalinę teisę susitarimas dėl jurisdikcijos tikėtina būtų pripažintas negaliojančiu.

Tačiau net vertinant teigiamą tokios harmonizacijos pusę, naujoji taisyklė nėra visiškai aiški.

Nors dauguma susitarimų dėl teisingumo būna paprasti, apsiriboja viena jurisdikcija, nes taip šalys maksimaliai užsitikrina teisinį aiškumą, ESTT pripažino¹⁰³, kad nepagrįstai susiaurinant šalių autonomijos principo ribas, sutartinio teisingumo institutas taptų neefektyvus ir neatspindėtų įvairiausių poreikių, kurių gali turėti šalys. Atsižvelgiant į tai, negali būti ir nėra draudžiami ir kompleksiniai susitarimai dėl teisingumo, kuriais nominuojama ne vienos, bet kelių ES valstybių narių teismų išimtinė jurisdikcija.

Plačių šalių autonomijos ribų pripažinimas yra sveikintinas, tačiau pastaruoju atveju, susitarimu nominavus kelis ES valstybių teismus, iškyla klausimas ar vienai iš šalių ginčijant susitarimo materialųjį galiojimą, jis turėtų būti vertinamas pagal kiekvieno nominuoto teismo valstybės teisę, įskaitant kolizines normas? Toks klausimas nebuvo spęstas ESTT, todėl galimi tik teoriniai samprotavimai. Racionaliausias ir Reglamento Briuselis I bis tikslus labiausiai atitinkantis požiūris būtų toks, kad tuo atveju, kai kreipiamasi į susitarime nominuotą teismą ir kitai šaliai ginčijant, kad susitarimas negalioja pavyzdžiui dėl to, kad jį sudarant ji buvo neveiksni, šis teismas susitarimo galiojimo klausimą spęstų tik pagal savo nacionalinę teisę, įskaitant tarptautinės privatinės teisės normas. Priešingu atveju, jeigu teismui reikėtų veiksnio klausimą spęsti ir pagal kito nominuoto teismo valstybės teisę, įskaitant kolizines normas, ne tik padidėtų laiko sąnaudos, bet ir atsirastų didelė tikimybė, kad galutinės išvados skirtųsi. Tuo atveju, jeigu kreiptasi į susitarimu nenominuotą teismą, ginčijant susitarimo materialųjį galiojimą, toks

¹⁰¹ KRAMER, X., ONTANU, A., ROOIJ, M. The application of Brussels I (Recast) in the legal practice of EU Member States (Synthesis Report). *Asser Instituut*, 2018, p. 22 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-04]. Prieiga per internetą: <<https://www.asser.nl/projects-legal-advice/the-application-of-brussels-i-recast-2016-2018/>>.

¹⁰² KISIELIAUSKAITĖ, A. Jurisdikcijos prorogacija pagal “Briuselis I-BIS” Reglamentą: galiojančių susitarimų dėl teisingumo sudarymas ir jų veiksmingumo užtikrinimas, *Jurisprudencija*, 2017, 24(2), p. 439.

¹⁰³ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1978 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Nikolaus Meeth prieš Glacetal*, bylos Nr. C-23/78, ECR [1978] 02133, para. 8.

teismas, nustatęs, kad susitarimas formaliai galioja, privalėtų atsisakyti jurisdikcijos visų teismų, nominuotų susitarimu, naudai, net nevertindamas turinio galiojimo klausimo.

Nepaisant to, kad Reglamento Briuselis I bis praktinio taikymo tyrimo respondentai teigiamai vertina harmonizuotos taisyklės įtvirtinimą, pagrindine problema jie laiko tai¹⁰⁴, kad susitarimo dėl teisingumo turinio galiojimo klausimas apima ir kolizinių normų taikymą. Atsižvelgiant į tai, kad nei Reglamento Briuselis I bis 25 str., nei ESTT praktikoje nėra paaiškinta, ką reiškia sąvoka „turinio galiojimas“, o ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos nėra unifikuotos, skirtingose ES valstybėse narėse gali būti skirtingai interpretuojamas susitarimo dėl teisingumo turinys, t. y. kas vienoje valstybėje bus laikoma turinio problema, kitose gali būti formos klausimas, o tai, bent teoriškai, reiškia, kad įmanomi 28 (aut. past. *Jungtinei Karalystei išstojus iš ES, Reglamentas Briuselis I bis pagal Išstojimo sutartį bent iki 2020 m. pabaigos bus taikomas be išlygų*¹⁰⁵) skirtingi sprendimo variantai.

Situaciją komplikuoti gali ir *renvoi* doktrinos taikymas, kadangi ne visų ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos draudžia ją, o tai reiškia, kad sprendžiant susitarimo dėl jurisdikcijos turinio galiojimo klausimą gali tekti taikyti užsienio valstybės teisę kartu su jos kolizinėmis normomis. Tokiu atveju užsienio teisės kolizinės normos gali grąžinti klausimą atgal arba papildomai nukreipti į trečiosios valstybės teisę, o tai sukuria ne tik „teniso kamuoliuko efektą“¹⁰⁶, didina laiko sąnaudas aiškinantis svetimos valstybės teisę, tačiau galutinis rezultatas gali nemaloniai nustebinti ir pačias susitarimo dėl teisingumo šalis. Ispanų prof. M. H. Ballesteros¹⁰⁷ teigia, kad *renvoi* doktrinos taikymo tikimybė neapsaugo ir nuo teisiškai informuotos nesąžiningos šalies strateginių sprendimų, kurių gali būti imtasi, siekiant išvengti bylinėjimosi pagal susitarimo sąlygas. Šio darbo autorės nuomone, *renvoi* doktrinos taikymas, nors ir gali sukelti aukščiau minėtus neigiamus efektus, tačiau *renvoi* institutas – svarbus ir todėl pateisinamas, kai sprendžiamas šalių veiksnio klausimas.

Aukščiau paminėtos problemas skatina ieškoti jų sprendimų būdų.

¹⁰⁴ KRAMER, X., ONTANU, A., ROOIJ, M. The application of Brussels I (Recast) in the legal practice of EU Member States (Synthesis Report). *Asser Instituut*, 2018, p. 20 [žiūrėta 2020-02-08]. Prieiga per internetą: <<https://www.asser.nl/projects-legal-advice/the-application-of-brussels-i-recast-2016-2018/>>.

¹⁰⁵ Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community // Official Journal, C 384I, 12.11.2019, p. 1–177, 67 str.

¹⁰⁶ V. MIKELĖNAS. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 121.

¹⁰⁷ BALLESTEROS, M. H. The Regime of Party Autonomy in the Brussels I Recast: the Solutions Adopted for Agreements on Jurisdiction. *Journal of Private International Law*, 2014, Vol. 10 No. 2, p. 297.

Pirmas ir dažniausiai sutinkamas akademinėje literatūroje¹⁰⁸ yra siūlymas išplėsti 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I)¹⁰⁹ (toliau – **Roma I**) taikymo sritį, tais atvejais, kai išlyga dėl teisingumo yra įtvirtinama pagrindinėje sutartyje.

Reglamente Roma I įtvirtintos unifikuotos taisyklės, kuriomis vadovaujantis nustatoma sutartinėms prievolėms civilinėse ir komercinėse bylose taikytina teisė, taip pat jame įtvirtinta galimybė pačioms šalims susitarti dėl taikytinos teisės. Susitarimas dėl taikytinos teisės lygiai taip pat kaip susitarimas dėl teisingumo yra nepriklausomas nuo pagrindinės sutarties sandoris, tačiau pagal reglamentą Roma I, materialusis tokio susitarimo galiojimas nustatomas pagal pasirinktą sutarčiai taikytiną teisę, o reglamento Roma I 20 str.¹¹⁰ draudžia *renvoi* doktrinos taikymą, nes taikytina teisė reiškia šalies, kurios teisė pasirinkta materialiąją (vidaus) teisę, o ne jos tarptautinės privatinės teisės normas.

Reglamentas Roma I netaikomas susitarimams dėl teismo pasirinkimo¹¹¹. Argumentai kodėl jurisdikciniai susitarimai nebuvo įtraukti į Romos konvencijos (kuria vėliau pakeitė reglamentas Roma I) taikymo sritį nebeatitinka šių dienų realybės. Prof. M. Giuliano ir P. Lagarde ataskaitoje dėl konvencijos dėl teisės taikytinos sutartinėms prievolėms¹¹² nurodyta, kad susitarimų dėl teismo neįtraukimas į konvencijos taikymo sritį grindžiamas tuo, kad kiekvienas teismas susitarimo dėl teisingumo turinio klausimą gali spręsti pagal savo nacionalinę teisę, tai priklauso išimtinai valstybių kompetencijai vykdamas administracines funkcijas, nes susitarimas dėl teisingumo yra procesinio pobūdžio. Akivaizdu, kad Reglamento Briuselis I bis 25 str. įtvirtinta nauja harmonizuota taisyklė rodo, kad ES įstatymų leidėjas valstybių kompetenciją apribojo.

Įprastai tiek susitarimas dėl taikytinos teisės, tiek susitarimas dėl jurisdikcijos įtvirtinamas vienoje sutartyje, o derybinis ir visus klausimus apimantis procesas yra vientisas ir sprendimai priimami tapačiomis aplinkybėmis. Prof. M. H. Ballesteros¹¹³ teigimu, kontraversiškas yra ES teisės aktų leidėjų sprendimas taikyti vienokias taisykles,

¹⁰⁸ QUEIROLO, I. Choice of Court Agreements in the New Brussels I-bis Regulation: A Critical Appraisal. *Yearbook of Private International Law*, 2013/2014, Vol. 15, p. 127; taip pat žr. BALLESTEROS, M. H. The Regime of Party Autonomy in the Brussels I Recast: the Solutions Adopted for Agreements on Jurisdiction. *Journal of Private International Law*, 2014, Vol. 10 No. 2, p. 298; taip pat žr. VILLA, S. D. Jurisdiction over Jurisdiction and Choice-of-Court Agreements: Views on the Hague Convention of 2005 and Implications for the European Regime. *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12, p. 411.

¹⁰⁹ 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I) // Oficialus leidinys, L 177, 4.7.2008, p. 6–16.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*, 1 str. 2 d. e p.

¹¹² GIULIANO, M., LAGARDE, P. Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations // Official Journal, C 282, 31/10/1980, para. 5.

¹¹³ BALLESTEROS, M. H. The Regime of Party Autonomy in the Brussels I Recast: the Solutions Adopted for Agreements on Jurisdiction, *Journal of Private International Law*, 2014, Vol. 10 No. 2, p. 293.

nustatant sutarties, įskaitant ir susitarimo dėl taikytinos teisės materialųjį galiojimą, ir kitokias taisykles, nustatant susitarimo dėl teismo materialųjį galiojimą, kadangi tai sukuria neaiškumą šalims ir riziką, kad bus priimti skirtingi sprendimai.

Japonų prof. K. Takahashi¹¹⁴ nuomone, per daug prisirišus prie procesinio susitarimo dėl teisingumo pobūdžio, dirbtinai paneigiamas sutarčiai taikytinos teisės ir susitarimo dėl teisingumo ryšys. Reglamento Roma I preambulės 12 p.¹¹⁵ taip pat rodo, kad ryšys tarp sutarčiai taikytinos teisės ir susitarimo dėl teisingumo egzistuoja ir yra svarbus. Preambulėje įtvirtina, kad šalių susitarimas dėl teisingumo yra vienas iš faktorių, į kuriuos atsižvelgiama nustatant, ar taikytinos teisės pasirinkimas buvo aiškiai išreikštas. Papildomai ESTT *Van Hool*¹¹⁶ byloje konstatavo, kad tuo atveju, jeigu sutarčiai taikytina teisė numato galimybę sutartį pratęsti konkludentiniais veiksmais, sutartyje įtvirtinta išlyga dėl teisingumo taip pat galios.

Galiausiai, net ir tai, kad susitarimai dėl teisingumo nepatenka į reglamento Roma I taikymo sritį, nereiškia, kad juo nesivadovaujama praktikoje. Pavyzdžiui, Belgijos tarptautinės privatinės teisės kodekse įtvirtinta, kad susitarimo dėl teisingumo turinio galiojimo klausimas sprendžiamas pagal reglamento Roma I taisykles¹¹⁷. Olandijoje ir Italijoje reglamento Roma I taikymo sritis taip pat išplėsta ir taikoma sprendžiant susitarimų dėl jurisdikcijos turinio galiojimo klausimus¹¹⁸.

Šio rašto darbo autorės vertinimu, reglamento Roma I taikymo srities išplėtimas tiems atvejams, kai išlyga dėl teisingumo įtvirtinama pagrindinėje sutartyje, galėtų sustiprinti sutartinio teisingumo institutą, kadangi šiais atvejais būtų pasiektas vieningas visoje ES teritorijoje susitarimų dėl teisingumo turinio galiojimo vertinimas, kuris dabar priklauso labiau nuo skirtingų ES valstybių tarptautinės privatinės teisės normų (ne)tobulumo. Be to, reglamentą Roma I netaikomas sprendžiant asmenų veiksnio ir teisumo klausimus, todėl taikant tarptautinės privatinės teisės normas sprendžiant šį klausimą būtų užtikrinta ir teigiama *renvoi* doktrinos pusė.

Antrasis Reglamento Briuselis I bis 25 str. keliamų praktinių problemų galimas sprendimo būdas yra rečiau sutinkamas akademinėje literatūroje. 2009 m. pasirodė Europos

¹¹⁴ TAKAHASHI, K. Damages for breach of a choice-of-court agreement. *Yearbook of Private International Law*, 2008, Vol. 10, p. 67.

¹¹⁵ 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės (Roma I) // Oficialus leidinys, L 177, 4.7.2008, p. 6–16.

¹¹⁶ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1986 m. lapkričio 11 d. sprendimas byloje *SpA Iveco Fiat prieš Van Hool NV*, bylos Nr. C-313/85, ECR [1986] 03337, para. 10.

¹¹⁷ BALLESTEROS, M. H. The Regime of Party Autonomy in the Brussels I Recast: the Solutions Adopted for Agreements on Jurisdiction, *Journal of Private International Law*, 2014, Vol. 10, No. 2, p. 299.

¹¹⁸ KRAMER, X., ONTANU, A., ROOIJ, M. The application of Brussels I (Recast) in the legal practice of EU Member States (Synthesis Report). *Asser Instituut*, 2018, p. 20 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-09]. Prieiga per internetą: <<https://www.asser.nl/projects-legal-advice/the-application-of-brussels-i-recast-2016-2018/>>.

Civilinio Kodekso studijų grupės ir Europos Bendrijos privatinės teisės tyrimo grupės parengti Europos privatinės teisės principai, definicijos ir modelinės taisyklės¹¹⁹, dažniau vadinamos Bendros principų sistemos projektu (angl. *Draft Common Frame of Reference*, toliau – **DCFR**).

DCFR buvo rengiamas, lyginant skirtingų ES valstybių privatinės teisės normas, galutiniam rezultate pateikiant kuo priimtinesnį ir panašumus išryškinantį modelį, tačiau tai yra švelniosios (angl. *soft law*) ir ES valstybėms narėms neprivalomos teisės šaltinis, kuriame tik vystoma vieningos ES privatinės teisės idėja, o šis projektas gali būti laikomas galbūt ateityje atsirasiančio ES civilinio kodekso griaučiais. DCFR II knyga skirta sutarčių teisei, apimanti ir bendrąsias sutarčių teisės nuostatas, susijusias su sutarčių sudarymu, šalių valios nustatymu, sutarties interpretavimu, o taip pat joje reglamentuoti sutarčių negaliojimo pagrindai.

Vokiečių prof. M. Weller¹²⁰ yra įsitikinęs, kad optimaliausia, jeigu susitarimo dėl teisingumo turinio galiojimo klausimą visi ES narių valstybių teismai, nepriklausomai nuo to, ar tai būtų susitarime nominuoti ar nenominuoti teismai, spręstų vadovaujantis DCFR taisyklėmis. Žinoma, tam reikėtų koreguoti Reglamento Briuselis I bis 25 str., įtvirtinant tokį imperatyvą, tačiau profesoriaus nuomone, tik tokiu būdu būtų pasiektas išties vieningas ir iš anksto nuspėjamas rezultatas, nes būtų išvengta problemų, kurias kelia skirtingų nacionalinių normų taikymas.

Sprendimas jurisdikcinių susitarimų materialaus galiojimo klausimą spręsti pagal transnacionalines taisykles – įdomus, tačiau kritikuotinas. Belgų prof. G. V. Calster¹²¹ teigia, kad DCFR pirmiausia yra akademinis dokumentas, jo rengėjai aiškiai nurodė, kad jis negali turėti jokios politinės ir teisinės galios, todėl DCFR pritaikymas ir susitarimams dėl teisingumo yra paprasčiausiai neįtikimas, prieštarauja jo tikslams ir yra utopinis. Be to, skirtingose valstybėse ne vienodai vertinamas susitarimo dėl jurisdikcijos pobūdis. Vienose valstybėse jis laikomas įprasta sutartimi, kitose, nors ir pripažįstama, kad tokie susitarimai turi sutartims būdingų elementų, visgi juos kvalifikuoja kaip procesinio, bet ne

¹¹⁹ Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Outline edition [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-10]. Prieiga per internetą: <<https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf>>.

¹²⁰ WELLER, M. Validity and Interpretation of International Choice of Court Agreements: The Case for an Extended Use of Transnational Non-State Contract Law. Iš: BONELL, J. M. *Eppur si muove: The Age of Uniform Law - Essays in honour of Michael Joachim Bonell to celebrate his 70th birthday*. Rome: UNIDROIT, 2016, Vol. 1, 2016, p. 403 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-08]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=3007729>>.

¹²¹ CALSTER, G. V. *European Private International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2013, p. 123.

materialaus pobūdžio sutartis¹²². Idėja vieningai taikyti DCFR įtvirtintas sutarčių teisės nuostatas, apspręstų ir tai, kad pažeidus susitarimą dėl jurisdikcijos būtų galima taikyti sutartinę civilinę atsakomybę, o tai reikšmingai perorientuotų ir tai kaip dauguma ES valstybių narių kvalifikuoja šiuos susitarimus. Šio rašto darbo autorė taip pat nepalaiko šios idėjos dar ir dėl to, kad nors ES lygiu yra noras šalinti vidaus rinkos kliūtis, kylančias dėl nacionalinės teisės skirtumų, tačiau kaip dar 2010 m. pabrėžta EK žaliojoje knygoje dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms¹²³, priemonės kuria absoliučiai panaikinamas valstybių narių sutarčių teisės susiskaldymas, įteisinimo procedūra būtų pernelyg sudėtinga, kadangi kai kurios ES valstybės narės laiko, kad tai pažeistų subsidarumo ir proporcingumo principus. Atsižvelgiant į tai, kokio politinio vienybės laipsnio reikėtų tarp ES įstatymų leidėjų, siekiant priimti sprendimą įtvirtinti DCFR kaip pagrindą, pagal kurį būtų sprendžiamas susitarimo dėl teisingumo negaliojimo klausimas, ši idėja vargu ar bus kada įgyvendinta.

Apibendrinant, harmonizuotos taisyklės dėl taikytinos teisės sprendžiant turinio galiojimo klausimą įtvirtinimas Reglamente Briuselis I bis stiprina susitarime dėl jurisdikcijos nominuoto teismo vaidmenį. Praktinės problemos, kurias kelia naujoji taisyklė, nėra kritinės ir lemiančios sutartinio teisingumo instituto neveiksmingumą.

2.3. Vienai šaliai palankesnė jurisdikcijos prorogacija

Nors patogiu susitarimus dėl teisingumo skirstyti į išimtinis ir neišimtinis, praktikoje atsirado įvairių modifikacijų, kai juridinės technikos pagalba tam pačiam susitarimui suteikiama tiek išimtinio, tiek neišimtinio susitarimo galia. Tokie susitarimai vadinami vienašaliais arba asimetriniais (angl. *unilateral jurisdiction clauses, asymmetrical jurisdiction clauses*), nes jų teisinė galia susitarimo šalims yra nevienoda, priklauso nuo susitarimo šalies statuso.

Asimetriniai susitarimai būdingi ir pradėjo formuotis tarptautinio finansavimo sektoriuje kaip neatsiejama finansų įstaigų strateginių rizikų mažinimo priemonė¹²⁴. Jų ypatybė ta, kad paskolos gavėjui ginčo atveju suteikiama teisė kreiptis išimtinai tik į susitarime nominuotą valstybės teismą, tačiau paskolos davėjas turi teisę rinktis – arba reikšti ieškinį susitarime nominuotame teisme, arba bet kuriame kitame teisme, jeigu to

¹²² TAKAHASHI, K. Damages for breach of a choice-of-court agreement. *Yearbook of Private International Law*, 2008, Vol. 10, p. 71.

¹²³ Europos Komisijos žalioji knyga „Dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“. COM (2010) 348 galutinis.

¹²⁴ KEYES, M., MARSHALL, A. B. Jurisdiction agreements: exclusive, optional and asymmetrical. *Journal of Private International Law*, 2015, Vol. 11, No. 3, p. 359.

teismo valstybės teritorijoje skolininkas reziduoja, turi turto (kilnojamojo), arba joje įvyko žalą sukėlęs įvykis.

Europoje „žalią šviesą“ tokiems susitarimams uždegė ESTT, kuris byloje *Rudolf Anterist*¹²⁵ patvirtino, kad šalių autonomijos principas leidžia šalims susitarti, kad pranašumą jurisdikcinės išlygos atžvilgiu turėtų tik viena iš susitarimo šalių, kadangi tokį poreikį gali lemti pats sutartinių santykių pobūdis. Generalinio advokato M. Darmon¹²⁶ nuomone, toks vienos šalies pranašumas iš esmės iškraipo teisinį tikrumą, kurį turi užtikrinti sutartinio teisingumo institutas, todėl asimetrinės teisingumo išlygos nors ir nėra draudžiamos, bet jų teisėtumas priklauso nuo sąlygos, kad vienos šalies pranašumas įgyjamas kaip bendro susitarimo šalių derybų rezultatas. Taigi, vienašaliai susitarimai nėra vienašaliai sandoriai, todėl jie galios tik esant bendrai šalių valiai.

Išsamiau nagrinėti asimetrinių susitarimų dėl jurisdikcijos teisėtumą paskatino keli ne per seniausiai priimti Prancūzijos kasacinio teismo sprendimai. Šiais sprendimais buvo pripažinta, kad tokie susitarimai pagal ES teisę nėra leistini.

Bylos *Rothschild* faktinės aplinkybės, tokios, kad Prancūzijos pilietė, reziduojanti Ispanijoje, atsidarė banko sąskaitą Liuksemburgo banke, per jo filialą Prancūzijoje. Standartinėse sutarčių sąlygose buvo įtvirtinta tokia jurisdikcinė išlyga „*Bet kokie ginčai, kurie iškils tarp kliento ir banko, priklauso išimtinai Liuksemburgo teismų jurisdikcijai. Nepaisant to, bankas pasilieka teisę ieškinių pareikšti kliento nuolatinės gyvenamosios vietos teisme arba bet kuriame kitame teisme, kuris turėtų jurisdikciją.*“¹²⁷. Banko klientė kreipėsi su ieškiniu į Prancūzijos teismą, tačiau bankas ginčijo jurisdikciją referuodamas į standartinės sutarčių sąlygas ir išimtinę Liuksemburgo teismų jurisdikciją. Byla pasiekė Prancūzijos kasacinį teismą, kuris konstatavo, kad visa išlyga dėl teisingumo yra negaliojanti, nes ji prieštarauja Reglamento Briuselis I 23 str. tikslams (atitinkamai dabartinio Reglamento Briuselis I bis 25 str.). Kasacinio teismo vertinimu, tokios išlygos išbalansuoja susitarimo šalių teises ir pareigas, stipresnei šaliai paliekant itin plačią diskrecijos teisę renkantis, į kurį teismą kreiptis, todėl tik viena iš šalių naudojasi visais sutartinio teisingumo instituto privalumais, kitai susitarimo šaliai neužtikrinant teisinio tikrumo, kurios valstybės teisme jai gali tekti bylinėtis. Asimetrinis susitarimas dėl jurisdikcijos tokiais pat pagrindais buvo pripažintas negaliojančiu ir kitoje Prancūzijos

¹²⁵ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1986 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Rudolf Anterist prieš Crédit lyonnais*, bylos Nr. C-22/85, ECR [1986] 01951, para. 14.

¹²⁶ Generalinio advokato M. Darmon išvada pateikta 1986 m. vasario 4 d. byloje *Rudolf Anterist prieš Crédit lyonnais*, 9 p., bylos Nr. C-22/85, para. 5.

¹²⁷ KEYES, M., MARSHALL, A. B. Jurisdiction agreements: exclusive, optional and asymmetrical. *Journal of Private International Law*, 2015, Vol. 11, No. 3, p. 359.

kasacinio teismo byloje *Crédit suisse*¹²⁸, vienintelis skirtumas, kad buvo sprendžiama ne Reglamento Briuselis I bis kontekste, bet Lugano konvencijos.

Šie Prancūzijos kasacinio teismo sprendimai gausiai kritikuoti akademinėje literatūroje. Prof. R. Fentiman¹²⁹ teigia, kad tokios teismo išvados ne tik glumina dėl to, kad yra teisiškai nepagrįstos, nukrypstančios nuo ESTT praktikos, bet kartu sprendimai kelia pavojų visai finansų industrijos praktikai. Ypatingą susirūpinimą dėl galimos tokių sprendimų įtakos verslui išreiškė ir Tarptautiniai prekybos rūmai¹³⁰, baimindamiesi, kad Prancūzijos teismų pavyzdžiu paseks ir kitų valstybių narių teismai keldami klausimą dėl asimetrinių susitarimų atitikties viešajai tvarkai ar sąžiningumo principui. Atsižvelgiant į tai, žemiau pateikiami argumentai, kodėl Prancūzijos kasacinio teismo sprendimai neturėtų būti laikomi gera praktika.

Pirmiausia, Briuselio konvencijos 17 str. eksplicitiškai buvo įtvirtinta, kad susitarimas dėl teisingumo net ir vienos šalies naudai leidžia tokiai šaliai kreiptis į bet kurį teismą, kuris būtų kompetentingas pagal Briuselio konvenciją. Reglamento Briuselis I bis 25 str. nors lingvistiškai kitoks, tačiau idėja tokia pati, kaip ir Briuselio konvencijos – susitarimas dėl jurisdikcijos yra išimtinis, nebent susitarta kitaip, todėl pagal Reglamentą Briuselis I bis pripažįstami ir neišimtiniai susitarimai, pastarųjų teisinės galios nedarant priklausomos nuo pačios susitarimo formuluotės. Antra, Prancūzijos kasacinis teismas vienai šaliai palankesnę susitarimą dėl teisingumo pripažino negaliojančiu visa apimtimi, neatsižvelgus, kad jame yra ir išimtinio susitarimo elementas, o tai praktiškai reiškia, kad asimetriniai susitarimai dėl teisingumo galėtų būti ginčijami net ir tuo atveju, jeigu šalis, kuriai susitarimas naudingesnis, ieškinį teiktų teisme, kuris nominuotas kaip išimtinis abiejų šalių atžvilgiu. Trečia, teismo argumentas dėl teisinio netikrumo, kurį sukelia asimetriniai susitarimai, yra nepagrįstas, kadangi neišimtinių susitarimų atveju visada bent apytikriai aišku, kad ieškinys gali būti pareikštas tik pačiame Reglamente Briuselis I bis įtvirtintų jungiamųjų jurisdikcijos faktorių pagrindu. Ketvirta, vienai šaliai palankesni jurisdikciniai susitarimai leidžiami pagal Reglamentą Briuselis I bis, kai jie sudaromi su vartotojais, darbuotojais arba draudėjais. Penkta, tokie susitarimai nepažeidžia šalių procesinio lygiateisiškumo, kadangi abiem susitarimo šalims garantuojama fundamentali teisė kreiptis į teismą, tačiau teisė į teisminę gynybą nereiškia, kad ES tikslas yra saugoti, kad šalys turėtų vienodas teises renkantis, į kurį teismą kreiptis.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ FENTIMAN, R. Unilateral jurisdiction agreements in Europe, *The Cambridge Law Journal*, 2013, Vol. 72, No. 1, p. 25 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-10]. Prieiga per internetą: <www.jstor.org/stable/41819970>.

¹³⁰ Unilateral Jurisdiction Clauses in International Financial Contracts. *Legal Committee of the ICC Banking Commission*, position paper, EOC/28, 2015 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-10]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/publication/unilateral-jurisdiction-clauses-international-financial-contracts/>>.

Apskritai, pagal ankstesnę ESTT praktiką būtų galima teigti, kad asimetrinių teismingumo susitarimų galiojimas turėtų būti vertinamas pagal autonomines Reglamento Briuselis I bis taisykles, skirtas susitarimo formai ir pačio susitarimo egzistavimui konstatuoti. Pavyzdžiui ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi pozicijos, kad asimetrinių susitarimų pobūdį lemia jų forma, todėl vienpusį susitarimą dėl jurisdikcijos pripažino galiojančiu, nusprendęs, kad jis atitinka Reglamento Briuselis I bis reikalavimus – yra rašytinis, yra aiškus ir tikslus¹³¹. Visgi, komentuoti Prancūzijos kasacinio teismo sprendimai įneša abejonę, kad toks susitarimo pobūdis gali būti ginčijamas ir turinio galiojimo pagrindu. Todėl iki tol, kol ESTT nepriėmė sprendimo, patvirtinančio tokį vertinimą, svarbu atsižvelgti į abu variantus.

Įsigaliojus Reglamentui Briuselis I bis situacija ir baimė dėl asimetrinių susitarimų ateities turėjo bent kiek sumažėti. Prancūzijos kasacinio teismo sprendimai, priimti vadovaujantis Reglamentu Briuselis I, pagal kurį materialusis susitarimo galiojimas galėjo buvo sprendžiamas arba pagal *lex fori* arba pagal *lex causae*. Akivaizdu, kad Prancūzijos kasacinis teismas, spręsdamas dėl asimetrinio susitarimo galiojimo (nors sprendime tiesioginių nuorodų į nacionalinės teisės normas nebuvo) taikė griežtą Prancūzijos sutarčių teisės koncepciją *potestativité*¹³², pagal kurią reikalaujama, kad sutarties nuostatos būtų vienodai palankios abiem šalims. Tačiau Reglamento Briuselis I bis 25 str. įtvirtino harmonizuotą taisyklę, o tai iš esmės keistų ir *Rothschild* bylos išvadas. Suteikus Liuksemburgo teismams išimtinę jurisdikciją, Liuksemburgo teismas tampa pasirinktu teismu Reglamento Briuselis I bis 25 str. prasme, taigi susitarimo „gravitacijos centru“. Todėl tiek tuo atveju, kai šalis, pažeisdama susitarimo sąlygas ir ginčydama susitarimo galiojimą, kreiptųsi į Prancūzijos teismą, tiek tuo atveju, kai į Prancūzijos teismą kreiptųsi šalis, kuriai susitarimas turi kartu ir neišimtinį pobūdį, Prancūzijos teismas nebegalėtų remtis *potestativité* koncepcija, kadangi iškėlus susitarimo materialaus galiojimo klausimą, abiem atvejais jis būtų sprendžiamas pagal Liuksemburgo teisę.

Žinoma, išvada dėl asimetrinio susitarimo turinio galiojimo priklausys nuo to, kurios šalies teismui ar teismams bus proroguota jurisdikcija. Todėl bent iki tol, kol ESTT nebus pakartotinai iškeltas klausimas dėl asimetrinių susitarimų teisėtumo, suinteresuotos šalys turėtų papildomai investuoti tiek laiko, tiek finansinių resursų, norėdamos išsiaiškinti, ar

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-367-969/2018.

¹³² AHMED, M. The legal regulation and enforcement of asymmetric jurisdiction agreements in the European Union. *European Business Law Review*, 2017, Vol. 28, No. 3, p. 6 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-20]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2748275>>.

pagal konkrečios valstybės teisinę sistemą toks susitarimas potencialiai galėtų būti pripažintas negaliojančiu dėl to, kad jis nelygiavertis.

Apskritai, vienai pusei palankesnis susitarimas dėl teisingumo gali kelti klausimų dėl šalių lygiateisiškumo, tačiau būtų klaidinga manyti, kad toks susitarimo pobūdis lemia esminę nelygybę. Tokio pobūdžio susitarimai įprastai sudaromi tarptautinio finansavimo sektoriuje, kuriame veikia puikiai informuoti savo srities profesionalai, o vienai šaliai palankesnė padėtis pateisinama dėl objektyvių priežasčių. Asimetriniai susitarimai dėl teisingumo turi ne tik teisiškai pagrįstą tikslą – mažinti finansų įstaigų strategines rizikas, bet ir ekonominį – paspartinti išipareigojimų įvykdymą, kartu sukuriant galimybes finansų įstaigoms pasiūlyti palankesnes tarptautinio finansavimo sąlygas, o tai prisideda ir prie ekonominio vidaus rinkos augimo.

2.4. Jurisdikcijos prorogacija trečiųjų asmenų atžvilgiu

Sutarties uždarmo principas yra vienas iš fundamentaliausių sutarčių teisės principų, kuris reiškia, kad sutartis sukuria teises ir pareigas ją sudariusiems asmenims. Galiojantys susitarimai dėl teisingumo neabejotinai sukelia esminių padarinių jį sudariusioms šalims, tačiau ar susitarimo teisinė galia gali būti išplėsta bei paveikti ir trečiųjų asmenų teises ir pareigas, jei jos nebuvo tiesioginės susitarimo šalys?

Dar 1983 m. byloje *Gerling*¹³³ ESTT išaiškino, kad jei draudėjo ir trečiųjų asmenų naudai sudarytoje draudimo sutartyje yra sąlyga dėl jurisdikcijos, šie tretieji asmenys, nors ir neišreikšę aiškaus sutikimo dėl tokios jurisdikcijos sąlygos, gali ja remtis, jei tokia sąlyga atitinka formos reikalavimą ir jei galima nustatyti aiškią tiesioginių draudimo santykių šalių valią. Draudikas negali prieštarauti jurisdikcinei išlygai remiantis tuo, kad trečioji šalis nėra draudimo sutarties šalimi. Be to, atsižvelgiant į tai, kad vienas iš pagrindinių ES prioritetų yra stiprinti ekonomiškai silpnesnių asmenų apsaugą, draudikas sutartyje įtvirtintos jurisdikcinės išlygos negali panaudoti prieš trečiuosius asmenis¹³⁴.

Susitarimo dėl jurisdikcijos poveikis trečiosioms šalims ypač aktualus ir dažniausiai pasireiškia tais atvejais, kai įstatymo ar sutarties pagrindu įvyksta teisių ir pareigų perėjimas. Teisių ir pareigų perėjimas ypač būdingas tokiuose civiliniuose santykiuose, kurių objektas yra nuosavybės perleidimas, kadangi tokie santykiai pasižymi vienas kitą lydinčių sutarčių grandine. Tačiau ESTT nesukūrė vieningo standarto, esant teisių ir

¹³³ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1983 m. liepos 14 d. sprendimas byloje *Gerling Konzern Spezial Kreditversicherungs-AG ir kt. prieš Amministrazione del Tesoro dello Stato*, bylos Nr. C-201/82, ECR [1983] 02503, para. 14-15.

¹³⁴ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2005 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje *Société financière et industrielle du Peloux prieš Axa Belgium ir kt.*, bylos Nr. C-112/03, ECR [2005] 03707, para. 42.

pareigų perėjimui, atvirksčiai, galima teigti, kad jų yra ne vienas ir priklauso nuo bylos aplinkybių.

ESTT byloje *Cartel Damage Claims*¹³⁵ sprendė klausimą, ar bendrovė, kuriai 71 įmonė perleido teisę reikalauti atlyginti žalą iš kartelinio susitarimo dalyvių, gali būti saistoma susitarimų dėl teisingumo, sudarytų tarp tokių teisių perleidėjų ir kartelio dalyvių, ir ar tai neprieštaruoja ES konkurencijos teisės tikslui užtikrinti, kad žalos atlyginimo klausimai būtų sprendžiami koncentruotai ir operatyviai. Pirmiausia, teismas pažymėjo, kad bylos esmei taikytina materialinė teisė ir jurisdikcijos klausimas yra du atskiri dalykai, todėl teismas negali neatsižvelgti į galiojantį susitarimą dėl jurisdikcijos, vien tik dėl to, kad esant atsakovų daugumai būtų tikslinga ir ekonomiškai nagrinėti reikalavimus kartu vienoje byloje. Antra, sutartyje įtvirtinta išlyga gali turėti teisinę galią tretiesiems asmenims tik nustačius jų aiškų ir nedviprasmišką pritarimą ir tai yra pagrindinė Reglamento Briuselis I (todėl ir Reglamento Briuselis I bis) taisyklė. Tačiau teisių ir pareigų perėjimo pagal sutartis atveju egzistuoja išimtis iš bendrosios taisyklės. Jeigu pagal nacionalinę teisę ir jos tarptautinės privatinės teisės taisykles nustatoma, kad trečiasis asmuo perima visas pradinio susitariančiojo asmens teises ir pareigas, susitarimas dėl jurisdikcijos, net kuriam šis trečiasis asmuo aiškiai nepritarė, gali būti panaudotas prieš jį. Trečia, sprendžiant, ar trečiasis asmuo yra saistomas išlygos dėl jurisdikcijos, svarbu nustatyti ir tokios išlygos taikymo apimtį, kadangi išlyga dėl teisingumo galios tik tokių ginčų atžvilgiu, dėl kurių susitarė pradinės susitarimo šalys, t. y., ar ginčai apima tiek sutartinius, tiek deliktinius santykius.

Teismui, į kurį kreiptasi, įprastai nereikės tikrinti, ar trečiasis asmuo pritarė išlygai dėl jurisdikcijos ir tais atvejais, kai teisiniai santykiai kyla iš tarptautinio prekių transportavimo jūra. Byloje *Tilly Russ*¹³⁶ ESTT išaiškino, kad į konosamentą įtrauktą sąlygą dėl jurisdikcijos galima panaudoti prieš trečiąją šios sutarties atžvilgiu asmenį, kadangi konosamentas yra perleidžiamas vertybinis popierius, leidžiantis jo savininkui perleisti gabenamas prekes įgijėjui, kuris tampa visų pakrovėjo teisių ir pareigų vežėjo atžvilgiu turėtoju. Daugumoje valstybių, įskaitant ir Lietuvą, pripažįstamas konosamento turėtojo ir prekių siuntėjo arba pakrovėjo pakeičiamumo santykis, todėl atsižvelgiant į poveikį, kurį sukelia konosamento įgijimas, išlyga dėl jurisdikcijos tampa privaloma jo turėtojui. Tačiau jeigu teismas, į kurį kreiptasi pagal taikytiną teisę, nustato, kad

¹³⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA prieš Evonik Degussa GmbH ir kt.*, bylos Nr. C-352/13, skaitm. prakt. rink.

¹³⁶ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1984 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Partenreederei ms. Tilly Russ ir Ernest Russ prieš NV Haven- & Vervoerbedrijf Nova ir NV Goeminne Hout*, bylos Nr. C-71/83, ECR [1984] 02417.

konosamento įgijimas nelemia teisių ir pareigų perėjimo, reikės įrodyti, kad trečiasis asmuo pritarė sąlygai dėl teisingumo.

Galėtų atrodyti, kad pagrindinė ir objektyvi teisinė taisyklė yra tokia, kad susitarimas dėl teisingumo gali būti panaudotas prieš trečiąjį asmenį be jo sutikimo tik tada, kai pagal taikytiną teisę nustatoma, kad įvyko teisių ir pareigų perėjimas. Visgi tam tikrais atvejais net ir nustčius tokią aplinkybę gali egzistuoti papildomos sąlygos, nuo kurių įvykdymo priklausys ir galimybė panaudoti išlygą dėl teisingumo trečiojo asmens atžvilgiu.

ESTT byloje *Profit Investment*¹³⁷ išaiškino, kad vykstant vertybinių popierių apyvartai, vienašališkai emitento įtvirtinta išlyga dėl jurisdikcijos finansinės priemonės išleidimui skirtame prospekte, gali būti panaudota prieš trečiąjį asmenį ir tuo atveju, jei trečiojo asmens ir finansų tarpininko sutartyje dėl vertybinių popierių pirkimo neaptartas teisingumo klausimas, t. y. nėra nuorodos į prospektą. Tačiau tam turi būti įvykdomos visos sąlygos: a) susitarimas galioja santykiuose tarp finansinės priemonės emitento ir finansų tarpininko; b) pagal taikytiną nacionalinę teisę trečiasis asmuo, įsigydamas finansines priemones, perėmė tarpininko teises ir pareigas, susijusias su vertybiniais popieriais; c) trečiasis asmuo turėjo galimybę susipažinti su prospektu, kuriame yra įtvirtinta išlyga dėl jurisdikcijos¹³⁸. Darbo autorės nuomone trečioji sąlyga nesiderina su ES tikslu stiprinti investuotojų apsaugą. Išlygos galiojimas priklausys nuo to, kaip finansų tarpininkas vykdys savo fiduciarines pareigas investuotojui, o būtent, ar pasiūlys susipažinti su prospektu, nurodys, kur tą galima padaryti. Prof. M. Gargantini¹³⁹ laikosi priešingos pozicijos ir mano, kad kapitalo rinkose, kiek tai neliečia vartotojų, visų veikiančių šalių interesai turi būti saugomi vienodai.

Pirkimo-pardavimo sutartyse taip pat įprasta įtvirtinti išlygą dėl teisingumo. Šiems santykiams teisių ir pareigų perėjimo klausimas taip pat svarbus, kadangi jie pasižymi vienas kitą lydinčių sutarčių grandine, o dėl to atsiranda ir atsakomybės tarp santykio šalių pasiskirstymo klausimas. Byloje *Refcomp*¹⁴⁰ ESTT turėjo atsakyti į klausimą, ar gamintojas

¹³⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. balandžio 20 d. sprendimas byloje *Profit Investment SIM SpA prieš Stefano Ossi ir kt.*, bylos Nr. C-366/13, skaitm. prakt. rink., para. 37.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ GARGANTINI, M. Capital markets and the market for judicial decisions: in search of consistency. *Max Planck Institute Luxembourg*, 2016, p. 10, [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-26]. Prieiga per internetą: <<https://www.mpi.lu/research/working-paper-series/2016/wp-2016-1/>>.

¹⁴⁰ Šioje byloje susiklostė situacija, kai Italijos įmonė ir oro kondicionavimo sistemose naudojamų kompresorių gamintoja *Refcomp* pardavė kompresorius kitai Italijoje įsteigtai įmonei *Climaveneta*. Šalių pirkimo-pardavimo sutartyje šalys įtvirtino išlygą numatančią išimtinę Italijos teismų jurisdikciją. *Climaveneta* vėliau sudarė oro kondicionierių pirkimo-pardavimo sutartį su Prancūzijos bendrove *Emerson*, kuri juos pardavė kitai Prancūzijos bendrovei *Doumer*, kuri įmontavo oro kondicionierius renovuojamame pastate. Sugedus kondicionavimo sistemai nustatyta, kad gedimus sukėlė kompresorių gamybos defektas, todėl draudimo įmonė *Axa Corporate*, sumokėjusi išmoką *Doumer* ir regreso tvarka perėmusi jos teises, kreipėsi į Prancūzijos teismą prašydama, kad gamintoja, surinkėja ir pardavėja solidariai atlygintų žalą. *Refcomp* ginčijo Prancūzijos teismo jurisdikciją, teigdama, kad byla pagal sutarties sąlygas išimtinai

gali remtis išlyga dėl teisingumo prieš perpirkėją, jeigu jis pradinės sutarties atžvilgiu yra trečiasis asmuo. Teismas pabrėžė, kad nors pirkimo-pardavimo santykiuose iš tiesų egzistuoja teisių ir pareigų perėjimas, kuris įprastu atveju būtų paliktas spręsti pagal nacionalinę teisę ir jos tarptautinės privatinės teisės normas, tačiau toks vertinimo standartas negali būti taikomas pirkimo-pardavimo santykiuose. Teismas reikšminga pripažino tą aplinkybę, kad ES valstybėse skirtingai reglamentuotas teisių ir pareigų perėjimas, atsirandantis dėl pirkimo-pardavimo teisinių santykių, o tai kelia riziką, kad bus pažeisti trečiųjų asmenų interesai, kadangi apie susitarimą dėl teisingumo jie daugeliu atvejų sužinotų tik tada, kai jis būtų panaudotas prieš juos teisme. Tai reiškia, kad sąlygos galiojimas tretiesiems asmenims priklausytų nuo taikytinos nacionalinės ir jos tarptautinės privatinės teisės ypatumų, o tokia situacija nesuderinama su Reglamento Briuselis I (todėl ir Reglamento Briuselis I bis) tikslu suvienodinti jurisdikcijos taisyklės, kurios turi būti aiškios ir numatomos. Atsižvelgiant į tai, tarp daikto gamintojo ir šio daikto pirkėjo sudarytos sutarties sąlygos dėl jurisdikcijos negalima panaudoti prieš trečiąjį asmenį perpirkėją, kuris yra galutinis šio daikto įgijėjas pagal sutarčių dėl nuosavybės perdavimo seką, nebent įrodyta, kad šis trečiasis asmuo faktiškai pritarė šiai sąlygai¹⁴¹.

Pagrindinė Reglamento Briuselis I bis taisyklė, kad sutartyje įtvirtintą išlygą norint panaudoti prieš trečiąjį asmenį būtina nustatyti, kad jis jai būtų pritaręs nėra plačiau komentuota ESTT, tačiau šios taisyklės turinys taip pat ne ką mažiau svarbus. Pritarti jurisdikcijos išlygai galima ne tik aiškiu ir nedviprasmišku būdu raštiškai patvirtinant sutikimą laikyti tokios sutarties, tačiau tokį pritarimą galima konstatuoti įvertinus ir susitarimo sudarymo aplinkybes ir trečiojo asmens sąsajas su viena iš susitarimo šalių. LAT praktika taip pat rodo, kad pritarimo formos reikalavimai nėra riboti. Kasacinis teismas¹⁴² patvirtino, kad tai, jog paskolos sutartis sudaryta kartu ir trečiojo asmens interesais ir jis apie ją žinojo, yra pakankamas pagrindas pripažinti, kad jis yra saistomos išlygos dėl jurisdikcijos, įtvirtintos sutartyje.

Akivaizdu, kad susitarimai dėl teisingumo nėra ta susitarimų rūšis, kuriai būdingas absoliutus sutarties uždarumas. ESTT bylų analizės pagrindu galima daryti išvadą, kad tokio susitarimo išplėtimą tretiesiems asmenims, kurie nebuvo pirminės tokio susitarimo šalys, gali lemti tiek susitarimo šalių teisinis statusas, tiek susiklosčiusių teisinių santykių kvalifikavimas. Visgi, darbo autorė mano, kad ESTT selektyviai rinkdamasis, kurių teisinių

teisinga Italijos teismams. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. vasario 7 d. sprendimas byloje *Refcomp SpA prieš Axa Corporate Solutions Assurance SA ir kt.*, bylos Nr. C-543/10, skaitm. prakt. rink.

¹⁴¹ *Ibidem.*, para. 41.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-367-969/2018.

santykių atžvilgiu turėtų būti taikomos griežtesnės sąlygos, norint susitarimą dėl teisingumo panaudoti prieš trečiąjį asmenį, sukuria nevienodas sąlygas tretiesiems asmenims tikėtis aiškumo ir numatomumo.

2.5. *Lis pendens* taisyklės reformos įtaka sutartiniam teisingumui

Idealiu atveju iškilus ginčui susitarimo dėl teisingumo šalys kreipsis į susitarimu nominuotą ES valstybės narės teismą. Visgi EK inicijuotos apklausos duomenimis¹⁴³, apie 8% visų susitarimų yra pažeidžiami, kai nesąžininga šalis kreipiasi į kitą teismą, nei tą, dėl kurio susitarta. Sąžininga šalis turi tris reagavimo į tokį elgesį variantus.

Pirma, sąžininga šalis gali ginčyti teismo, į kurį kreiptasi pirmiausia, jurisdikciją. Teismas, įvertinęs, kad susitarimas yra galiojantis, privalės gerbti šalių valią ir atmesti ieškinį nutartimi ar teismo sprendimu, kaip nepriimtina. Nutarčiai ar sprendimui įsigaliojus nesąžiningai šaliai beliks kreiptis į teismą nominuotą susitarime.

ESTT teismas byloje *Gothaer*¹⁴⁴ išaiškino, kad pagal Reglamento Briuselis I bis sistemą, teismo, į kurį kreiptasi pirmiausia, išvados dėl susitarimo galiojimo saisto visus ES teismus, nesvarbu, kokio pobūdžio dokumente teismas šias išvadas išdėsto. Išvadų teisinė galia išplečiama, kaip ir bet kokio kito galutinio teismo sprendimo, todėl jos turi būti pripažįstamos visų ES valstybių narių teismų. Neatsižvelgiama ir į faktą, kad kai kuriose valstybėse jurisdikcijos klausimo sprendimas yra procesinio pobūdžio, o tai lemia, kad tiek nacionalinio teismo priimtos nutartys, tiek užsienio teismų sprendimai ar nutartys, sprendžiančios teisingumo klausimą, neįgyja *res judicata* galios, teismų sprendimų pripažinimo taisyklės netaikomos. Pavyzdžiui, Lietuvos teismai nuosekliai laikosi LAT suformuotos taisyklės, kad teisingumo klausimais priimtos nutartys, net ir joms įsiteisėjus, neturi nei *res judicata*, nei prejudicinės galios, kadangi jomis ginčas nėra išspręžiamas iš esmės, jomis nėra pasisakoma dėl šalių materialųjų teisių ir pareigų¹⁴⁵. Viena vertus, toks ESTT įtvirtintas mechanizmas gali atrodyti kaip užtikrinantis sutartinio teisingumo instituto efektyvumą, kadangi vieną kartą išspręžus, kad susitarimas galiojantis, nesąžininga šalis nebeturi galimybių susitarimo galiojimo klausimo kelti kituose ES teismuose. Kita vertus, gali būti svarstoma, ar yra proporcinga tarpusavio pasitikėjimo principą absoliutinti ir jo galią daryti viršesnę už *forum regit processum*

¹⁴³ Europos Komisijos tarnybų darbinis dokumentas „Poveikio vertinimo ataskaita“. Papildomas dokumentas prie „Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo“. SEC (2010) 1547 galutinis.

¹⁴⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Gothaer Allgemeine Versicherung AG ir kt. prieš Samskip GmbH*, bylos Nr. C-456/11, skaitm. prakt. rink., para. 40-41.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551-915/2016. Teismų praktika. 2016, 46, p. 212-230.

principą, neigiant atskirų ES valstybių civilinio proceso ypatumus ir draudžiant kiekvienam teismui savarankiškai tikrinti savo jurisdikciją.

Antra, sąžininga susitarimo šalis gali neprieštarauti, kad ginčą spręstų teismas, į kurį kreiptasi nesilaikant pradinio susitarimo sąlygų. Tokią galimybę numato Reglamento Briuselis I bis 26 str., pagal kurį atsakovo atvykimas į teismą ir prieštaravimų dėl jurisdikcijos nepareiškimas bus laikomas tyliu sutikimu su jurisdikcija ir naujo susitarimo dėl teisingumo pagal Reglamento Briuselis I bis 25 str. sudarymu¹⁴⁶.

Trečia, atsakovas gali kreiptis į susitarime dėl teisingumo nominuotą teismą, taip pradėdamas paralelinį teismo procesą.

Lygiagretaus bylinėjimosi problema ES erdvėje sprendžiama *lis pendens* taisyklės pagalba. Tačiau iki Reglamento Briuselis I bis įsigaliojimo, ši taisyklė, išskyrus išimtinės jurisdikcijos atvejus, buvo taikoma universaliai¹⁴⁷, t. y. nepaisant pagal kokias jurisdikcijos taisykles skirtinguose ES teismuose iškeliama byla tuo pačiu ieškinio pagrindu ir tarp tų pačių šalių, teismas, į kurį kreiptasi vėliau, privalėjo sustabdyti bylos nagrinėjimą iki to laiko, kol pirmasis teismas nusprendavo dėl savo kompetencijos nagrinėti ginčą. Taigi, ilgą laiką tarp ES valstybių narių teismų galiojo bendra taisyklė – kas pirmas laike, tas pirmas teisėje spręsti dėl kompetencijos nagrinėti ginčą. Tačiau ar tokia taisyklė derėjo su sutartinio teisingumo institutu ir jo tikslu gerbiant šalių autonomijos principą užtikrinti teisėtų lūkesčių apsaugą?

ESTT byloje *Gasser*¹⁴⁸ priėmė sprendimą, kurį kritikavo bene kiekvienas akademikas ar praktikas¹⁴⁹ daugiau įsigilinęs į sutartinio teisingumo institutą, kadangi šis sprendimas ypač išryškino ES teisės formalumą ir nelankstumą, pateisino „Itališkų torpedų“ ieškinius¹⁵⁰. Dėl to, kad ši byla buvo viena iš pagrindinių Reglamento Briuselis I bis reformų priežasčių, verta su ja susipažinti išsamiau.

¹⁴⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Česká podnikatelská pojišťovna as, Vienna Insurance Group prieš Michal Bilas*, bylos Nr. C-111/09, ECR [2010] I-04545, para. 21.

¹⁴⁷ Universali *lis pendens* taisyklė buvo įtvirtinta Briuselio konvencijos 21 str., Reglamento Briuselis I 27 str.

¹⁴⁸ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2003 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *Erich Gasser GmbH prieš MISAT Srl*, bylos Nr. C-116/02, ECR [2003] 14693.

¹⁴⁹ BRIGGS, A. What Should Be Done about Jurisdiction Agreements? *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12, p. 316; taip pat žr. HARTLEY, C. T. *International Commercial Litigation. Text, Cases and Materials on Private International Law*. Cambridge University Press, 2012, p. 259.

¹⁵⁰ „Itališkomis torpedomis“ vadinami tokie ieškiniai, kai nesąžininga šalis, žinodama, kad išsprendus bylą iš esmės jai būtų pritaikyta civilinė atsakomybė, specialiai kreipiasi į ES valstybės narės teismą, kuriame civilinis procesas yra ypatingai lėtas. Pritaikius *lis pendens* taisyklę, bet koks teisminis procesas kitame teisme, kuris pagal faktines bylos aplinkybes iš tikrųjų būtų kompetentingas nagrinėti ginčą, yra sustabdomas iki to laiko, kol pirmasis teismas nusprendžia, kad neturi kompetencijos nagrinėti ginčo. Tai lemia, kad nesąžiningai šaliai civilinė atsakomybė pritaikoma mažiausiai po kelerių metų. Sąvoka „Itališka torpeda“ atsirado būtent dėl to, kad Italijos teismai laikomi vieni iš lėčiausiai dirbančių teismų ES. HARTLEY, C. T. *International Commercial Litigation. Text, Cases and Materials on Private International Law*. Cambridge University Press, 2012, p. 259.

Italijos įmonė *MISAT* buvo Austrijos įmonės *Gasser*, kuri gamino ir tiekė vaikiškus drabužius, distributorė Italijoje. Šios dvi įmonės buvo susitarusios dėl išimtinės Austrijos teismų jurisdikcijos. Kilus ginčui dėl įsipareigojimų pagal sutartį nevykdymo *MISAT* kreipėsi į pirmosios instancijos teismą Romoje, prašydama pripažinti distribucijos sutartį nutraukta. Jau po to, kai buvo iškelta byla Italijoje, *Gasser* kreipėsi į Austrijos teismą vadovaudamasi susitarimu dėl jurisdikcijos, reikalaujama priteisti iš *MISAT* uždelstus mokėjimus. Austrijos teismas kreipėsi į ESTT klausdamas, ar būtų pateisinamas nukrypimas nuo bendrosios *lis pendens* taisyklės, kai antrasis teismas, kuriam pagal susitarimą dėl teisingumo suteikta išimtinė jurisdikcija, pats nuspręstų dėl susitarimo dėl teisingumo galiojimo, netaikant teismo proceso tuo atveju, kai teismas, į kurį kreiptasi pirmiausiai, dar nėra pripažinęs, kad susitarimas yra galiojantis ir jis neturi jurisdikcijos? Klausimas, be kita ko, buvo grindžiamas prašymu atsižvelgti į faktą, kad pirmasis teismas, į kurį kreiptasi, gali užtrukti nepateisinamai ilgai sprendžiamas jurisdikcijos klausimą, o tokios situacijos sukuria idealias sąlygas nesąžiningam bylinėjimuisi, nes teismas, kuriam proroguota jurisdikcija, privalo sustabdyti bylos nagrinėjimą. ESTT atmesdamas pastarąjį argumentą nusprendė, kad *lis pendens* taisyklė neturi išimčių, ji yra griežta ir išimtinai chronologinė, grindžiama ES valstybių pasitikėjimu viena kitos teisine sistema ir teisingumo vykdymu, o kartu teisėtu tikslu užkirsti kelią nesuderinamų sprendimų priėmimui skirtinguose ES teismuose. Teismo vertinimu net ir hipotetiškai svarstant, kad *lis pendens* taisyklė nesąžiningoms šalims galėtų būti patogus įrankis atidėti bylos nagrinėjimą kompetentingame teisme, nėra pakankamas pagrindas keisti šios taisyklės taikymo praktiką.

Akivaizdu, kad po aukščiau komentuoto ESTT sprendimo, procesinėmis teisėmis piktnaudžiaujančios šalys toliau nevaržomai ir teisėtai galėjo nepaisyti *pacta sunt servanda* principo, vilkinti ginčo išsprendimą iš esmės kompetentingame teisme, kartu kitoms bylos šalims sukeldamos papildomas finansinius nuostolius, atsirandančius dėl advokatų samdymo, kelionių išlaidų, dokumentų vertimo ir t. t. Visgi tai, kad sutartinio teisingumo efektyvumas buvo ypač silpninamas dėl „Itališkų torpedų“, ir tai, kad ES teisėje iš esmės nėra veiksmingų priemonių, kurios apsaugotų sąžiningas susitarimų dėl jurisdikcijos šalis¹⁵¹, galiausiai buvo įvertinta ir ES įstatymų leidėjo.

¹⁵¹ Bendrosios teisės sistemos šalyse naudojama priemonė kovojant su paralelinio bylinėjimosi keliamomis rizikomis – teismo įsakymai uždraudžiantys vienai iš šalių kreiptis į kitą teismą, nei tą dėl kurio susitarė šalys (angl. *anti-suit injunctions*), ESTT byloje *Gregory Paul Turner prieš Felix Fareed Ismail Grovit, Harada Ltd and Changepoint SA* (bylos Nr. C-159/02) buvo pripažinti kaip nesuderinami su Briuselio konvencijos (todėl ir Reglamento Briuselis I bis) tikslu užtikrinti valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą ir bendros teisingumo erdvės kūrimu. Jungtinei Karalystei išstojus iš ES, tokios priemonės draudimas ES bus aktualus tik iki tol kol ES ir Jungtinės karalystės tarpusavio santykius pereinamuoju laikotarpiu reguliuos Išstojimo sutartis. Pagal šią sutartį Reglamentas Briuselis I bis bent iki 2020 m. bus taikomas pilnai.

Vykstant Reglamento Briuselis I peržiūros procedūrai, EK eksplicitiškai išskyrė aukščiau minėtas problemas¹⁵². EK siūlė piktnaudžiavimo problemą spręsti naujosios redakcijos reglamente įtvirtinant laiko limitą, per kurį teismas, į kurį kreiptasi pirmiausia, privalėtų nuspręsti, ar susitarimas dėl teismo pasirinkimo galioja. Šis variantas sulaukė palaikymo, tačiau jo buvo atsisakyta įvertinus tai, kad laiko limitas iš esmės neužkirstų kelio nesažiningų šalių praktikai ir vis tiek pažeistų sąžiningų šalių lūkesčius ir lemtų ekonominius nuostolius.

EK siūlė ir kitą variantą – nukrypti nuo ESTT praktikos ir *lis pendens* taisyklei numatyti išimtį. Pastarasis variantas galiausiai įtvirtintas Reglamento Briuselis I bis 31 str. 2 d. ir 3 d.¹⁵³, numatant, kad tais atvejais, kai šalys yra sudariusios išimtinį susitarimą dėl teisingumo, teismas, į kurį kreiptasi pirmiausia, privalo sustabdyti bylos nagrinėjimą iki tol, kol teismas, į kurį kreiptasi remiantis susitarimu, paskelbia, kad jis neturi jurisdikcijos pagal susitarimą. Tais atvejais, kai susitarime nominuotas teismas nustato, kad susitarimas yra galiojantis, todėl vykdytinas, pirmasis teismas privalo priimti procesinį sprendimą, kuriuo atsisakoma jurisdikcijos išimtinę jurisdikciją turinčio teismo naudai.

Preziumuojama, kad susitarimas dėl teisingumo laikomas išimtiniu, jeigu šalys nesusitaria kitaip. Taigi, *lis pendens* taisyklės išimtis galios didžiosios daugumos susitarimų dėl teisingumo atžvilgiu. Visgi, praktikoje pasitaiko, kad šalys sudaro susitarimą, kuriame kiekvienai iš šalių numatoma išimtinė vieno teismo jurisdikcija, arba susitaria dėl kelių teismų išimtinės jurisdikcijos. Tokie susitarimai akademinėje literatūroje¹⁵⁴ vadinami neunikaliais (angl. *non-unique agreement*), tačiau ar jie gali būti laikomi išimtiniais *lis pendens* taisyklės išimties atžvilgiu?

ESTT byloje *Nikolaus Meeth*¹⁵⁵ pripažino, kad jurisdikcijos išlyga yra išimtinė, kai kiekvienai iš šalių numatoma vieno teismo jurisdikcija, priklausomai nuo to, kas bus ieškovas byloje. Tokia išlyga yra aiški ir nediskriminacinė, kadangi susitarimo šalys žino, kad iškilus ginčui galės kreiptis tik į vienos valstybės teismą, o kartu, kad kiekviena iš jų atsakove galės būti irgi tik konkrečiame teisme.

¹⁵² Europos Komisijos tarnybų darbinis dokumentas „Poveikio vertinimo ataskaita“. Papildomas dokumentas prie „Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo“. SEC (2010) 1547 galutinis.

¹⁵³ Tačiau pagal Reglamento Briuselis I bis 31 str. 4 d., *lis pendens* taisyklės išimtis netaikoma tais atvejais, kai susitarimą dėl teisingumo sudarė silpnesnioji draudimo, vartojimo ar darbo santykių šalis ir ji byloje yra ieškovas.

¹⁵⁴ KEYES, M., MARSHALL, A. B. Jurisdiction agreements: exclusive, optional and asymmetrical. *Journal of Private International Law*, 2015, Vol. 11, No. 3, p. 356.

¹⁵⁵ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1978 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Nikolaus Meeth prieš Glacetal*, bylos Nr. C-23/78, ECR [1978] 02133, para. 5.

Tokie neunikalūs išimtiniai susitarimai kelia teismų tarpusavio konkurencijos ir paralelinio bylinėjimosi riziką, kadangi kiekviena iš šalių gali kreiptis į jos atžvilgiu išimtinę jurisdikciją turintį teismą. Tačiau priešingai nei mano teisės mokslininkės M. Keyes ir B. A. Marshall¹⁵⁶, Reglamente Briuselis I bis yra aiškus atsakymas, kaip koordinuojami paraleliniai procesai tokių neunikalių susitarimų atveju. Reglamento Briuselis I bis preambulės 22 p. 2 para.¹⁵⁷ numato, kad *lis pendens* taisyklės išimtis netaikoma tais atvejais, kai yra sudarytas nesuderinamas susitarimas dėl išimtinės jurisdikcijos, arba kai pirmiausia buvo kreiptasi į susitarime dėl išimtinės jurisdikcijos nurodytą teismą. Todėl vienai šaliai iniciavus teismo procesą jos atžvilgiu jurisdikciją turinčiame teisme, susitarimo dalis, numatanti išimtinę ir kitos valstybės teismo jurisdikciją, praranda savo išimtinį pobūdį. Atitinkamai, atsakovui pareiškus ieškinį jo atžvilgiu nominuotame teisme, pirmasis teismas neprivalės sustabdyti bylos nagrinėjimo ir Reglamento Briuselis I bis 31 str. 2 d. numatyta *lis pendens* taisyklės išimtis nebus taikoma. Antrasis teismas pagal bendrą *lis pendens* taisyklės mechanizmą, įtvirtintą Reglamento Briuselis I bis 29 str., privalės atsisakyti savo jurisdikcijos pirmojo teismo naudai po to, kai šis nuspręs, kad susitarimas dėl teisingumo galioja.

Lis pendens taisyklės išimtis nebus taikoma tais atvejais, kai susitarimas dėl teisingumo yra grynai neišimtinis.

Mokslinėje literatūroje randama skirtingų vertinimų, ar *lis pendens* taisyklės išimtis yra taikoma asimetrinių susitarimų atveju, preziumuojant, kad tokie susitarimai yra galimi ir suderinami su Reglamentu Briuselis I bis. Kaip jau minėta, tokie susitarimai pasižymi tuo, kad turi tiek neišimtinio, tiek išimtinio susitarimo elementų. Pavyzdžiui, M. Ahmed¹⁵⁸ teigia, kad *lis pendens* taisyklės išimtis taikoma tik tokiems susitarimams, kurių išimtinis pobūdis absoliučiai abipusis, kadangi viena iš pagrindinių Reglamento Briuselis I bis reformų tikslų buvo suderinti ES teisinį režimą su 2005 m. Hagos konvencija, o pagal ją pripažįstami tik griežtai abipusiai išimtiniai susitarimai dėl teisingumo. Tačiau tokios pozicijos nepalaiko prof. R. Fentiman¹⁵⁹, kurio nuomone, paralelinio bylinėjimosi keliamos rizikos nebūtų kontroliuojamos, jeigu *lis pendens* taisyklės išimtis nebūtų taikoma

¹⁵⁶ KEYES, M., MARSHALL, A. B. Jurisdiction agreements: exclusive, optional and asymmetrical. *Journal of Private International Law*, 2015, Vol. 11, No. 3, p. 358.

¹⁵⁷ 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // Oficialusis leidinys, L 351, 20/12/2012, p. 1–3.

¹⁵⁸ AHMED, M. The legal regulation and enforcement of asymmetric jurisdiction agreements in the European Union. *European Business Law Review*, 2017, Vol. 28, No. 3, p. 21 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-23]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2748275>>.

¹⁵⁹ WELLER, M. Choice of Forum Agreements Under the Brussels Ia and under the Hague Convention: Coherences and Clashes. *Journal of Private International Law*, 2017, Vol. 13, No. 1, p. 116.

asimetrinio susitarimo išimtinio elemento atžvilgiu. Darbo autorė linkusi palaikyti pastarąją poziciją, kadangi priešingu atveju pasireikštų *Gasser* bylos efektas: jei susitarimo šalis, kuriai asimetrinio susitarimo pobūdis yra absoliučiai išimtinis ir ji pažeisdama susitarimą kreiptųsi ne į nominuotą teismą, o kita šalis reaguodama į tai kreiptųsi į nominuotą teismą, kuris jos atžvilgiu taip pat yra išimtinis, nors ir ne absoliučiai, tai, netaikant Reglamento Briuselis I bis 31 str. 2 d., išimtinę jurisdikciją turintis teismas, į kurį kreiptasi vėliau, privalėtų sustabdyti procesą ir laukti, kol pirmasis teismas nuspręs, kad jis neturi jurisdikcijos.

Reformuota *lis pendens* taisyklė kartu su Reglamento Briuselis I bis 25 str. įtvirtinta harmonizuota taisykle dėl taikytinos teisės sprendžiant susitarimo materialaus galiojimo klausimą sutartinio teisingumo institutą ES daro patrauklesnę ir efektyvesnę. Tačiau nepaisant teigiamos pusės, vis dar yra „pilkųjų Reglamento Briuselis I bis zonų“ – *lis pendens* taisyklės išimtis nors ir mažina piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis tikimybę, tačiau jos galutinai nepanaikina.

Generalinis advokatas M. P. Léger dar išvadoje¹⁶⁰, pateiktoje byloje *Gasser*, pabrėžė, kad piktnaudžiaujančios šalys pasinaudodamos *lis pendens* taisyklės išimtimi galėtų sukurti atvirkštinį „Itališkos torpedos“ efektą, kai atsakovas, siekdamas vilkinti procesą, iš tiesų kompetentingame teisme ginčytų pirmojo teismo jurisdikciją ir kreiptųsi į kitą ES teismą, kuriam tariamai proroguota jurisdikcija.

Manytina, kad tokie generalinio advokato ir jam pritariančių teisininkų¹⁶¹ nuogaštavimai yra daugiau teoriniai ir nėra pilnai pagrįsti. Mažai tikėtina, o kartu tai prieštarautų Reglamento Briuselis I tikslui stiprinti sutartinio teisingumo institutą, jei teismas, į kurį kreiptasi pirmiau, prieš sustabdydamas bylos nagrinėjimą vadovaujantis Reglamento Briuselis I bis 31 str. 2 d. nebūtų suinteresuotas įsitikinti, kad susitarimas iš tikrųjų egzistuoja. Teisės doktrinoje¹⁶² taip pat vyrauja pozicija, kad pirmasis teismas turi vertinti susitarimą dėl teisingumo, tačiau toks vertinimas turi būti ribotas.

Sistemiškai vertinant Reglamento Briuselis I bis 25 str. ir Reglamento Briuselis I bis 31 str. 2 d., darytina išvada, kad pirmasis teismas turi nuspręsti tik tai, ar susitarimu kitam teismui suteikta išimtinė jurisdikcija, bet ne tai, ar šis teismas turi jurisdikciją. Atitinkamai,

¹⁶⁰ Generalinio advokato M. P. Léger išvada pateikta 2003 m. rugsėjo 9 d. byloje *Erich Gasser GmbH prieš MISAT Srl*, bylos Nr. C-116/02, para. 74.

¹⁶¹ HORN, F. The Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Recast). *European Parliament*, Brussels, 2011, p. 24 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/studies>>.

¹⁶² BERGSON, I. The death of the torpedo action? The practical operation of the Recast's reforms to enhance the protection for exclusive jurisdiction agreements within the European Union. *Journal of Private International Law*, 2015, Vol. 11, No.1, p. 12.

bylos sustabdymą galima pateisinti tik tada, jei egzistuoja minimalūs *prima facie* įrodymai, kad susitarimas dėl jurisdikcijos atitinka formos reikalavimus, įtvirtintus Reglamento Briuselis I bis 25 str. Tokią išvadą lemia tai, kad Reglamento Briuselis I bis 25 str. aiškiai atskiria formalus ir materialus susitarimo galiojimo klausimus, o preambulės 22 p. nurodyta, kad *lis pendens* taisyklės išimties tikslas suteikti pirmenybę susitarime nominuotam teismui spręsti dėl susitarimo turinio galiojimo, jo apimties.

Visgi, Reglamento Briuselis I bis 31 str. 2 d. taikymas iš tikrųjų gali tapti problematiškas ir kelia piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis riziką tais atvejais, kai pirmasis teismas, į kurį kreiptasi, atsisako sustabdyti bylos nagrinėjimą nusprendęs, kad susitarimas formaliai negalioja, arba vertindamas susitarimo pobūdį nusprendžia, kad jis nėra išimtinis. Toks sprendimas nestebintų tuo atveju, kai jurisdikciją ginčijantis asmuo teigia, kad susitarimas sudarytas tarptautinės prekybos arba komercijos srityje papročius atitinkančia forma, o kaip jau minėta, tokių susitarimų vertinimas yra gana kompleksiškas ir sudėtingas, reikalaujantis teisėjų kompetencijos. Teismas, į kurį kreiptasi, vėliau savarankiškai sprenddamas susitarimo galiojimo klausimą galėtų prieiti priešingą išvadą ir nuspręsti, kad susitarimas galioja tiek formaliai, tiek materialiai. Esminis klausimas, ar pirmojo teismo preliminarus (tarpinis) sprendimas dėl teisingumo saistys nominuotą teismą?

Klausimo problematiką lemia ESTT taisyklės, suformuotos anksčiau minėtoje *Gothaer* byloje, o būtent, kad ES valstybės teismai privalo pripažinti bet kokius procesinio pobūdžio sprendimus, kuriais byla nėra išsprendžiama iš esmės¹⁶³. Tokiu atveju reikėtų pripažinti, kad pirmojo teismo sprendimas, kuriuo susitarimas dėl jurisdikcijos pripažintas formaliai negaliojančiu, saistys antrąjį, kadangi Reglamento Briuselis I bis 45 str. numatytas atsisakymo pripažinti teismo sprendimą pagrindų sąrašas negali būti aiškinamas plečiamai¹⁶⁴, o jurisdikcijos taisyklių pažeidimas į jį nepatenka. Pažymėtina, kad prof. A. Dickinson¹⁶⁵ akcentavo šią problemą dar savo pastabose Europos Parlamentui dėl naujojo Reglamento Briuselis I bis reformų, tačiau į tai atsižvelgta nebuvo.

Prof. M. Weller¹⁶⁶ teigia, kad šis sprendimas įneša daug nepageidaujamo chaoso, tačiau jo nuomone nėra įtikinamų argumentų, kodėl ESTT sprendimo išvados neturėtų būti

¹⁶³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Gothaer Allgemeine Versicherung AG ir kt. prieš Samskip GmbH*, bylos Nr. C-456/11, Elektr. rink. p., para. 40-41.

¹⁶⁴ *Ibidem.*, para. 30.

¹⁶⁵ DICKINSON, A. The Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Recast) ("Brussels I bis" Regulation). *European Parliament*, Brussels, 2011, p. 20 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-21]. Prieiga per internetą: < <http://www.europarl.europa.eu/studies> >.

¹⁶⁶ WELLER, M. Choice of Forum Agreements Under the Brussels Ia and under the Hague Convention: Coherences and Clashes. *Journal of Private International Law*, 2017, Vol. 13, No. 1, p. 127.

taikomos ir paralelinio bylinėjimosi atvejams. Darbo autorės nuomone, įtikinti galėtų argumentas, kad tokia situacija prieštarauja *lis pendens* taisyklės išimties paskirčiai gerinti susitarimų dėl išimtinės jurisdikcijos veiksmingumą ir užkirsti kelią piktnaudžiavimo bylinėjimosi taktikoms, o ESTT ne kartą yra pabrėžęs, kad Reglamento Briuselis I bis nuostatos turi būti aiškinamos autonomiškai, atsižvelgiant į teisės akto sistemą ir tikslus. Tačiau reikia pripažinti, kad kol ESTT nepriėmė naujo sprendimo ir nepatvirtino, kad *Gothaer* bylos išvados netaikomos tais atvejais, kai iškyla paralelinio bylinėjimosi problema sutartinio teisingumo instituto kontekste, kompetencijos-kompetencijos klausimas lieka atviras akademinėms diskusijoms ir ES valstybių teismų nuožiūrai. Iš kitos pusės, reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad Reglamento Briuselis I bis praktinio taikymo tyrimo¹⁶⁷ rezultatai rodo, kad nacionalinių teismų teisėjai ne visada seka ESTT praktiką, todėl priimtinausia būtų įtvirtinti aiškias taisykles Reglamentą Briuselis I bis pakeisiančiame teisės akte.

Vertinant naujosios *lis pendens* taisyklės išimties praktinį efektyvumą, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad Reglamente Briuselis I bis nėra numatytas joks laiko tarpas, per kurį pirmojo teismo jurisdikciją ginčijanti šalis privalėtų kreiptis į susitarime nominuotą teismą. Tai kelia riziką, kad bus švaistomi tiek laiko, tiek finansiniai resursai, kadangi teismas, į kurį kreiptasi pirmiausia, neprivalo stabdyti bylos nagrinėjimą vien tuo pagrindu, kad yra ginčijama jo jurisdikcija. Atvirkščiai, kol nėra pradedamas paralelinis procesas, *lis pendens* taisyklės išimtis nėra taikoma, todėl teismas, į kurį kreiptasi pirmiau, turi teisę pilna apimtimi vertinti susitarimo dėl teisingumo galiojimą. Be to, atsakovas gali ne tik ginčyti pirmojo teismo jurisdikciją, bet kartu ir reikšti savo poziciją dėl bylos esmės, ir tai nereikš, kad jis pritarė teismo jurisdikcijai pagal Reglamento Briuselis I bis 26 str. 1 d.¹⁶⁸ Galima manyti, kad atsakovas, būdamas gerai informuotas dėl pasekmių, kurios galėtų atsirasti tuo atveju, jeigu pirmasis teismas, į kurį kreiptasi, priimtų procesinį sprendimą dėl teisingumo, nedels kreiptis į susitarimu nominuotąjį teismą. Visgi galimybė piktnaudžiauti ir vilkinti kreipimąsi į nominuotąjį teismą išlieka, jeigu pirmajame teisme civilinis procesas vyksta lėtai.

Prof. A. Dickinson¹⁶⁹ nuomone, vienas iš efektyviausių būdų spręsti tokio delsimo problemą yra piniginių sankcijų pagal *lex fori* taikymas piktnaudžiaujančiai procesinėmis

¹⁶⁷ KRAMER, X., ONTANU, A., ROOIJ, M. The application of Brussels I (Recast) in the legal practice of EU Member States (Synthesis Report). *Asser Instituut*, 2018, p. 22 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-21]. Prieiga per internetą: <<https://www.asser.nl/projects-legal-advice/the-application-of-brussels-i-recast-2016-2018/>>.

¹⁶⁸ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1981 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Elefanten Schuh GmbH prieš Pierre Jacqmain*, bylos Nr. C-150/80, Rink. p. 01671, para. 14.

¹⁶⁹ DICKINSON, A. Surveying the Proposed Brussels I bis Regulation. *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12, p. 296.

teisėmis šaliam. Šio rašto darbo autorė nevisiškai sutinka su tokiu požiūriu dėl dviejų priežasčių. Pirma, nors daugumoje ES valstybių narių už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis teismas gali taikyti sankcijas ir esant neatsargiai kaltės formai, t. y. taikomas objektyvus veiksmų ir sąžiningumo vertinimo standartas¹⁷⁰, tačiau taip yra ne visur. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos CPK 95 str. tam, kad būtų pripažintas ir baudžiamas piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis reikalaujama nustatyti subjektyvią asmens tyčią. Galima tik sutikti su teisės mokslininku A. Brazdeikiu¹⁷¹, kuris teigia, kad vertinant, ar asmuo veikė tyčia, teismams kyla pareiga atlikti išsamų ir visapusišką aplinkybių tyrimą, o tai reikalauja ne tik atidumo, bet ir laiko sąnaudų. Atsižvelgiant į tai, bent Lietuvoje pritaikyti sankciją už nesąžiningą elgesį vilkinant kreiptis į susitarime nominuotą teismą, būtų sudėtinga. Antra, sankcijos nebūtinai gali būti panacėja kovojant su piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis, kadangi ekonomiškai stipriai šaliam gali rūpėti tik pats proceso vilkinimas ir siekis sukelti kuo daugiau nepatogumų kitai šaliam. Taigi, nors iš pažiūros ši vilkinimo problema gali pasirodyti nedidelė ar net nenaudinga atsakovui, teisinio aiškumo ir proceso koncentracijos tikslais derėtų įtvirtinti visoms ES valstybėms vieną laiką standartą, per kurį atsakovas privalėtų inicijuoti procesą susitarimu nominuotame teisme.

2.6. Tarptautinė *lis pendens* taisyklė

Reglamentas Briuselis I bis taikomas tik tokiems susitarimams dėl teisingumo, kuriuose nominuotasis teismas ar teismai yra ES teritorijoje, tačiau šalys gali būti susitarusios dėl išimtinės trečiosios šalies teismų jurisdikcijos. ES įstatymų leidėjas atsižvelgė į tai, kad paralelinio bylinėjimosi problema tampa kokybiškai sudėtingesnė, kai teismo procesai vyksta ES ir trečiųjų valstybių teismuose, todėl, siekiant sumažinti nesuderinamų teismų sprendimų ir jų nepripažinimo riziką, Reglamente Briuselis I bis įtvirtino naują – tarptautinę *lis pendens* taisyklę, kuri reikšminga ir sutartiniam teisingumui.

Reglamento Briuselis I bis 33 str. 1 d. numato, kad tais atvejais, kai trečiosios valstybės teisme vykstant bylos nagrinėjimui, ES valstybės narės teisme pareiškiamas ieškinys remiantis Reglamento Briuselis I bis bendrosios jurisdikcijos pagrindu (4 str.) arba specialiosios jurisdikcijos pagrindais (7, 8 ar 9 str.), valstybės narės teismas gali sustabdyti bylos nagrinėjimą, jei: a) tikimasi, kad trečiosios valstybės teismas priims sprendimą, kurį galima pripažinti ir prireikus vykdyti toje valstybėje narėje; b) yra

¹⁷⁰ BRAZDEIKIS, A. *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 165-166. Autorius nurodo, kad objektyvius kriterijus taiko Belgijos, Vokietijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Ispanijos, Portugalijos teismai.

¹⁷¹ *Ibidem.*, p. 172.

įsitikinęs, kad būtina sustabdyti bylos nagrinėjimą, siekiant tinkamai vykdyti teisingumą¹⁷². Tinkamo teisingumo vykdymo sąlyga glaudžiai susijusi ir su susitarimų dėl jurisdikcijos teisine galia, o tai atsispindi ir Reglamento Briuselis I bis preambulės 24 p., kuriame numatyta¹⁷³, kad ES valstybės narės teismas, spręsdamas dėl tarptautinės *lis pendens* taisyklės taikymo, turėtų atsižvelgti į tai, ar trečiosios šalies teismo jurisdikcija išimtinė, ir ar tapačiomis bylos aplinkybėmis ES valstybės narės teismo jurisdikcija irgi būtų išimtinė.

Tarptautinės *lis pendens* taisyklės įtvirtinimas nors ir rodo ES teisės raidos pažangą, tačiau naujoji taisyklė kelia nemažai abejonių dėl jos praktinio efektyvumo.

Pirmiausia, tam, kad būtų taikoma tarptautinė *lis pendens* taisyklė, reikalaujama, kad trečiosios valstybės teisme procesas jau būtų prasidėjęs. Tai skatina bylinėtis. Nesažininga susitarimo dėl teisingumo šalis gali skubėti kreiptis į ES valstybės teismą, kuris bus kompetentingas nagrinėti ginčą remiantis Reglamente Briuselis I bis įtvirtintais jurisdikcijos pagrindais, arba, atvirkščiai, vien dėl baimės, kad teismo procesas bus pirmiau inicijuotas ES teisme, bus kreipiamasi į susitarime nominuotą trečiosios valstybės teismą.

Antra, net ir tuo atveju, kai trečiosios šalies teisme procesas inicijuotas pirmiau, ES valstybės teismui palikta neribota diskrecijos teisė nuspręsti, ar byla bus sustabdyta. Imperatyvo sustabdyti bylą nebuvimas praktikoje neužtikrina teisinio tikrumo ir išimtinai priklauso nuo to, kaip skirtingų ES valstybių teismai vertins trečiųjų šalių teismų darbą vykdant teisingumą. Reglamento Briuselis I bis praktinio taikymo tyrimo¹⁷⁴ rezultatai rodo, kad ES teisės praktikai ir akademikai tokią neribotą vertinimo laisvę vertina neigiamai.

ES teismo atliekamas vertinimas dėl to, ar trečiosios valstybės teismo priimtas sprendimas galėtų būti pripažintas pagal vertinančio ES teismo užsienio teismų sprendimų pripažinimo taisyklės yra grynai prognozuojamo pobūdžio ir toks vertinimas niekada nebus išsamus. ES teismas spręsdamas dėl to, ar sustabdyti bylą, žinoma, įvertins trečiosios šalies jurisdikcijos pagrindą ir faktines bylos aplinkybes, tačiau mažai tikėtina, kad bus gilinamasi į trečiosios valstybės teisinę sistemą, kadangi tai reikalautų ne tik laiko, bet ir papildomų teismo išlaidų. Trečiosios šalies teismui priėmus galutinį sprendimą gali paaiškėti, kad pradinis vertinimas buvo klaidingas, o sprendimas prieštarauja ES teismo viešajai tvarkai ar dėl kitų pagrindų negali būti pripažintas.

¹⁷² 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // Oficialusis leidinys, L 351, 20/12/2012, p. 1–3.

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ KRAMER, X., ONTANU, A., ROOIJ, M. The application of Brussels I (Recast) in the legal practice of EU Member States (Synthesis Report). *Asser Instituut*, 2018, p. 23 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-25]. Prieiga per internetą: <<https://www.asser.nl/projects-legal-advice/the-application-of-brussels-i-recast-2016-2018/>>.

Italų prof. F. B. Buanaiuti¹⁷⁵ nuomone, ES teismai nelinkę taikyti tarptautinės *lis pendens* taisyklės vien dėl pasekmių, kurias sukelia trečiosios šalies teismo sprendimas. Tuo atveju, jeigu toks sprendimas nebūtų pripažintas bylą sustabdžiusio ES teismo valstybės teritorijoje, tačiau toks sprendimas galėtų būti pripažintas bei vykdomas ir kitose ES valstybėse narėse, tai bylą sustabdžiusiam teismui nebeliktų kitos išeities kaip tik nutraukti bylos nagrinėjimą, kadangi toks ES teismo sprendimas pagal Reglamento Briuselis I bis 45 str. 1 d. d p. nebūtų pripažintas kitose ES valstybėse narėse dėl to, kad jis nesuderinamas su trečiojoje valstybėje priimtu teismo sprendimu.

Trečia, kritikuotina ir Reglamento Briuselis I bis 33 str. 2 d., kuri leidžia ES teismui tęsti bylos nagrinėjimą, jeigu šis teismas mano, kad trečiosios valstybės teisme byla nagrinėjama per ilgai, arba būtina tęsti bylos nagrinėjimą, siekiant tinkamai vykdyti teisingumą. Šių aplinkybių turinys nėra aiškus, todėl taip pat varijuos priklausomai nuo to, kurios ES valstybės teismas jas vertins. Tokiu atveju vykstantys paraleliniai teismo procesai galiausiai gali lemti, kad bus priimti nesuderinami sprendimai ir užsienio teismo sprendimas dėl to nebus pripažintas ir įvykdytas.

Taigi, naujoji tarptautinė *lis pendens* taisyklė gali būti vertinama dvejopai. Viena vertus, ji gali padėti įgyvendinti susitarimą dėl jurisdikcijos, kai jurisdikcija proroguoja trečiosios valstybės teismui. Kita vertus, ES įstatymų leidėjas galėjo parodyti didesnę ryžtingumą kurdamas lygiagrečių procesų, vykstančių ES ir trečiųjų valstybių teismuose, kontrolės mechanizmą, atsisakant išimtinai diskrecinio vertinimo ir įtvirtinant konkretesnius bylos sustabdymo ir atnaujinimo pagrindus.

¹⁷⁵ BOANAIUTI, M. F. *Lis alibi pendens and Related Actions in the Relationships with the Courts of Third Countries in the Recast of the Brussels I Regulation*. *Yearbook of Private International Law*, 2013/2014, Vol. 15, p. 94.

3. 2005 m. HAGOS KONVENCIJA IR JURISDIKCIJOS PROROGACIJA

3.1. Tarptautinis sutartinio teisingumo mechanizmas – papildoma našta ES teismams?

Supranacionalinio teisės akto Reglamento Briuselis I bis analizė leido atskleisti sutartinio teisingumo instituto veikimo prielaidas, sąlygas ir jo svarbą ES civiliniam procesui. Kol 2005 m. Hagos konvencijos dalyvių skaičius nėra didelis Reglamentas Briuselis I bis nepraranda savo aktualumo. Aktualumo nepraranda ir nacionaliniai ES valstybių įstatymai, kuriuose reglamentuoti trečiųjų šalių teismų priimtų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti pagrindai. Manytina, kad ilgainiui situacija pasikeis. Didėjantis 2005 m. Hagos konvencijos dalyvių skaičius turėtų paveikti ir ES subjektų įpročius sudarant susitarimus dėl teisingumo, be to, didės poreikis pripažinti užsienio teismų sprendimus Europoje ir atvirkščiai. Atsižvelgiant į tai, ES teismams vis dažniau teks spręsti, kurio teisės akto – Reglamento Briuselis I bis, nacionalinių įstatymų ar 2005 m. Hagos konvencijos – taisyklėmis reikėtų vadovautis sprendžiant tarptautiniam civiliniam procesui svarbius klausimus. Gilesnės analizės reikalauja pastarasis teisės aktas, kadangi jame įtvirtintas sutartinio teisingumo mechanizmas kokybiškai skiriasi nuo numatytojo Reglamente Briuselis I bis.

2005 m. Hagos konvencijos taikymo pagrindas yra susitarimas dėl teisingumo. Tačiau susitarimo teisinė galia pasireikš, jeigu tenkinami konvencijoje įtvirtinti kumuliatyvūs reikalavimai, todėl teismas sprenddamas, ar yra konvencijos taikymo prielaidos, turi nustatyti šešis susitarimo teisinę galią apsprendžiančius elementus: 1) tarptautinę bylą; 2) šalių valios sutaptį; 3) formos laikymąsi; 4) išimtinį susitarimo pobūdį; 5) susitarimo taikymo apimtį; 6) teisėtą susitarimo turinį.

Pirmiausia, 2005 m. Hagos konvencija taikoma susitarimams dėl teisingumo tarptautinėse bylose. Bylos tarptautiškumo reikalavimas yra dvejopas. Vienu atveju, šis reikalavimas reiškia, jog siekiant, kad bylą nagrinėtų nominuotasis teismas, užsienio elementas negali apsiriboti tik teismo vietos pasirinkimu, todėl nėra pripažįstamos grynai nacionalinio pobūdžio bylos ir tarptautinis elementas ar elementai turi pasireikšti daugiau nei vienoje valstybėje. Tačiau jei pradžioje byla ir nebūtų pripažinta tarptautine ir dėl to 2005 m. Hagos konvencija nebūtų taikoma, tokia ji taptų, kai būtų siekiama pripažinti ir leisti vykdyti konvencijos dalyvės teismo priimtą sprendimą¹⁷⁶.

¹⁷⁶ 2009 m. vasario 26 d. Tarybos sprendimas dėl Konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo pasirašymo Europos bendrijos vardu // Oficialus leidinys, L 133, 29.5.2009, p. 1–13, 1 str. 3 d.

Situaciją komplikuoja ir diskusiją kursto tai, kad ESTT iki šios dienos nėra išaiškinęs, ar Reglamente Briuselis I bis įtvirtintas sutartinio teisingumo institutas gali būti taikomas išimtinai vidaus pobūdžio bylose. Prof. V. Nekrošius¹⁷⁷ teigia, kad ES teisinis režimas mažiausiai varžo šalių autonomiją, todėl ES teismų jurisdikcijai pateisinti užtenka tik pačio ES valstybės narės teismo pasirinkimo fakto. Kitaip mano prof. T. C. Hartley¹⁷⁸. Jeigu būtų laikomasi pirmosios nuomonės, toks nesuderinamumas tarp regioninio ir tarptautinio teisės aktų gali kelti praktinių problemų.

Pavyzdžiui, jeigu dvi Meksikos įmonės sudarytų subrangos sutartį dėl daugiabučių namų statybos Tichuanoje, o sutartyje įtvirtintų išlygą, kad visi ginčai, kilę iš statybos rangos sutarties, sprendžiami Vilniuje. Tokiam susitarimui nebūtų taikoma 2005 m. Hagos konvencija dėl nacionalinio bylos pobūdžio. Vienai iš šalių pareiškus ieškinį Vilniuje, būtų taikomas Reglamentas Briuselis I bis, kadangi pagal jį nėra reikalaujama, kad susitarimo šalys turėtų nuolatinę gyvenamąją vietą (buveinę) ES. Meksikos įmonių susitarimo dėl jurisdikcijos galiojimas būtų sprendžiamas taikant regioninį teisės aktą. Idealiu atveju Lietuvos teismo sprendimas Meksikoje turėtų būti pripažintas ir vykdytinas, remiantis 2005 m. Hagos konvencijos 1 str. 3 d., kadangi, kaip jau minėta, byla tokiu atveju taptų tarptautine. Situaciją komplikuoja paralelinis bylinėjimasis. Reglamentu Briuselis I bis išplėtus teritorinę taikymo sritį, nebuvo sukurtos tinkamos taisyklės, kuriomis būtų koordinuojami lygiagretūs teismo procesai vykstantys ES teismuose ir trečiųjų šalių teismuose. Todėl egzistuoja didelė tikimybė, kad tuo atveju, jeigu ieškiniai būtų pareikšti tiek Meksikoje, tiek Lietuvoje, būtų priimti tarpusavyje nesuderinami teismų sprendimai, o tai būtų pagrindas Meksikos teismui atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos teismo sprendimą, remiantis 2005 m. Hagos konvencijos 9 str. f p.

Akivaizdu, kad jeigu Reglamentas Briuselis I bis būtų taikomas ir vidaus pobūdžio bylose, būtų išbalansuota privačių ir viešųjų interesų pusiausvyra, pažeidžiami proceso koncentracijos ir ekonomijos principai. Leidžiant trečiųjų šalių subjektams pasirinkti „neutralų teismą“ neproporcingai padidėtų ES teismų krūviai ir išlaidos, bylos nagrinėjimo laikas taptų ypač neapibrėžtas, kadangi kiltų sunkumų ne tik renkant įrodymus, bet ir derinant posėdžių laiką. Kita vertus, nėra aišku, ar tokiose situacijose ES teismai negalėtų remtis *forum non conveniens* doktrina ir atsisakyti nagrinėti ginčo, kadangi ESTT draudimą remtis *forum non conveniens* doktrina aiškino kitų Reglamento Briuselis I bis jurisdikcijos pagrindų atveju, bet ne sutartinio teisingumo kontekste.

¹⁷⁷ NEKROŠIUS, V. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 61.

¹⁷⁸ HARTLEY, C. T. *International Commercial Litigation. Text, Cases and Materials on Private International Law*. Cambridge University Press, 2012, p. 202.

Darbo autorės vertinimu, siekiant 2005 m. Hagos konvencijos taikymą padaryti efektyvesnį, reikėtų panaikinti bet kokias abejones dėl Reglamento Briuselis I bis taikymo išimtinai nacionalinio pobūdžio bylose ir drausti tokią galimybę. Prof. M. Weller¹⁷⁹ požiūris kitoks, pagal jį, atvirkščiai, reikėtų keisti 2005 m. Hagos konvencijos tarptautinės bylos apibrėžimą, kaip apimantį ir tuos atvejus, kai vienintelis tarptautinis elementas byloje yra pasirinkimas dėl bylos nagrinėjimo vietos. Tos valstybės, kurioms būtų svarbu, kad bylos tarptautiškumas neapsiribotų tik susitarimu dėl teisingumo, remiantis 2005 m. Hagos konvencijos 20 str., galėtų deklaruoti, kad nebus pripažįstami ir vykdomi tik vidinio pobūdžio bylose priimti kitų konvencijos dalyvių teismų sprendimai. Tokiu atveju susitarimo šalys iš anksto žinotų, kokios pasekmės galėtų kilti ir atitinkamai prisiimtų visą riziką dėl to.

Negalima paneigti, kad deklaracijos tarptautinių sutarčių sudarymo procese turi didelę reikšmę. Deklaracijų teikimo galimybė yra viena iš veiksmingiausių teisinių priemonių, leidžiančių suderinti konfliktuojančius tarptautinės sutarties dalyvių interesus, atsirandančius dėl skirtingų teisinių sistemų ir tradicijų, tam tikrų institutų skirtingo reguliavimo ar teisinės prigimties. Tai iš dalies lemia ir tarptautinės sutarties patrauklumą, ir didesnį dalyvių skaičių. Nors šio rašto darbo autorė teigiamai vertina tai, kad pagal bendrą 2005 m. Hagos konvencijos reguliavimą draudimo ir perdraudimo santykių šalys gali susitarti dėl teisingumo, vis dėlto ES įžvelgė tokios galimybės nesuderinamumą su Reglamento Briuselis I bis taisyklėmis, saugančiomis silpnesniąją teisinių santykių šalį, todėl pateikė deklaraciją, kad 2005 m. Hagos konvencija bus taikoma tik tuo atveju, jeigu susitarimą dėl teisingumo sudarytų perdraudimo sutarčių šalys ir tik laikantis kitų sąlygų (iš esmės atkartojančių tas, kurios įtvirtintos Reglamente Briuselis I bis). Kai kurių teisės mokslininkų¹⁸⁰ požiūris į deklaracijas itin neigiamas. Plati deklaracijų teikimo galimybė kelia riziką, kad 2005 m. Hagos konvencija taps „Trojos arkliu“, lemsiančiu šio tarptautinio teisės akto „žūtį“. Konvencijos dalyvės, siekdamos užtikrinti nacionalinius interesus ir teikdamos deklaracijas, ne tik siaurins ir taip itin siaurą konvencijos taikymo sritį, bet tai lems ir tai, kad prieš sudarant susitarimą dėl teisingumo, šalys papildomai privalės investuoti laiko ir finansinius išteklius, siekiant išsiaiškinti, kokiose jurisdikcijose

¹⁷⁹ WELLER, M. Choice of Forum Agreements Under the Brussels Ia and under the Hague Convention: Coherences and Clashes. *Journal of Private International Law*, 2017, Vol. 13, No. 1, p. 97.

¹⁸⁰ GARNETT, R. The Hague Choice of Court Convention: Magnum Opus or Much Ado About Nothing? *Journal of Private International Law*, 2009, Vol. 5, No. 1, p. 178. Autorius nurodo, kad Amerikoje svarstoma pateikti deklaraciją dėl franšizės sutarčių, Kinijoje dėl bendrai kontroliuojamų įmonių, Kanadoje dėl ieškinių susijusių su žala padaryta dėl asbesto.

susitarimo taikymo apimtis nekeltų problemų ir kur priimtas teismo sprendimas galės būti pripažintas ir įvykdytas.

Antrasis susitarimo galią apsprendžiantis elementas yra šalių valios sutaptis. 2005 m. Hagos konvencijoje, lygiai kaip ir Reglamente Briuselis I bis, nėra aiškios teisinės taisyklės, pagal kokį standartą ir kokią teisę taikant nustatomas susitarimo egzistavimo faktas. Tačiau, skirtingai nei tarptautinės regioninės organizacijos atveju, Hagos konferencija nėra įsteigusi tarptautinio teisminio organo, užtikrinančio vieningą tarptautinių sutarčių turinio aiškinimą.

Heilderberg ataskaitoje¹⁸¹ teigiama, kad ES teismai, interpretuodami 2005 m. Hagos konvencijos turinį, privalo atsižvelgti į ESTT jurisprudenciją, įskaitant ir tą, kurioje aiškinamas formos ir šalių valios santykis pagal Reglamentą Briuselis I bis 25 str. Tokia pozicija klaidina. Nors 2005 m. Hagos konvencijos 26 str. 1 d. ir numatyta, kad konvencija turi būti aiškinama kiek įmanoma atsižvelgiant į kitas sutartis, kurių privalo laikytis konvencijos dalyvės, tačiau ši nuostata nesuponuoja, kad esant kokybiškai skirtingam dviejų tarptautinių teisės aktų turiniui, jis galėtų ir turėtų būti aiškinamas vienodai. Tai, kad susitarimas dėl teisingumo atitinka 2005 m. Hagos konvencijoje įtvirtintus formai keliamus reikalavimus, o būtent, kad susitarimas dėl teisingumo sudarytas arba patvirtintas raštu arba kitomis el. ryšio priemonėmis¹⁸² nėra lemiamas indikatorius, patvirtinantis, kad susitarimas iš tikrųjų buvo sąmoningas šalių apsisprendimo rezultatas. Tam pritaria ir dauguma teisės akademikų. Interpretuojant 2005 m. Hagos konvencijos nuostatų turinį negali būti vadovojamasi autonomišku ir griežtu standartu, kokį įtvirtina Reglamentas Briuselis I bis.

Tačiau teisės mokslininkų nuomonės išsiskiria dėl to, ar 2005 m. Hagos konvencija įtvirtina autonominę taisyklę, pagal kurią iškilus ginčui sprendžiamas šalių valios sutapties klausimas.

Vieni teigia, kad tokia taisyklė egzistuoja. Prof. D. S. Villa¹⁸³ nuomone, 2005 m. Hagos konvencijoje įtvirtinta harmonizuota taisyklė, skirta materialiajam susitarimo galiojimui vertinti, turi būti aiškinama plečiamai, kaip apimanti ir šalių valios klausimą. Todėl jeigu viena iš šalių kreiptųsi į teismą, kurio tariamu susitarimu nepasirinko šalys, ir iškiltų ginčas dėl to, ar toks susitarimas visgi buvo sudarytas, susitarimo egzistavimo faktas

¹⁸¹ HESS, B., PFEIFFER, T., SCHLOSSER, P. *Report on the Application of Regulation Brussels I in 25 Member States*. Munich: Verlag C.H. Beck, 2008, p. 169.

¹⁸² 2009 m. vasario 26 d. Tarybos sprendimas dėl Konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo pasirašymo Europos bendrijos vardu // Oficialus leidinys, L 133, 29.5.2009, p. 1–13, 3 str. c p.

¹⁸³ VILLA, S. D. Jurisdiction over Jurisdiction and Choice-of-Court Agreements: Views on the Hague Convention of 2005 and Implications for the European Regime. *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12, p. 411.

būtų nustatomas taikant susitarime nominuoto teismo valstybės teisę, įskaitant tarptautinės privatinės teisės normas.

Prof. M. Weller¹⁸⁴ pritaria tokiai pozicijai, papildomai svarstydamas ar ES įstatymų leidėjas Reglamente Briuselis I bis pažodžiui perkeldamas 2005 m. Hagos konvencijos tekstą siekė pakeisti iki tol autonominiu ir griežtu aiškinimu grindžiamą susitarimo formos ir šalių valios santykį. Be to autorius įsitikinęs, kad esant 2005 m. Hagos konvencijos taikymo aplinkybėms ir tuo atveju jeigu būtų kreipiamasi į susitarime nenurodytą teismą, šis teismas net ir nustatęs, kad susitarimas formaliai galioja, neprivalėtų atsisakyti nagrinėti bylos, jeigu nenominuoto teismo vertinimu susitarimo dėl teisingumo įgyvendinimas akivaizdžiai prieštarautų teisingumui. Darbo autorė su tokiu interpretavimu negali sutikti. Pirmiausia, nei viename iš Reglamento Briuselis I bis parengiamųjų dokumentų nebuvo net svarstyta apie tai, kad bus keičiamas ESTT suformuotas griežtas formalaus susitarimo galiojimo vertinimo standartas. Pažymėtina, kad Lietuvos teismai¹⁸⁵ taikydami Reglamentą Briuselis I bis toliau nuosekliai jo laikosi. Antra, 2005 m. Hagos konvencijos 6 str. c p. įtvirtintos galimybės remtis teisingumo įgyvendinimu kaip pagrindu nepaisyti susitarimo dėl jurisdikcijos tikslas yra kitoks. Ši teisės norma skirta viešojo intereso ir procesinio teisingumo apsaugai, kai bylinėjimasis pasirinktame teisme neužtikrintų šalims teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, pavyzdžiui dėl korupcijos vyraujančios teismų sistemoje¹⁸⁶.

Antroji nuomonių grupė pagrįsta aiškinimu, kad 2005 m. Hagos konvencijoje nėra teisinės taisyklės, skirtos susitarimo egzistavimo faktui nustatyti. Prof. R. A. Brand¹⁸⁷ teigia, kad sutikimo sudaryti susitarimą ir jo materialaus galiojimo klausimai yra skirtingos teisinės prigimties. 2005 m. Hagos konvencijoje įtvirtinta autonominė taisyklė dėl taikytinos teisės sprendžiant, ar susitarimas nebuvo sudarytas apgaule, prievartos įtakoje, ar šalys buvo veiksnios, skirta valstybės ir viešojo intereso apsaugai, kai tuo metu sutikimas sudaryti susitarimą yra privataus intereso ir šalių autonomijos realizavimo klausimas. Viešojo intereso nereikės ginti, jei pirmiausia neegzistavo privatus, todėl teismas, nesvarbu, ar tai būtų susitarime nominuotas teismas, ar nenominuotas, ar tas, kurio prašoma pripažinti ir vykdyti teismo sprendimą, pirmiausia turi nustatyti privataus intereso egzistavimą,

¹⁸⁴ WELLER, M. Choice of Forum Agreements Under the Brussels Ia and under the Hague Convention: Coherences and Clashes. *Journal of Private International Law*, 2017, Vol. 13, No. 1, p. 99.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-367-969/2018.

¹⁸⁶ DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013, p. 41 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-02]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/flc7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>>.

¹⁸⁷ BRAND, A. R. Consent, Validity and Choice of Forum Agreements in International Contracts. *University of Pittsburgh*, 2009, p. 551 [interaktyvus, žiūrėta 2020-02-29]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1517810>>.

taikydamas *lex fori*. Prof. T. Hartley ir M. Dogauchi¹⁸⁸ aiškindami 2005 m. Hagos konvencijos turinį taip pat palaiko tokį dvigubą vertinimo standartą.

Siekiant nuspręsti, kurios grupės nuomonė labiau atitinka 2005 m. Hagos konvencijos tikslus ir sistemą, verta panagrinėti, kokios pasekmės galėtų kilti taikant kiekvieną iš variantų. Tarkime, Meksikos įmonė, el. paštu nusiųstą ofertą statybomis besiverčiančiai Vokietijos įmonei. Ofertoje siūloma įsigyti toną gipso naudojamo statybose ypač palankiomis sąlygomis, tačiau sudarius sutartį bus reikalaujamas avansinis apmokėjimas. Ofertoje numatyta, kad neatsakius į pasiūlymą per tris dienas, bus laikoma, kad gipso pirkimo-pardavimo sutartis sudaryta, o visi ginčai išimtinai sprendžiami Singapūro teismuose. Vokietijos įmonei į laišką neatsakius, Meksikos įmonė kreiptųsi į Singapūro teismą, kuris taikydamas savo nacionalinę teisę priimtų sprendimą už akių, nustatęs, kad susitarimas dėl teisingumo, kaip ir visa sutartis, galioja. Vėliau Meksikos įmonė kreiptųsi į Vokietijos teismą prašydama pripažinti Singapūro teismo sprendimą. Jeigu būtų laikoma, kad šalių valios sutapties klausimas yra materialaus susitarimo galiojimo elementas, Vokietijos teismas negalėtų atsisakyti pripažinti teismo sprendimo, vadovaujantis 2005 m. Hagos konvencijos 9 str. a p. pagrindu, kadangi Singapūro teismas jau pripažino, kad šalių valia egzistavo ir susitarimas, kaip ir sutartis, galioja. Tačiau jei būtų taikoma *lex fori*, tikriausiai išvada skirtųsi, kadangi daugumoje valstybių akceptuoti ofertą reikia aktyviais veiksmais. Atitinkamai, Vokietijos teismas greičiausiai nuspręstų, kad tokios situacijos kontekste susitarimas dėl teisingumo nebuvo sudarytas ir 2005 m. Hagos konvencija netaikoma. Akivaizdu, kad *lex fori* taikymas labiau apsaugotų nuo panašių problemų, kurios galėtų kilti praktikoje. Reikėtų daryti išvadą, kad 2005 m. Hagos konvencija įtvirtina autonomines taisykles dėl formalaus galiojimo, atskiras taisykles dėl materialaus galiojimo, bet neįtvirtina jokios taisyklės pagal kurią nustatoma šalių valios sutaptis.

Trečiasis elementas, turintis įtakos tam, ar bus taikoma 2005 m. Hagos konvencija, yra formos reikalavimų laikymasis. Bendrai, ES teismams vertinant formalųjį susitarimo galiojimą net ir esant skirtingai vertinimo reikšmei, didelių problemų neturėtų kilti, kadangi tiek Reglamente Briuselis I bis, tiek 2005 m. Hagos konvencijoje įtvirtinti susitarimo formai keliami reikalavimai yra praktiškai tapatūs. Visgi, pastarajame akte formalaus susitarimo galiojimui lemiamą įtaką daro tai, ar susitarimo faktas užfiksuotas raštu, todėl

¹⁸⁸ DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013, p. 41 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-02]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/f1e7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>>.

ES teismai negalėtų remtis ESTT suformuota praktika ir taikyti konvencijos tuo atveju, jeigu šalis pateikusi ieškinį teigtų, kad susitarimas dėl teisingumo buvo sudarytas tik žodžiu, o tai atitinka susitarimo šalių verslui būdingą praktiką. Galima svarstyti, kad 2005 m. Hagos konvencijoje atsisakyta papročius atitinkančios formos dėl sunkumų, kurie kiltų įrodinėjant formalųjį susitarimo galiojimą ir mažesnio teisinio tikrumo šalims.

Reikiamybę susitarimą užfiksuoti raštu pateisina ir tai, kad teismas, į kurį kreiptasi, remdamasis susitarimo formuluote lengviau įvertins susitarimo pobūdį, o jis vienas iš pagrindinių kriterijų sprendžiant, ar bus taikoma 2005 m. Hagos konvencija, kartu ir ketvirtasis susitarimo teisinę galią apsprendžiantis elementas.

2005 m. Hagos konvencijos rengėjų vertinimu didesnė šalių teisėtų lūkesčių apsauga ir šalių tikrumas dėl ginčo nagrinėjimo vietos labiau užtikrinamas išimtinių susitarimų atveju. Neišimtiniams susitarimams 2005 m. Hagos konvencija galėtų būti taikoma tik konvencijos dalyvių abipusių deklaracijų pagrindu ir tik ta apimtimi, kiek tai susiję su deklaracijas pateikusių valstybių teismų tarpusavio sprendimų pripažinimu ir vykdymu¹⁸⁹. Dėl ribotos rašto darbo apimties neišimtinių susitarimų veikimo principai nebus plačiau nagrinėjami.

2005 m. Hagos konvencijos 3 str. b p. įtvirtinta, kad „*susitarimas dėl teisingumo, kuriame nurodomi vienos iš Susitariančiųjų Valstybių teismai arba vienas ar daugiau vienos iš Susitariančiųjų Valstybių konkrečių teismų, yra laikomas susitarimu dėl išimtinio teisingumo, išskyrus atvejus, kai šalys aiškiai nurodo kitaip*“¹⁹⁰. Iš apibrėžimo aišku, kad galioja ir prezumpcija, kad susitarimas yra išimtinis. Tokia pačia prezumpcija vadovaujasi ir ES teismai taikydami Reglamentą Briuselis I bis, tačiau jos nepripažįsta JAV ir Kanados teismai. Šiose šalyse galioja priešinga prezumpcija, kad susitarimas laikomas neišimtinis, kol šalys neįrodo priešingai, arba jei susitarimo tekstas aiškiai to neįtvirtina¹⁹¹, todėl šioms, ir kitoms šalims, kurios nėra itin palankios išimtiniam susitarimams dėl jurisdikcijos, prisijungus prie 2005 m. Hagos konvencijos susitarimo dėl jurisdikcijos įgyvendinimas šių šalių teismuose taps greitesnis ir pigesnis.

Aukščiau pateiktas apibrėžimas iš esmės atitinka tą, kuris įtvirtintas Reglamento Briuselis I bis 25 str. 1 d. Tačiau kaip jau minėta, teisės normos turinio analizė negali apsiriboti vien pažodiniu vertinimu. Tą puikiai iliustruoja faktas, kad ESTT

¹⁸⁹ 2009 m. vasario 26 d. Tarybos sprendimas dėl Konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo pasirašymo Europos bendrijos vardu // Oficialus leidinys, L 133, 29.5.2009, p. 1–13, 22 str.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ KHATRI, B. *The Effectiveness of the Hague Convention on Choice of Court Agreements in Making International Commercial Cross-Border Litigation Easier - A Critical Analysis*. LLM research paper. Victoria University of Wellington, 2016, p. 9 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-02]. Prieiga per internetą: <<https://pdfs.semanticscholar.org/59a6/9bb9f72aa2fa1deab1f20e251ab03d6cc73a.pdf>>.

jurisprudencijos pagalba gerokai išplėstos šalių autonomijos principo ribos ir Reglamento Briuselis I bis 25 str. taikymo apimtis. Atsižvelgiant į tai, kad ES teismams, interpretuojant 2005 m. Hagos konvencijos nuostatas, gali tekti vadovautis ir ESTT išaiškinimais, svarbu nustatyti, ar 2005 m. Hagos konvencijos sistemoje išimtinis susitarimo pobūdis taip pat aiškintinas plečiamai.

Aiškinamojoje ataskaitoje dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo (toliau – **Aiškinamoji ataskaita**)¹⁹² nurodyta, kad skirtingai nei pagal Reglamentą Briuselis I bis, susitarimo dėl teisingumo šalys gali susitarti proruoti jurisdikciją išimtinai tik vienos konvencijoje dalyvaujančios šalies teismui ar teismams. Todėl jeigu Singapūre įsteigta įmonė sudarytų kompleksinį susitarimą dėl teisingumo su Lietuvos įmone, pagal kurį Singapūro įmonė galėtų išimtinai kreiptis tik į Ispanijos teismus, o Lietuvos įmonė tik į Belgijos teismus, toks susitarimas nebūtų laikomas išimtinu pagal 2005 m. Hagos konvenciją. Teismas savo jurisdikcijos negalėtų grįsti susitarimu ir konvencijos pagrindu. Bet kuris iš nominuotų teismų savo jurisdikciją galėtų pagrįsti Reglamento Briuselis I bis 25 str., tačiau ES teismų priimti sprendimai nebūtų pripažinti ir prireikus vykdomi Singapūre, vadovaujantis 2005 m. Hagos konvencijos taisyklėmis. Sprendimų pripažinimas ir leidimas vykdyti priklausytų nuo to, ar tenkinami Singapūro nacionaliniuose įstatymuose įtvirtinti užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti pagrindai.

2005 m. Hagos konvencija pagal bendrą mechanizmą taip pat nepripažįsta asimetrinių susitarimų, kadangi išimtinis susitarimo pobūdis turi būti abipusis. Toks draudimas, tikėtina, lems, kad 2005 m. Hagos konvencija nebus populiari ir efektyvi tarptautinio finansavimo sektoriuje, kadangi asimetrinių susitarimų teisinė galia priklausys nuo to, kiek konvencijos dalyvių pateiks deklaracijas, pripažįstančias neišimtinis susitarimus. ES tokios deklaracijos kol kas nepateikė, nors tokia deklaracija darbo autorės nuomone galėtų būti reikšminga ES vidaus rinkos augimui ir užsienio kapitalo pritraukimui, o taip pat būtų vienu iš faktorių, užtikrinančių veiksmingesnę ES finansų įstaigų plėtrą tarptautinėje rinkoje. Tačiau yra ir kitokių nuomonių¹⁹³, kad 2005 m. Hagos konvencijoje nepripažįstant neunikalių susitarimų išvengiama problemų, su kuriomis susiduria ES teismai taikydami Reglamentą Briuselis I bis.

¹⁹² DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013, p. 22 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-02]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/fl7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>>.

¹⁹³ KEYES, M., MARSHALL, A. B. Jurisdiction agreements: exclusive, optional and asymmetrical. *Journal of Private International Law*, 2015, Vol. 11, No. 3, p. 358.

Kaip jau išsiaiškinta, pagal Reglamentą Briuselis I bis, tuo atveju, kai atsakovas atvyksta į teismą ir neprašo, kad byla nebūtų nagrinėjama tame teisme dėl egzistuojančio jurisdikcinio susitarimo, laikoma, kad šalys sudarė naują susitarimą dėl teisingumo. Teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo tikslais aktualus klausimas, ar 2005 m. Hagos konvencija išimtiniais susitarimais laikytų tokius „tyliusius susitarimus“. Vienareikšmiško atsakymo nėra. Viena vertus, analizuojant konvenciją atrodytų, kad suteikus itin didelę reikšmę formalumams ir tekstiniam susitarimo įtvirtinimui, o teisės normomis nesureguliuavus jurisdikcijos akceptavimo atvykimu, „tylieji susitarimai“ paneigtų prieš tai sudaryto susitarimo išimtinį pobūdį, kadangi jis reikalauja atmesti visų kitų teismų jurisdikciją, todėl tokiu atveju tiek pirmasis susitarimas, tiek *ad hoc* sudarytas susitarimas turėtų būti laikomas neišimtinis. Tą tarsi patvirtina ir 2005 m. Hagos konvencijos rengėjų paruošta pavyzdinė forma, kurią siūloma naudoti prašant pripažinti kilmės teismo sprendimą. Vienas iš formoje įtvirtintų reikalavimų yra patvirtinimas, kad kilmės valstybės teismas buvo nurodytas išimtiniam susitarime dėl teisingumo, kaip ši sąvoka apibrėžta konvencijos 3 str.¹⁹⁴ Kita vertus, darbo autorės nuomone, „tylaus susitarimo“ vertinimas kaip išimtinio, nors ir būtų netradicinės formos susitarimas, tačiau neprieštarautų bendram konvencijos tikslui sukurti šalių autonomijos principu grįstą sistemą, kuri užtikrintų veiksmingą priimtų teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą. Didesnis konvencijos lankstumas šiuo klausimu sumažintų administracinę naštą šalims ir leistų pasikeitus aplinkybėms neprarasti konvencijos suteikiamų privalumų. Nepripažįstant tokiu būdu sudarytų susitarimų kaip išimtinių, komerciniuose ir civiliniuose santykiuose dalyvaujančios šalys vėl taptų priklausomos nuo nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti pagrindų. Siekis panaikinti tokią teisinio tikrumo stokojančią priklausomybę buvo vienas iš pagrindinių konvencijos rengimo priežasčių.

Susitarime nominuotas teismas turės jurisdikciją spręsti ginčą tik dėl konkrečių teisinių santykių. Tačiau šio penktojo ir būtino susitarimo elemento nustatymo pareiga skiriasi nuo tos, kuri numatyta Reglamente Briuselis I bis. Taikant pastarąjį teisės aktą, teismas, kuriam susitarimu nebuvo proroguota jurisdikcija, nustatęs, kad išimtinis susitarimas formaliai galioja, turėtų gerbti šalių valią ir atsisakyti nagrinėti bylą, nenustatinėjant susitarimu apimamų teisinių santykių apimties. Pagal 2005 m. Hagos konvenciją, teismas, nenurodytas susitarime dėl teisingumo *ex officio*, privalo nuspręsti,

¹⁹⁴ DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013, p. 13 [žiūrėta 2020-03-02]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/fl e7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>>.

ar išimtinis susitarimas taikomas tam ginčo santykiui, dėl kurio kreiptasi¹⁹⁵. Apskritai daugiausia akademinės kritikos 2005 m. Hagos konvencija sulaukia būtent dėl to, kad joje neproporcingai didelį ir kartais lemiamą susitarimo galiojimą vaidmenį atlieka susitarime nenurodytas teismas. Šis aspektas bus aptartas vėliau nagrinėjant paraleliai vykstančių teismo procesų kontrolės mechanizmą.

Galiausiai, jeigu susitarime nominuotas teismas nustato visus penkis prieš tai aptartus elementus, tačiau nustato, kad susitarimas pagal to teismo valstybės teisę, įskaitant tarptautinės privatinės teisės normas, yra niekinis, šeštojo elemento nebuvimas suteikia teisę atsisakyti spręsti ginčą. Teigiamos ir neigiamos tokios taisyklės pusės išsamiai aptartos nagrinėjant Reglamentą Briuselis I bis, todėl išsamesnė analizė nereikalinga, kadangi šios taisyklės tikslas toks pats – užtikrinti, kad sandorio negaliojimo pagrindai būtų sprendžiami taikant vienos valstybės teisę, o tai turėtų padėti išvengti tikimybės, kad bus priimti skirtingi sprendimai.

3.2. Teismo, kurio šalys nepasirinko, pareigos

Reglamento Briuselis I bis reformų ir *lis pendens* taisyklės išimties įtvirtinimo šaltinis buvo 2005 m. Hagos konvencija. Reformomis daugiau galių suteikta susitarimu nominuotam teismui įgyvendinant kertinį 2005 m. Hagos konvencijos principą – susitarime nurodytas teismas dėl susitarimo galiojimo ir savo jurisdikcijos nagrinėti bylą sprendžia savarankiškai, nepaisant to, ar teismo procesas vyksta kitame teisme. Tačiau priešingai nei Reglamente Briuselis I bis, 2005 m. Hagos konvencija nesukūrė paraleliai vykstančių teismo procesų kontrolės mechanizmo ir visiškai toleruoja lygiagretų bylinėjimąsi. Teisės doktrinoje sutinkama skirtingų nuomonių dėl to, ar tai kelia pavojų konvencijos praktiniam efektyvumui. Vieni autoriai¹⁹⁶ teigia, kad kontrolės nebuvimas prieštarauja šio tarptautinio teisės akto esmei sukurti veiksmingą, mažesnių ekonominių sąnaudų reikalaujančią sutartinio teisingumo sistemą, kadangi nesąžiningoms šalims tai sukuria *forum shopping* prielaidas. Kiti¹⁹⁷ neigiamų aspektų neįžvelgia ir mano, kad 2005 m. Hagos konvencijos reguliavimas pakankamas ir užtikrinantis *pacta sunt servanda* principo įgyvendinimą.

Problemos mastas atsiskleidžia analizuojant teismo, kurio šalys nepasirinko, pareigas, įtvirtintas 2005 m. Hagos konvencijos 6 str. Pagal jį:

¹⁹⁵ *Ibidem.*, p. 40.

¹⁹⁶ WOODWARD, J. W. Saving the Hague Choice of Court Convention. *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*, 2007, No. 29, p. 675 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-03]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1021043>>.

¹⁹⁷ VILLA, S. D. Jurisdiction over Jurisdiction and Choice-of-Court Agreements: Views on the Hague Convention of 2005 and Implications for the European Regime. *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12, p. 409.

„*Susitariančiosios Valstybės teismas, kuris nėra pasirinktas teismas, sustabdo arba nutraukia bylą, kurioje taikomas susitarimas dėl išimtinio teisingumo, išskyrus atvejus, kai: a) susitarimas pagal pasirinkto teismo valstybės teisę yra niekinis; b) šalis pagal teismo, į kurį kreiptasi, valstybės teisę neturėjo veiksnio sudaryti susitarimą; c) susitarimo įgyvendinimas akivaizdžiai prieštarautų teisingumui arba akivaizdžiai prieštarautų teismo, į kurį kreiptasi, valstybės viešajai tvarkai; d) dėl išimtinių priežasčių, nepriklausančių nuo šalių valios, susitarimas negali būti protingai įvykdytas; arba e) pasirinktas teismas nusprendė nenagrinėti bylos.*“¹⁹⁸

Šiame straipsnyje įtvirtinta pagrindinė taisyklė, kad susitarime nenurodytas teismas turi gerbti šalių valią ir paisyti išimtinio susitarimo dėl teisingumo sustabdydamas arba nutraukdamas bylos nagrinėjimą.

Teismas, kuris nenurodytas susitarime, neprivalo sustabdyti bylos ar atsisakyti nagrinėti ginčo, jeigu *ex officio* ar ieškovo prašymu nustato bent vieną iš išimčių, kurios mažina teisinį tikrumą, kad susitarimu nepasirinktas teismas pripažins tokio sandorio teisinę galią. Nepasirinktas teismas turi itin plačią ir iš esmės nevaržomą vertinimo laisvę. Skirtingai nei pagal Reglamentą Briuselis I bis konvencija nedraudžia nepasirinktam teismui, į kurį kreiptasi pirmiau, atlikti visapusiško susitarimo vertinimo net ir tada, kai procesas pradėtas susitarime nurodytame teisme. Tokio draudimo nėra ir tada, kai į nenominuotą teismą kreipiamasi vėliau. Net ir tuo atveju, kai prorogotasis teismas jau būtų tarpiniu sprendimu ar nutartimi nusprendęs, kad susitarimas dėl teisingumo galioja ir byla būtų nagrinėjama iš esmės, tokie sprendimai neturi *res judicata* galios ir nesaisto nenominuoto teismo. Kokias rizikas tai gali kelti?

Pirmiausia, skirtingos nominuoto ir nenominuoto teismo išvados gali būti padaromos dėl pačio susitarimo egzistavimo arba susitarimo taikymo apimties. Antra, vykstant paraleliniams teismo procesams, nenominuotas teismas net ir taikydamas susitarime nurodyto teismo valstybės teisę sprendžiant, ar susitarimas materialiai galioja, gali prieiti skirtingą išvadą. Taikant svetimos užsienio valstybės teisę, visada egzistuoja rizika, kad ji bus interpretuojama netinkamai, ypač kai teismas susiduria su kita teisine sistema¹⁹⁹. Trečia, šalis, kuri nenori bylinėtis pagal susitarimo sąlygas, gali strategiškai kreiptis į teismą, kuriame susitarimo bus nepaisoma dėl kitų išimčių, pavyzdžiui dėl to, kad jis prieštarauja to teismo viešajai tvarkai. Pastarąją situaciją verta aptarti plačiau. Pagal teismų

¹⁹⁸ 2009 m. vasario 26 d. Tarybos sprendimas dėl Konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo pasirašymo Europos bendrijos vardu // Oficialus leidinys, L 133, 29.5.2009, p. 1–13.

¹⁹⁹ BRAND, A. R. Consent, Validity and Choice of Forum Agreements in International Contracts. *University of Pittsburgh*, 2009, p. 552 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-04]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1517810>>.

tarpusavio pasitikėjimu ir vieninga teisingumo erdve grįstą Europinį režimą, viešosios tvarkos kontrolė netaikoma jurisdikcijos pagrindams²⁰⁰, todėl 2005 m. Hagos konvencija įneš kokybiškai kitokį susitarimo vertinimo standartą ES teismams. 2005 m. Hagos konvencijoje nėra paaiškinta, ką reiškia viešoji tvarka, o tai lemia, kad ši sąvoka ir jos galima įtaka teisingumo susitarimo įgyvendinimui interpretuojama skirtingai.

Yra grupė akademikų²⁰¹, manančių, kad viešosios tvarkos sąvoka gali reikšti nacionalinę viešąją tvarką, todėl jų nuomone kyla grėsmė, kad nenominuotas teismas nepaisys susitarimo atsižvelgęs vien į tai, kad pasirinktame teisme nebus taikoma to teismo valstybės materialinė teisė, pavyzdžiui, skirta apsaugoti mažas ir vidutines įmones, investuotojus. Prof. W. J. Woodward²⁰² teigia, *forum shopping* ir viešosios tvarkos išimties problema gali būti aktuali, kai viena iš susitarimo šalių yra iš valstybės, kurioje teisinė sistema nėra unifikuota. Taip yra JAV, kurioje viešosios tvarkos sąvoka skiriasi priklausomai nuo valstijos, todėl didėja tikimybė, kad šalis, kuriai susitarimas dėl jurisdikcijos nenaudingas, bandytų paneigti susitarimą šiuo pagrindu, jos manymu, griežčiausią apsaugą tam tikrai teisinių santykių grupei taikančioje valstijoje. Kaip jau minėta, pagal Reglamentą Briuselis I bis, internetu ir „*click-wrapping*“ būdu tarp verslininkų sudarytose sutartyse įtvirtinta išlyga dėl teisingumo yra galiojanti ir saistanti šalis. Prof. R. Garnett²⁰³ prognozuoja, kad tokie susitarimai bus ginčijami JAV ir Australijoje, remiantis viešosios tvarkos išlyga. Šių valstybių teismų praktikoje yra buvę atvejų, kai tokio pobūdžio teisingumo išlygos buvo pripažintos prieštaraujančiomis atskirų valstijų viešajai tvarkai dėl to, kad susitarimas nebuvo pasiektas lygiaverčių derybų keliu. Tokioms prognozėms nepritaria K. Bruce²⁰⁴, teigiantis, kad tai išimtiniai ir kritikuotini atvejai, kadangi JAV sutarčių laisvės principas yra konstitucinės reikšmės, todėl jis įgyvendinamas net standartinių sutarčių atveju.

²⁰⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA prieš Evonik Degussa GmbH ir kt.*, bylos Nr. C-352/13, skaitm. prakt. rink., para. 62.

²⁰¹ WELLER, M. Choice of Forum Agreements Under the Brussels Ia and under the Hague Convention: Coherences and Clashes. *Journal of Private International Law*, 2017, Vol. 13, No. 1, p. 106; taip pat žr. MARSHALL, A. B., KEYS, M. Australia's Accession to the Hague Convention on Choice of Court Agreements. *Melbourne University law review*, 2017, Vol. 41, No. 1, p. 262 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-05]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2977929>>.

²⁰² WOODWARD, J. W. Saving the Hague Choice of Court Convention. *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*, 2007, No. 29, p. 675 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-05]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1021043>>.

²⁰³ GARNETT, R. The Hague Choice of Court Convention: Magnum Opus or Much Ado About Nothing? *Journal of Private International Law*, 2009, Vol. 5, No. 1, p. 171.

²⁰⁴ BRUCE, K. The Hague Convention on Choice-of-Court Agreements: Is the Public Policy Exception Helping Click-away the Security of Non-negotiated agreements? *Brooklyn Journal of International Law*, 2007, Vol. 32, No. 3, p. 1125 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-05]. Prieiga per internetą: <<https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1240&context=bjil>>.

Darbo autorės nuomone būtų klaidinga manyti, kad 2005 m. Hagos konvencijos rengėjai turėjo omenyje nacionalinę viešąją tvarką. Aiškinamojoje ataskaitoje nurodyta²⁰⁵, kad 2005 m. Hagos konvencijos 6 str. idėjinis pagrindas yra Niujorko konvencijos II str. 3 d. Aiškinant šio straipsnio nuostatas reikia analizuoti ir pastarąją konvenciją bei valstybių teismų praktiką ją taikant. Jungtinių tautų tarptautinės prekybos komisijos (UNICITRAL) užsakymu ir arbitražo specialistų prof. E. Gaillard ir G. Bermann parengtame Niujorko konvencijos taikymo vadove²⁰⁶ nurodyta, kad Niujorko konvencija eksplicitiškai neįtvirtina viešosios tvarkos sampratos, tačiau didžioji dauguma valstybių viešąją tvarką supranta kaip tarptautinę viešąją tvarką. LAT ją supranta ir aiškina taip pat siaurai – kaip tarptautinę viešąją tvarką, apimančią fundamentalius ir aiškius teisingumo ir sąžiningumo principus, pagrindines moralės normas kuriomis grindžiama Lietuvos Respublikos Konstitucija²⁰⁷. Pagrindinės teisinės kategorijos vakarų demokratijos valstybėse savo turiniu yra viena kitai artimos. Viešosios tvarkos turinio aiškinimo suartėjimui didelę reikšmę turi ir valstybių priimti tarptautiniai įsipareigojimai, narystė tarptautinėse organizacijose, o ES lygmeniu ir vykdomas teisės aktų unifikavimas²⁰⁸. Teritoriniais interesais grindžiamas viešosios tvarkos pažeidimų vertinimas būdingas toms valstybėms, kurių valdymo sistema paremta autoritariniais principais, pavyzdžiui, Rusijoje, Kinijoje²⁰⁹. Jeigu šios valstybės prisijungtų prie 2005 m. Hagos konvencijos, įmanoma, kad gindamos savo nacionalinių subjektų interesus jos galėtų daryti įtaką konvencijos efektyvumui. Visgi, atsižvelgiant, kad dauguma valstybių viešąją tvarką aiškina siaurai, nepasirinktas teismas neturėtų nepaisyti susitarimo dėl teisingumo ir nagrinėti bylos vien dėl to, kad pasirinktas teismas netaikytų jo vidaus teisės normų.

Iš kitos pusės, gali būti keliamas klausimas, kokius tarptautinės viešosios tvarkos pažeidimus gali nustatyti nepasirinktas teismas dar nesant kito valstybės teismo sprendimo, kadangi įprasta viešosios tvarkos kontrolę atlikti tada, kai prašoma pripažinti teismo sprendimą. Yra nuomonių²¹⁰, kad viešosios tvarkos išimtimi galima būtų remtis esant

²⁰⁵ DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013, p. 41 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-05]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/fl1e7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>>.

²⁰⁶ United Nations Commission on International Trade Law. Guide on the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958). *United Nations*, 2016, p. 242 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-06]. Prieiga per internetą: <<http://newyorkconvention1958.org/>>.

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-298-687/2018.

²⁰⁸ JARUSEVIČIUS, J. *Viešoji tvarka, kaip pagrindas atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti arba panaikinti arbitražo sprendimą*. Magistro darbas. Vilniaus universitetas, 2012, p. 18.

²⁰⁹ *Ibidem.*, p. 15.

²¹⁰ DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013, p.

tikimybei, kad pasirinktame teisme bus pažeistas procesinis teisingumas ir visuotinai pripažįstama teisė į teisminę gynybą. Darbo autorė nepitaria tokiam požiūriui ir mano, kad *a priori* ir diskrecinis teisingumo vertinimas neturėtų būti toleruojamas. Tik tikimybės grįstas vertinimas ne tik išbalansuotų *pacta sunt servanda* principo veikimą, bet ir anksčiau laiko įneštų nepasitikėjimo tarp konvencijoje dalyvaujančių valstybių dėl jų galimybės tinkamai įgyvendinti teisingumą. Neaišku, kokius faktorius vertintų nepasirinktas teismas, jei viena iš šalių teigtų, kad susitarime įvardintame teisme klesti korupcija ir dėl to egzistuoja rizika, kad bus pažeista jos teisė į teisminę gynybą. Tarptautinių nevyriausybinų organizacijų, tokių kaip Transparency International²¹¹ arba World Justice Project²¹², kasmet skelbiamus korupcijos suvokimo indeksus? Tokiu atveju ir Lietuva bei daugelis kitų Europos valstybių priklausytų rizikos grupei. Labiau tikėtina, kad tarptautinę nepasirinkto teismo viešąją tvarką galėtų pažeisti ir pagrindas nepaisyti susitarimo dėl teisingumo būtų objektyviai nustatomas neteisėtas sutarties tikslas, pavyzdžiui, plauti pinigus ar finansuoti teroristus, o susitarimas dėl teisingumo padėtų apeiti tarptautines sankcijas, taikomas pasirinkto teismo valstybei.

Šalys, susitardamos dėl teisingumo, turi būti veiksnios, tai yra viena iš materialiojo susitarimo galiojimo sąlygų, todėl nesvarbu, kuris teismas spręs šį klausimą, bus taikoma tik susitarime nurodyto teismo teisė. 2005 m. Hagos konvencijos ypatybė, kuri galėtų būti ir *forum shopping* prielaida, yra ta, kad susitarimo šalių veiksnio klausimo vertinimas yra dubliuotas. Jeigu kreipiamasi į susitarimu nenurodytą teismą, jis vertins, ar šalys ir pagal jo valstybės teisę buvo veiksnios sudarant susitarimą²¹³. Kokias problemas tai bent teoriškai galėtų sukelti praktikoje, kai viena komercinių santykių šalis yra fizinis asmuo? Pirma, nors didžiojoje daugumoje valstybių fiziniai asmenys pripažįstami veiksniais sulaukus 18 m., tačiau yra šalių, kuriose visiškai veiksnumas pripažįstamas vyresniame amžiuje, sulaukus 19-21 m.²¹⁴ Tačiau sprendžiant teisinio subjektiškumo klausimą svarbus ne tik amžius, bet ir kitas teisinis kriterijus – gebėjimas suprasti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti, t. y. psichikos santykis su atliekamais veiksmais, todėl tai irgi yra veiksnio dalis. Antra, atsižvelgiant į tai, kad valstybių tarptautinės privatinės teisės normos nėra

41 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-06]. Prieiga per internetą <<https://assets.hcch.net/docs/fl1e7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>>.

²¹¹ Transparency international. Corruption perception index [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.transparency.org/cpi2019>>.

²¹² World Justice Project. Rule of Law Index [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-07]. Prieiga per internetą: <<https://worldjusticeproject.org/our-work/publications/>>.

²¹³ 2009 m. vasario 26 d. Tarybos sprendimas dėl Konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo pasirašymo Europos bendrijos vardu // Oficialus leidinys, L 133, 29.5.2009, p. 1–13, 6 str. c p.

²¹⁴ Pavyzdžiui, Japonijoje, Naujojoje Zelandijoje pilnametystės amžius yra 20. Kai kuriose Afrikos žemyno valstybėse šis amžius yra 21.

unifikuotos, jose nustatytos taisyklės kurias taikant sprendžiamas užsienio piliečių veiksnio klausimas gali būti grindžiamos skirtingais jungiamaisiais faktoriais. Atliktos studijos rodo²¹⁵, kad visose teisinėse sistemose vyrauja trys pagrindiniai faktoriai – pilietybė, nuolatinė gyvenamoji vieta arba sandorio sudarymo vietos teisė. Tai gali reikšti, kad teisiškai informuota šalis remdamasi subjektiškumo trūkumais galėtų kreiptis į savo pilietybės valstybės teismą arba teismą, pagal kurio kolizines normas būtų taikomas pilietybės kriterijus sprendžiant veiksnio klausimą, nors pagal pasirinkto valstybės teismo teisę ir kolizines normas toks fizinis asmuo būtų veiksnus taikant nuolatinės gyvenamosios vietos arba sandorio sudarymo vietos teisę. Tokios strategijos sėkmė mažai tikėtina. Šią problemą nagrinėjęs prof. E. Frederics²¹⁶ nurodo, kad praktiškai didžiosios daugumos pasaulio valstybių kolizinės normos taip pat numato principą, kad šalis negali remtis savo neveiksniumu pagal kitos valstybės teisę, jeigu pagal nuolatinės gyvenamosios vietos arba sandorio sudarymo vietos teisę jos buvo veiksnis, o kita sandorio šalis buvo sąžininga.

Reikėtų daryti išvadą, kad pagal 2005 m. konvencijos sistemą *forum shopping* rizika yra nedidelė. Tačiau tai, kad 2005 m. Hagos konvencija nesprenžia kompetencijos-kompetencijos klausimo ir nereguliuoja pasirinkto ir nepasirinkto teismo santykio, visgi kelia riziką, kad pasirinkto teismo sprendimas gali būti nepripažintas ir neįvykdytas. Teisinėje literatūroje²¹⁷ ši problema įvardijama kaip viena iš opiausių, leidžiančių pagrįstai abejoti praktiniu 2005 m. Hagos konvencijos efektyvumu.

Jeigu nepasirinktas teismas nustato bent vieną iš minėtų išimčių jis gali išspręsti bylą iš esmės priimdamas teismo sprendimą. Tą jis gali padaryti anksčiau, nei bylą baigs nagrinėti pasirinktas teismas. Kadangi tokį teismo sprendimą priėmė ne susitarime nominuotas teismas, jis kitose valstybėse galės būti pripažintas taikant nacionalinius teisės aktus, bet ne 2005 m. Hagos konvenciją. Prorogutojo teismo sprendimas, jeigu jis nesuderinamas su nepasirinkto teismo anksčiau priimtu sprendimu, nebus pripažintas šio teismo valstybėje, remiantis 2005 m. Hagos konvencijos 9 str. f p., nors būtent šio teismo valstybė gali būti reikšmingiausia kitai susitarimo šaliai dėl to, kad joje yra atsakovo turto, į kurį galėtų būti nukreiptas išieškojimas. Tačiau situaciją komplikuoja ir tai, kad nepasirinktą teismui pirmiau priėmus teismo sprendimą, nominuotojo teismo sprendimą

²¹⁵ FREDERICS, E. *Contractual capacity in private international law*. Doctoral thesis. The Meijers Research Institute and Graduate School of the Leiden Law School of Leiden University, 2016, p. 5 [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-06]. Prieiga per internetą: <<https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/41425>>.

²¹⁶ *Ibidem.*, p. 110.

²¹⁷ VILLA, S. D. Jurisdiction over Jurisdiction and Choice-of-Court Agreements: Views on the Hague Convention of 2005 and Implications for the European Regime. *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12, p. 409.

gali atsisakyti pripažinti ir kitų konvencijos dalyvių teismai, remdamiesi 2005 m. Hagos konvencijos 9 str. g. p.

IŠVADOS

1. Sutartinis teisingumas yra pagrindinė tarptautinio civilinio proceso priemonė, leidžianti susitarimo dėl teisingumo šalims išvengti jurisdikcijos kolizijų problemų, egzistuojančių net ir tuo atveju, kai teisingumo pagrindai yra unifikuoti tarptautiniuose ir ES teisės aktuose. Šalių autonomijos ribos plačiausiai pripažįstamos ir palaipsniui plečiamos ES lygiu, kadangi susitarti gali ne tik civilinių ir komercinių santykių šalys, bet ir šeimos, išlaikymo ir paveldėjimo.
2. Darbo autorės vertinimu Reglamentas Briuselis I bis tik pagal formalius kriterijus kategorizuodamas silpnąsias sutarties šalis, o ypač draudimo santykių, neatitinka faktinio teisinės apsaugos reikalingumo. Papildomai būdai, kuriais gali būti sudaromi susitarimai el. ryšių priemonėmis, o taip pat prekybos ar komercinius papročius atitinkančia forma, neapsaugo verslo subjektų nuo menkiausio neatidumo, o tai prieštarauja tikslui ES lygiu užtikrinti vienodai aiškias ir numatomas jurisdikcijos taisykles visiems subjektams.
3. Reglamente Briuselis I bis įtvirtintas formos ir šalių valios sutapties vieningas vertinimo standartas užtikrina proceso ekonomiškumą ir koncentruotumą. Sutartinio teisingumo institutu nesiekama, kad abi šalys turėtų vienodas teises renkantis, į kurią teismą kreiptis, todėl pripažįstant asimetrinio pobūdžio susitarimus pripažįstamas ir įprastai neigiamai vertinamas *forum shopping*.
4. Reglamente Briuselis I bis įtvirtinta nauja taisyklė, numatanti, kad susitarimo turinio galiojimo klausimas sprendžiamas tik pagal susitarime nominuoto teismo valstybės teisę, įskaitant privatinės teisės normas, nors ir mažina skirtingų sprendimų priėmimo tikimybę, bet nešalina netikrumo atsirandančio dėl to, kad ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos nėra unifikotos, numato ir *renvoi* doktrinos taikymą. ES įstatymų leidėjas vis daugiau dėmesio skirdamas valstybėse narėse taikytinų su teisės ir jurisdikcijos kolizija susijusių teisės normų derinimui, turėtų apsvarstyti ir reglamento Roma I taikymo srities išplėtimą įtraukiant ir susitarimus dėl teisingumo. Tai užtikrintų, kad susitarimo turinio galiojimo klausimo sprendimas būtų labiau nuspėjamas ir būtų sprendžiamas ekonomiškiau, kadangi turinio galiojimo klausimas nepriklausytų nuo nacionalinių kolizinių normų (ne)tobulumo.
5. ES patirtis rodo, kad lygiagretaus bylinėjimosi problema gali tapti civilinio proceso „košmaru“, jei nėra tinkamų tokius procesus kontroliuojančių taisyklių. Išimties iš *lis pendens* taisyklės įtvirtinimas ir susitarime nominuoto teismo vaidmens didinimas naujos redakcijos Reglamente Briuselis I bis maksimaliai mažina piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis tikimybę ir patvirtina, kad ESTT idealizuojamas tarpusavio

pasitikėjimas tarp ES valstybių narių turėtų būti pateisinamas tiek, kiek jis dera su kitais ES politikos, vykdomos teisingumo erdvėje, tikslais, o būtent užtikrinti *pacta sunt servanda* principo veiksmingą įgyvendinimą. Tokių tikslų nebus pasiekta ir bus sudaromos prielaidos įgyvendinti nesąžiningas bylinėjimosi taktikas jei paralelinio bylinėjimosi atvejams būtų taikoma ESTT sprendimo *Gothaer* išvada, kad ES valstybės teismai privalo pripažinti bet kokius procesinio pobūdžio sprendimus, kuriais byla nėra išsprendžiama iš esmės. Tikimasi, kad ESTT įvertinęs savo sprendimų galią, paneigs tokio taikymo galimybę.

6. Reglamente Briuselis I bis įtvirtinta tarptautinė *lis pendens* taisyklė rodo mažėjantį ES atsiribojimą nuo teismo procesų, vykstančių trečiosiose valstybėse, įskaitant ir tuos, kurie pradėti remiantis susitarimu dėl teisingumo. Ir nors toks žingsnis apskritai vertinamas teigiamai, paralelinių procesų vykstančių ES ir trečiųjų valstybių teismuose kontrolės mechanizmas šiandien turi daugiau minusų negu plusų, faktiškai yra neefektyvus. Taisyklės dispozityvus pobūdis turėtų būti peržiūrimas, kadangi jis neužtikrina teisinio tikrumo ir išimtinai priklauso nuo to kaip skirtingų ES valstybių teismai vertins trečiųjų šalių teismų darbą vykdant teisingumą.
7. 2005 m. Hagos konvencijoje įtvirtintas sutartinio teisingumo mechanizmas yra kompromisinis daugiau kaip 10 m. trukusių nevienalypių interesų vedinos tarptautinės bendruomenės derybų rezultatas. Jis daugiau griežtas nei lankstus lyginant su Reglamentu Briuselis I bis. Siaura konvencijos taikymo sritis, neišimtinių ir vienai šaliai palankesnių susitarimų nepripažinimas, draudimas susitarti dėl kelių valstybių teismų jurisdikcijos ir konvencijos netaikymas esant „tyliajam susitarimui“ neatspindi verslo subjektų poreikių. Kita vertus, 2005 m. Hagos konvencijoje suteikus itin didelę reikšmę formalumams ir tik tekstiniam susitarimo įtvirtinimui, užtikrinama, kad tariamai sudarytas susitarimas nebus staigmena vienai iš šalių, kaip gali nutikti pagal Europinį reguliavimą.
8. 2005 m. Hagos konvencija nekontroliuoja lygiagrečiai vykstančių teismo procesų. Todėl nepasirinktas teismas susitarimo formalaus ir materialaus galiojimo klausimą, įskaitant labiausiai kvestionuotiną pagrindą – susitarimo atitikimą nenominuoto teismo valstybės viešajai tvarkai, vertina autonomiškai ir nepriklausomai nuo pasirinkto teismo bylos nagrinėjimo stadijos. Kadangi konvencija dar nėra taikoma praktikoje nėra aišku kokio masto problema tai sukuria ir ar toks reguliavimas netaps įrankiu nesąžiningoms šalims piktnaudžiauti teise ar pačioms konvencijos dalyvėms ginti išimtinai nacionalinius interesus.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai

Lietuvos Respublikos teisės aktai

- 1) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

Europos Sąjungos teisės aktai

- 1) 1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters (consolidated version) // *Official Journal*, C27, 26/01/1998, p. 1–33.
- 2) 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo // *Oficialus leidinys*, L 12, 16.1.2001, p. 1–23.
- 3) 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvu pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 // *Oficialusis leidinys*, L 338, 23/12/2003, p. 243–271.
- 4) 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I) // *Oficialus leidinys*, L 177, 4.7.2008, p. 6–16.
- 5) 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) // *Oficialusis leidinys*, L 351, 20/12/2012, p. 1–3.
- 6) 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo // *Oficialus leidinys* L 201, 27.7.2012, p. 107–134.
- 7) 2014 m. gruodžio 4 d. Tarybos sprendimas dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu // *Oficialus leidinys*, L 353, 10.12.2014.

- 8) Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community // Official Journal, C 384I , 12.11.2019, p. 1–177.

Tarptautiniai teisės aktai

- 1) 1956 m. gegužės 19 d. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR). *Valstybės žinios*, 1998-12-04, Nr. 107-2932.
- 2) Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (Lugano konvencija) // Oficialus leidinys, L 339, 21/12/21/2007, p. 3–41.
- 3) 2014 m. gruodžio 4 d. Tarybos sprendimas dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu // Oficialus leidinys, L 353, 10.12.2014.

II. Specialioji literatūra

- 1) AHMED, M. The legal regulation and enforcement of asymmetric jurisdiction agreements in the European Union. *European Business Law Review*, 2017, Vol. 28, No. 3 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2748275>>.
- 2) BALLESTEROS, M. H. The Regime of Party Autonomy in the Brussels I Recast: the Solutions Adopted for Agreements on Jurisdiction, *Journal of Private International Law*, 2014, Vol. 10, No. 2.
- 3) BERGSON, I. The death of the torpedo action? The practical operation of the Recast's reforms to enhance the protection for exclusive jurisdiction agreements within the European Union. *Journal of Private International Law*, 2015, Vol. 11, No. 1.
- 4) BOANAIUTI, M. F. Lis alibi pendens and Related Actions in the Relationships with the Courts of Third Countries in the Recast of the Brussels I Regulation. *Yearbook of Private International Law*, 2013/2014, Vol. 15.
- 5) BRAND, A. R. Consent, Validity and Choice of Forum Agreements in International Contracts. *University of Pittsburgh*, 2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1517810>>.
- 6) BRAZDEIKIS, A. *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
- 7) BRIGGS, A. What Should Be Done about Jurisdiction Agreements? *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12.

- 8) BRUCE, K. The Hague Convention on Choice-of-Court Agreements: Is the Public Policy Exception Helping Click-away the Security of Non-negotiated agreements? *Brooklyn Journal of International Law*, 2007, Vol. 32, No. 3. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1240&context=bji>.
- 9) BUBLIENĖ, D. Silpnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 9(99).
- 10) BUŽINSKAS, G., GRIGIENĖ, J. *Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
- 11) CALSTER, G. V. *European Private International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2013.
- 12) DICKINSON, A. Surveying the Proposed Brussels I bis Regulation. *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12.
- 13) DOGAUCHI, M., HARTLEY, T. Aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo. *Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras*, 2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://assets.hcch.net/docs/fl1e7b9b8-f0ef-4b2f-92f3-63d5a7360bb0.pdf>.
- 14) DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. III tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
- 15) FENTIMAN, R. Unilateral jurisdiction agreements in Europe, *The Cambridge Law Journal*, 2013, Vol. 72, No. 1 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: www.jstor.org/stable/41819970.
- 16) FREDERICS, E. *Contractual capacity in private international law*. Doctoral thesis. The Meijers Research Institute and Graduate School of the Leiden Law School of Leiden University, 2016 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/41425>.
- 17) GARGANTINI, M. Capital markets and the market for judicial decisions: in search of consistency. *Max Planck Institute Luxembourg*, 2016 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.mpi.lu/research/working-paper-series/2016/wp-2016-1/>.
- 18) GARNETT, R. The Hague Choice of Court Convention: Magnum Opus or Much Ado About Nothing? *Journal of Private International Law*, 2009, Vol. 5, No. 1.
- 19) GIULIANO, M., LAGARDE, P. Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations // *Official Journal*, C 282 , 31/10/1980.

- 20) HARTLEY, C. T. *International Commercial Litigation. Text, Cases and Materials on Private International Law*. Cambridge University Press, 2012.
- 21) HESS, B., PFEIFFER, T., SCHLOSSER, P. *Report on the Application of Regulation Brussels I in 25 Member States*. Munich: Verlag C.H. Beck, 2008.
- 22) JAKUBAUSKAS, E. Teisinis „unboxingas“: CPK VII dalis. Galbūt atėjo laikas reformai? [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.pro/index.php/2019/10/14/18023/>>.
- 23) JARUSEVIČIUS, J. *Viešoji tvarka, kaip pagrindas atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti arba panaikinti arbitražo sprendimą*. Magistro darbas. Vilniaus universitetas, 2012.
- 24) KEYES, M., MARSHALL, A. B. Jurisdiction agreements: exclusive, optional and asymmetrical. *Journal of Private International Law*, 2015, Vol. 11, No. 3.
- 25) KEYS, M., MARSHALL, A. B. Australia's Accession to the Hague Convention on Choice of Court Agreements. *Melbourne University law review*, 2017, Vol. 41, No. 1 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2977929>>.
- 26) KHATRI, B. *The Effectiveness of the Hague Convention on Choice of Court Agreements in Making International Commercial Cross-Border Litigation Easier - A Critical Analysis*. LLM research paper. Victoria University of Wellington, 2016 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://pdfs.semanticscholar.org/59a6/9bb9f72aa2fa1deab1f20e251ab03d6cc73a.pdf>>.
- 27) KISIELIAUSKAITĖ, A. Jurisdikcijos prorogacija pagal “Briuselis I-BIS” Reglamentą: galiojančių susitarimų dėl teisingumo sudarymas ir jų veiksmingumo užtikrinimas. *Jurisprudencija*, 2017, 24(2).
- 28) KRAMER, X., THEMELI, E. The party autonomy paradigm: European and global developments on choice of forum. Iš: Lazić, V., Stuij, S. *Brussels Ibis Regulation. Changes and Challenges of the Renewed Procedural Scheme*. The Hague/Heidelberg, Asser Press/Springer, 2017 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2696462>>.
- 29) KRAMER, X., ONTANU, A., ROOIJ, M. The application of Brussels I (Recast) in the legal practice of EU Member States (Synthesis Report). *Asser Instituut*, 2018 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.asser.nl/projects-legal-advice/the-application-of-brussels-i-recast-2016-2018/>>.
- 30) LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005.

- 31) LAZIC, V., et. al., Regulation Brussels II bis: Guide for Application. *Asser Instituut*, 2018 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.asser.nl/media/5260/cross-border-proceedings-guide-for-application.pdf>>.
- 32) LIUBERTAITĖ, L. Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *Teisė*, 2011, 79 t.
- 33) MERRET, L. Article 23 of the Brussels I Regulation: A Comprehensive Code for Jurisdiction Agreements? *The International and Comparative Law Quarterly*, 2009, Vol. 58, No. 3 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.jstor.org/stable/25622226>.
- 34) MIKELĖNAS, V. Civilinio proceso teisės vienodinimas bei derinimas ir naujasis Lietuvos civilinio proceso kodeksas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20).
- 35) MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.
- 36) MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016.
- 37) MORTENSEN, R. The Hague and the Ditch: The Trans-Tasman Judicial Area and the Choice of Court Convention. *Journal of Private International Law*, 2009, Vol. 5, No. 2.
- 38) NEKROŠIUS, V. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
- 39) Negotiation of Convention on Jurisdiction and Enforcement of Judgments. *The American Journal of International Law*, 2001, Vol. 95, No. 2 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.jstor.org/stable/2661420>.
- 40) PERKAUSKAS, A. *Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reguliavimas: unifikavimo tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002.
- 41) PERTEGAS, M. Party Autonomy in Recent Work of the HCCH and its Relevance for East and Southern Africa. *Hague Conference on Private International Law: Presentation at the Conference on Commercial Private International Law in East and Southern Africa*, 2015, Johannesburg, South Africa [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://assets.hcch.net/upload/CoC_johannesburg2015.pdf>.
- 42) STORME, M. A single civil procedure in Europe: a cathedral builders dream? *Ritsumeikan Law Review*, 2005, No. 22, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://home.heinonline.org/>>.

- 43) STURNER, R. Transnational rules of civil procedure. Feasibility study. Rome: UNIDROIT, 1999 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/documents/1999/study76/s-76-01-e.pdf>>.
- 44) Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Outline edition [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf>>.
- 45) TAKAHASHI, K. Damages for breach of a choice-of-court agreement. *Yearbook of Private International Law*, 2008, Vol. 10.
- 46) Unilateral Jurisdiction Clauses in International Financial Contracts. *Legal Committee of the ICC Banking Commission, position paper*, EOC/28, 2015 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/publication/unilateral-jurisdiction-clauses-international-financial-contracts/>>.
- 47) United Nations Commission on International Trade Law. Guide on the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958). *United Nations*, 2016 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://newyorkconvention1958.org/>>.
- 48) VILLA, S. D. Jurisdiction over Jurisdiction and Choice-of-Court Agreements: Views on the Hague Convention of 2005 and Implications for the European Regime. *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol. 12.
- 49) QUEIROLO, I. Choice of Court Agreements in the New Brussels I-bis Regulation: A Critical Appraisal. *Yearbook of Private International Law*, 2013/2014, Vol. 15.
- 50) WELLER, M. Validity and Interpretation of International Choice of Court Agreements: The Case for an Extended Use of Transnational Non-State Contract Law. Iš: BONELL, J, M. *Eppur si muove: The Age of Uniform Law - Essays in honour of Michael Joachim Bonell to celebrate his 70th birthday*. Rome: UNIDROIT, 2016, Vol. 1, 2016, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=3007729>>.
- 51) WELLER, M. Choice of Forum Agreements Under the Brussels Ia and under the Hague Convention: Coherences and Clashes. *Journal of Private International Law*, 2017, Vol. 13, No. 1.
- 52) WOODWARD, J. W. Saving the Hague Choice of Court Convention. *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*, 2007, No. 29 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1021043>>.
- 53) QUEIROLO, I. Choice of Court Agreements in the New Brussels I-bis Regulation: A Critical Appraisal. *Yearbook of Private International Law*, 2013/2014, Vol. 15.

III. Teismų praktika

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

- 1) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1976 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *Galeries Segoura SPRL prieš Rahim Bonakdarian*, bylos Nr. C-25/76, ECR [1976] 1851.
- 2) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1976 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *Estasis Salotti di Colzani Aimò e Gianmario Colzani s.n.c. prieš Ruwa Polstereimaschinen GmbH*, bylos Nr. C-24/76, ECR [1976] 01831.
- 3) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1978 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Nikolaus Meeth prieš Glacetal*, bylos Nr. C-23/78, ECR [1978] 02133.
- 4) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1981 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Elefanten Schuh GmbH prieš Pierre Jacqmain*, bylos Nr. C-150/80, ECR [1981] 01671.
- 5) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1983 m. liepos 14 d. sprendimas byloje *Gerling Konzern Speziale Kreditversicherungs-AG ir kt. prieš Amministrazione del Tesoro dello Stato*, bylos Nr. C- 201/82, ECR [1983] 02503.
- 6) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1984 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Partenreederei ms. Tilly Russ ir Ernest Russ prieš NV Haven- & Vervoerbedrijf Nova ir NV Goeminne Hout*, bylos Nr. C-71/83, ECR [1984] 02417.
- 7) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1985 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *F. Berghoefter GmbH & Co. KG prieš ASA SA*, bylos Nr. C-221/84, ECR [1985] 2699.
- 8) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1986 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Rudolf Anerist prieš Crédit lyonnais*, bylos Nr. C-22/85, ECR [1986] 01951.
- 9) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1986 m. lapkričio 11 d. sprendimas byloje *SpA Iveco Fiat prieš Van Hool NV*, bylos Nr. C-313/85, ECR [1986] 03337.
- 10) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1992 m. kovo 10 d. sprendime byloje *Powell Duffryn plc prieš Petereit*, bylos Nr. C-214/89, ECR [1992] I-1745.
- 11) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1997 m. liepos 3 d. sprendimas byloje *Francesco Benincasa prieš Dentalkit Srl.*, bylos Nr. C-269/95, ECR [1997] 3767.
- 12) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2003 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *Erich Gasser GmbH prieš MISAT Srl*, bylos Nr. C-116/02, ECR [2003] 14693.
- 13) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2005 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje *Société financière et industrielle du Peloux prieš Axa Belgium ir kt.*, bylos Nr. C-112/03, ECR [2005] 03707.

- 14) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Česká podnikatelská pojišťovna as, Vienna Insurance Group prieš Michal Bilas*, bylos Nr. C-111/09, ECR [2010] I-04545.
- 15) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Gothaer Allgemeine Versicherung AG ir kt. prieš Samskip GmbH*, bylos Nr. C-456/11, skaitm. prakt. rink.
- 16) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. vasario 7 d. sprendimas byloje *Refcomp SpA prieš Axa Corporate Solutions Assurance SA ir kt.*, bylos Nr. C-543/10, skaitm. prakt. rink.
- 17) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *El Majdoub prieš CarsOnTheWeb*, bylos Nr. C-322/14, skaitm. prakt. rink.
- 18) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA prieš Evonik Degussa GmbH ir kt.*, bylos Nr. C-352/13, skaitm. prakt. rink.
- 19) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. balandžio 20 d. sprendimas byloje *Profit Investment SIM SpA prieš Stefano Ossi ir kt.*, bylos Nr. C-366/13, skaitm. prakt. rink.
- 20) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Höszig Kft. prieš Alstom Power Thermal Services*, bylos Nr. C-222/15, skaitm. prakt. rink.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. Teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-14. Teismų praktika. 2000, 14.
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-196/2008.
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-596-313/2015.
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-685-219/2015.
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551-915/2016.
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-75-916/2017.

- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-73-421/2017.
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. balandžio 19 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-209-969/2017.
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-287-690/2017.
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-298-687/2018.
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368-687/2018.
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-367-969/2018.
- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-462-916/2018.
- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. gegužės 9 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-171-611/2019.
- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019.
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-481-611/2019.
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-82-684/2020.

Lietuvos apeliacinio teismo praktika

- 1) Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-766/2008.
- 2) Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. rugpjūčio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-903/2012.
- 3) Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 15 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Nr. e2-574-196/2018.
- 4) Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-888-516/2018.

IV. Travaux préparatoires

Europos Komisijos dokumentai

- 1) Europos Komisijos tarnybų darbinis dokumentas „Poveikio vertinimo ataskaita“. Papildomas dokumentas prie „Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo“. SEC (2010) 1547 galutinis.
- 2) Europos komisijos pasiūlymas „Dėl Europos Parlamento ir Europos Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo“. COM (2010) 748 galutinis.
- 3) Europos Komisijos žaliaji knyga „Dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms“. COM (2010) 348 galutinis.
- 4) Europos Komisijos pasiūlymas Europos Tarybai „Dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teisingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu“. COM (2014) 0021 galutinis.

Pasiūlymai Europos Parlamentui

- 1) HORN, F. The Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Recast). *European Parliament*, Brussels, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/studies>>.
- 2) DICKINSON, A. The Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Recast) (“Brussels I bis” Regulation). *European Parliament*, Brussels, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/studies>>.

Generalinių advokatų išvados

- 1) Generalinio advokato M. Darmon išvada pateikta 1986 m. vasario 4 d. byloje *Rudolf Anterist prieš Crédit lyonnais*, bylos Nr. C-22/85.
- 2) Generalinio advokato Léger išvada pateikta 2003 m. rugsėjo 9 d. byloje *Erich Gasser GmbH prieš MISAT Srl*, bylos Nr. C-116/02.

SANTRAUKA

Pirmoje magistro darbo dalyje analizuojami pagrindiniai sutartinio teisingumo instituto tarptautiniame civiliniame procese bruožai. Apžvelgiant sutartinio teisingumo reglamentavimą nacionaliniu, ES ir tarptautiniu lygiais, apibrėžiamos ne tik šalių autonomijos ribos, bet ir kvestionuojamas tam tikrų šias ribas siaurinančių draudimų tikslingumas. Akcentuojama, kad šis teisingumo pagrindas turinio prasme yra daugialypė juridinė kategorija, todėl taip pat nagrinėjama, kokie teisiniai, ekonominiai, psichologiniai ir sociologiniai faktoriai lemia sutartinio teisingumo efektyvumą ir šalių apsisprendimą sudaryti susitarimą dėl jurisdikcijos.

Antroje magistro darbo dalyje kompleksiskai nagrinėjama jurisdikcijos prorogacija pagal Reglamentą Briuselis I bis. Remiantis ESTT praktika atskleidžiamas lakoniškų teisės normų turinys ir reikalavimai, keliami susitarimams dėl teisingumo. Naujoje Reglamento Briuselis I bis redakcijoje įtvirtinta reikšmingų naujovių, todėl šioje darbo dalyje vertinamos reformų priežastys ir kokią įtaką jos turi veiksmingesniam susitarimų dėl jurisdikcijos įgyvendinimui. Taip pat išskiriami vis dar egzistuojantys probleminiai sutartinio teisingumo instituto aspektai ir priežastinis ryšys tarp egzistuojančios problematikos ir ESTT praktikos. Svarstomi ir pateikiami pasiūlymai dėl teisinių priemonių, galinčių prisidėti prie sutartinio teisingumo instituto efektyvumo, įtvirtinimo.

Trečioji magistro darbo dalis skirta įvertinti unikalią, vien sutartiniu teisingumu grįstą, 2005 m. Hagos konvencijos sistemą. Analizuojant tarptautinio teisės akto ypatybes, taikymą ir susitarimų dėl teisingumo teisinę galią nulemiančius elementus, kartu išryškunami konceptualūs 2005 m. Hagos konvencijos ir Reglamento Briuselis I bis skirtumai. Daug dėmesio yra skiriama teismo, kurio šalys nepasirinko vaidmeniui įvertinti, kadangi jis, būdamas netradicinis, žiūrint iš ES perspektyvos, kelia daug klausimų ir yra probleminis.

SUMMARY

The first chapter of this thesis contains an analysis of the main peculiarities of the institution of governing jurisdiction in the international civil litigation. When overviewing the regulation of governing jurisdiction at the domestic, EU and international levels, not only the boundaries of party's autonomy are determined but also the reasonability of some restrictions narrowing these boundaries is questioned. It is emphasised that this basis of jurisdiction in the context of its content is a multiple juridical category therefore it is analysed which legal, economic, psychological and sociological factors cause the effectiveness of governing jurisdiction and a decision of parties to make the consent to jurisdiction.

The second chapter of this thesis completely covers the prorogation of jurisdiction under the Brussels I bis Regulation. According to practices of the CJEU, this chapter discloses both the content of the laconic legal acts and the requirements applicable to the consent to jurisdiction. The last version of the Brussels I bis Regulation stipulates some significant novelties therefore this chapter of the thesis assesses the reasons for reforms and an impact they have on the more effective implementation of the consents to jurisdiction. Also this chapter distinguishes still available problematic aspects of the institution of governing jurisdiction and the causal relationship between the existing problematics and practices of the CJEU. This chapter analyses and provides some suggestions and recommendations regarding the legal measures that might be useful in strengthening the effectiveness of the institution of governing jurisdiction.

The third chapter of this thesis is intended to assess the unique system of the Hague Convention of 30 June 2005 that is exceptionally based on governing jurisdiction. When analysing the particularities of the legal act and the elements causing the legal power of consents to jurisdiction, at the same time the conceptual differences between the Hague Convention of 30 June 2005 and the Brussels I bis Regulation are highlighted. Great attention is paid to the court that was not chosen by parties to evaluate the role because such court, being considered a non-traditional one from the perspective of the EU, arises many questions and is problematic.